

**Univerzita Karlova**

**Filozofická fakulta**

Ústav světových dějin

# **Bakalářská práce**

Adam Chvosta

**Jakobitské povstání 1745–1746**

**The Jacobite Rising 1745–1746**

Praha 2023

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Valkoun, Ph.D.

## **Poděkování**

V prvé řadě bych rád poděkoval doktoru Jaroslavu Valkounovi za velmi podrobné rady, které mi během psaní této práce poskytl, za trpělivý a vždy přátelský přístup, jenž projevoval během mého studia. Zároveň děkuji svým rodičům za přínosné diskuse, které se mnou vedli a za veškerou poskytnutou podporu během mých školních let.

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a pouze na základě uvedených pramenů a literatury, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či stejného titulu.

V Praze dne 1. května 2023

.....

Adam Chvosta

## **Abstrakt**

Tato bakalářská práce má za cíl rozbor jakobitských povstání v letech 1689–1746 s důrazem na povstání v roce 1745–1746. Téma je nahlíženo primárně z pohledu stuartovského rodu. Ve stručnosti jsou čtenáři představeny události, které vedou k sesazení tohoto rodu z anglického a britského trůnu. Dále práce zkoumá vývoj jakobitského hnutí od Slavné revoluce po bitvu u Cullodenu. Věnuje se především analýze strategie, plánování, důležitých událostí pro toto hnutí, ale i vnitřních poměrů v Anglii, později Velké Británii, Francii a Španělsku.

## **Klíčová slova**

Skotsko, Anglie, Francie, jakobité, Jakub Stuart, Karel Eduard Stuart, horalé, skotské klany, jakobitské povstání, bitva u Kiliiecrankie, bitva u Glen Shiel, bitva u Prestonu, bitva u Prestonpansu, bitva u Falkirku, bitva u Cullodenu, 1745–1746, Jiří I. Hannoverský, Ludvík XIV. , Ludvík XV.

## **Abstract**

The purpose of this Bachelor thesis is to analyze the Jacobite uprisings in the years 1689–1746 with an emphasis on the uprising in 1745–1746. The issue is viewed primarily from the perspective of the Stuart family. In brief, the reader is presented with the events that lead to the removal of this family from the English and British throne. Furthermore, the thesis examines the development of the Jacobite movement from the Glorious Revolution to the Battle of Culloden. She is mainly devoted to the analysis of strategy, planning, important events for this movement, but also the internal conditions in England, later Great Britain, France and Spain.

## **Keywords**

Scotland, England, France, Jacobites, James Stuart, Charles Edward Stuart, Highlanders, Scottish Clans, Jacobite Rebellion, Battle of Kiliiecrankie, Battle of Glen Shiel, Battle of Preston, Battle of Prestonpans, Battle of Falkirk, Battle of Culloden, 1745–1746, George I of Hanover, Louis XIV, Louis XV.

## Obsah

Úvod.....	6
1. Počátky jakobitského hnutí.....	10
1.1. Stuartovci na trůnu.....	10
1.2. První jakobitské povstání.....	13
2. Jakobitská povstání.....	17
2.1. Katastrofa roku 1708.....	17
2.2. Nadějný rok 1715.....	20
3. Období mezi lety 1716–1740.....	27
3.1. Španělská výprava z roku 1719.....	27
3.2. Jakobitské hnutí do roku 1740.....	30
4. Jakobitské povstání 1745.....	35
4.1. Skotské břehy.....	35
4.2. Edinburgh.....	38
4.3. Útočit, nebo se bránit?.....	40
5. Snaha o dobytí Anglie.....	45
5.1. Pochod na Londýn.....	45
5.2. Rozhodnutí v Derby.....	47
5.3. Ústup do Skotska.....	50
6. Konec povstání.....	55
6.1. Bitva u Falkirku.....	55
6.2. Od Falkirku k Cullodenu.....	58
6.3. Bitva u Cullodenu.....	60
6.4. Útěk do Francie.....	63
Závěr.....	66
Seznam použité literatury.....	69

## Úvod

V roce 1688, během tzv. Slavné revoluce, byl donucen odejít do exilu anglický a skotský král, Jakub II. Stuart. Avšak ne všichni obyvatelé ostrovního království byli s tímto zvratem spokojeni. Již v prvním roce panování nového krále Viléma III. Oranžského propukly nepokoje požadující návrat Stuartovců. Během let se z účastníků těchto prvotních nepokojů zrodilo hnutí, jehož cílem bylo restaurovat Jakuba II., později jeho syna a poté i vnuka, zpět na anglický a skotský trůn. Pro jeho členy se časem vžilo označení jakobité. Již od chvíle, kdy se bývalý král usadil ve svém exilu ve Francii, plánovali první povstání. Začíná tak období naplněné různými intrikami a vyjednáváními s nejvyššími představiteli evropských států.

Do čela těchto snah se po smrti svého otce postavil Jakub Stuart a později i jeho syn Karel Eduard Stuart. Během jejich života se naplánovalo několik úspěšných i neúspěšných invazí do Anglie nebo do Skotska. Ty jsou, většinou ze sentimentu a náboženských důvodů, podporovány Skoty, jimž Stuartovci vládli několik století. Důležitá je pro jakobity také pomoc katolického Španělska a Francie, které však toto hnutí využívají spíše ke svým válečným a politickým cílům. Všechny tyto pokusy vrcholí největším povstáním v roce 1745, které bylo nejbližší tomu, aby dosáhlo vytoužené restaurace. Avšak necelých 200 kilometrů od Londýna byli jeho účastníci donuceni ustoupit a v dubnu následujícího roku bylo povstání zcela potlačeno v bitvě u Cullodenu. Tím také snaha o restauraci Stuartovců ztratila svůj vojenský potenciál a pomalu začala upadat do zapomnění.

Jakobitskému hnutí se pochopitelně věnují především britští autoři, ale jinak je toto téma poměrně opomíjeno. Přesto se dle mého názoru jedná o důležitou součást světových dějin, která nabízí další úhel pohledu na události v první polovině 18. století. Má práce by měla pozvednout úroveň informovanosti o tomto hnutí a jeho působení v daném období. Věnuji se především politickým a vojenským aspektům této problematiky, popisu průběhu jednotlivých rebelií a míře podpory španělského i francouzského dvora. Cílem práce je shrnout hlavní události týkající se tohoto fenoménu s důrazem na povstání z let 1745–1746, popsat a analyzovat úmysly a jednání jednotlivých aktérů, ale i zodpovědět tyto otázky: Proč stále docházelo k povstáním? Proč Británie nevyvinula větší snahu ke zlepšení obrany Skotska? Mělo povstání z roku 1745 šanci na úspěch? Chtěli Francouzi skutečně dosáhnout restaurace Stuartovců?

Práce je rozdělena na úvod, šest kapitol, která každá obsahuje několik podkapitol, a závěr. První kapitola se věnuje nástupu stuartovské dynastie na anglický trůn, aspektům vlády Karla II. Stuarta a Jakuba II. Stuarta. Poté líčí průběh Slavné revoluce, korunovaci Viléma III.

Oranžského a následné první jakobitské povstání v Irsku a ve Skotsku. Dále sleduje pokus o atentát na nového krále a shrnuje problematiku týkající se otázky nástupnictví, která vedla k nástupu Anny Stuartovny. Její závěr je pak věnován stručnému popisu průběhu jednání, která vedla k podpisu Smlouvy o unii (*Treaty of Union*) z roku 1707.

Začátek druhé kapitoly vysvětluje definici toho, kdo může být označen za jakobitu a poté smrti Jakuba II., po níž se stal hlavou rodu Jakub Stuart, přezdívaný „Starý pretendent“. V této kapitole se také věnuji spolupráci Jakuba Stuarta s Ludvíkem XIV. na přípravě vyloďení v roce 1708 ve Skotsku. Následuje popis nástupu na trůn Jiřího I. Hannoverského z nové vládnoucí dynastie, který podporoval stranu whigů. Analyzuji, proč růst moci této strany vedl ke dvěma velkým povstáním v severní Anglii a Skotsku v roce 1715. Na závěr se zmiňuji o potrestání účastníků a vyhnání Jakuba Stuarta až do Říma.

Následující kapitola se věnuje navázání kontaktů se Španělskem a plánování další invaze v roce 1719. Ta byla částečně úspěšná, ale kvůli nedostatečné podpoře bylo následné povstání opět potlačeno. V další části kapitoly popisují, jakou spojitost měl krach South Sea Company a spiknutí okolo biskupa Francise Atterburyho s jakobitským hnutím. Poté následuje zmínka o manželství Jakuba Stuarta, ze kterého vzešel syn Karel Eduard Stuart neboli „Mladý pretendent“. Na to navazují výkladem skutečností, které úzce souvisely se zavedením daně ze sladu (*Malt tax*) v roce 1725 ve Skotsku a objasňují, proč byly důležité pro další události.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na cestu Karla Eduarda do Paříže, kde navázal kontakt s Ludvíkem XV., který chtěl nepokoje ve Skotsku využít k oslabení Britů. První pokus o vyloďení však nevychází, to vede ke snížení francouzské podpory jakobitů. V návaznosti na tuto událost se Mladý pretendent rozhodl do Skotska vyplout v roce 1745 bez podpory francouzského dvora, což mělo po jeho přistání vliv na ochotu Skotů povstat. Popisují první úspěchy povstání a kapitolu zakončují líčením první bitvy a vysvětlením důvodů, které povstalce vedli k pochodu do Anglie

Předposlední kapitola sleduje postup povstalců Anglií až k městu Derby, následný ústup zpět do Skotska a obtíže, s nimiž se museli vypořádat, jejich klesající morálku, ale také události na francouzském dvoře. Zdůrazňují, jaké faktory vedly povstalce k rozhodnutí o ústupu a jak na toto rozhodnutí reagovali Britové. Poté se věnují samotnému ústupu a jeho průběhu. V poslední části kapitoly zachycují náladu v povstaleckém vojsku.

Poslední kapitola se zabývá koncem povstání ve Skotsku a útekem Karla Eduarda zpět do Francie. Líčí druhou bitvu povstalců s vládními jednotkami a následný ústup na sever. Následují události, které se staly před poslední bitvou, poté popis jejího průběhu a zmínka,

jaké okolnosti měly vliv na její výsledek. Kapitola je zakončena líčením událostí krátce po bitvě, na což navazuje sledování přesunů Mladého pretendenta po skotském území až do chvíle, kdy se mu podaří dostat se na loď, která ho odveze do Francie.

Česky psaná odborná literatura je využita zejména ze začátku mé práce, kde se věnuji událostem Slavné revoluce. K tomuto tématu jsem využil především monografií Martina Kováře *Stuartovská Anglie a Anglie posledních Stuartovců 1658–1711*. První z nich je zaměřena na nástup Stuartovské dynastie na anglický trůn a její zahraniční i vnitřní politice. Zachycuje i proměny vztahu panovníka a parlamentu. Druhá jmenovaná kniha se tematicky částečně překrývá s první, ale věnuje se i událostem po odchodu Jakuba II. do francouzského exilu a následným problémům s nástupnictvím na anglický a skotský trůn. Tématem se však zabývá spíše z pohledu ostrovního království a vznikajícímu exilovému hnutí nevěnuje takovou pozornost. Z dalších monografií bych jmenoval do češtiny přeloženou knihu polské autorky Marie Niemojowské *Poslední Stuartovci*. Ta se primárně orientuje na život Stuartovců v exilu. Rozebírá politické i kulturní aspekty jakobitského hnutí a nahlíží je z pohledu středoevropských dějin, což se u britských autorů vyskytuje minimálně.

Z česky psaných vysokoškolských kvalifikačních prací bych rád vyzdvihнул diplomovou práci Dominiky Nesvadbové *Vznik anglo-skotské unie roku 1707*, která popisuje průběh jednání a události, které vedly ke vzniku Velké Británie a diplomovou práci Pavly Chmelíkové *Otázka nástupnictví Jakuba, Vévody z Yorku, za vlády Karla II. Stuarta*, která se dobře doplňuje s Martinem Kovářem v popisu zahraniční politiky Karla II. a jeho vztahu k parlamentu.

Co se týká monografií v anglickém jazyce, na začátku mé práce čerpám především z díla Evelyny Lorda *The Stuarts' Secret Army*, které se věnuje prvním a méně známým jakobitským povstáním. Velmi užitečná je i monografie od Gregoryho Barnese *The Jacobite Rebellion 1745-46*, jež se zabývá hlavně vojenskými aspekty celého probíraného období. Dále bych zmínil práci od Margaret Forsterové *The Rash Adventurer. The Rise and Fall of Charles Edward Stuart*, která se věnuje životu Karla Eduarda Stuarta a byla stěžejním dílem pro druhou polovinu mé práce. Dílo Gregoryho Barnese se tematicky protíná s knihou od Jonathana Oatese *Battles of the Jacobite Rebellions* a velice podrobně sleduje průběh všech povstání z vojenského hlediska. Úplně jiný úhel pohledu na danou problematiku nabízí Frank McLynn a jeho dílo *France and the Jacobite Rising of 1745*, jež popisuje primárně francouzskou podporu jakobitů. Jako protiklad k této monografii bych uvedl knihu Trevora Roylea *Culloden: Scotland's Last Battle and the Forging of the British Empire*, který se na jejím začátku věnuje britským velitelům, jejich vojenské strategii a britskému vnímání



povstání z let 1745–1746. Kniha od Michaela Nevina *Reminiscences of Jacobite* a kniha od Paula K. Monda *Jacobitism and the English people, 1688–1788* nahlíží na jakobitské hnutí z kulturního hlediska. Dále jsou citovány anglicky psané odborné články a publikace.

Z vydaných pramenů bych rád upozornil na knihu od Bruce Lemana *The Jacobite Risings in Britain 1689–1746*, která je zaměřena především na události a nálady ve společnosti, které vedly k povstáním a na to, jaké následky s sebou neslo jejich potlačení. Taktéž vydané paměti jakobitů od A. T. Thomsona *Memoirs of the Jacobites of 1715 and 1745. Volume I.* a *Memoirs of the Jacobites of 1715 and 1745 Volume III.* jsou velmi přínosné, co se týče názorů některých důležitých osobností a jejich postojů k těmto povstáním.

# 1. Počátky jakobitského hnutí

## 1.1. Stuartovci na trůnu

Stuartovci byli původně dynastie, která ve Skotsku vládla již od 14. století.<sup>1</sup> Na anglický trůn Stuartovci usedli po smrti Alžběty I., poslední panovnice z rodu Tudorovců, která si, i přes nátlak šlechty, odmítala najít manžela a zemřela tak bezdětná. Jelikož Alžběta I. odmítala určit i svého nástupce, byl nakonec nucen její rádce, Robert Cecil, začít ještě za jejího života tajně vyjednávat s Jakubem VI. Stuartem,<sup>2</sup> který měl na anglický trůn nárok odvozený od jeho prababičky Markéty Tudorovny. Po její smrti mohl tak nový král nastoupit bez větších komplikací.

Na anglický trůn usedl Jakub VI. jako Jakub I. v roce 1603. Již za jeho vlády se vyskytly první návrhy na sjednocení obou království pod jednotnou unií, ale ty byly zamítnuty v obou zemích.<sup>3</sup> Myšlenku na unií musel úplně opustit Jakubův nástupce Karel I., který se dostal do sporu s parlamentem. Tento spor nakonec vedl k občanské válce a k jeho popravě. Po smrti lorda protektora Olivera Cromwella se vnitropolitická situace začala zhoršovat, což vedlo některé politiky k úvahám o restauraci Stuartovců. Generál George Monck 3. února 1660 vstoupil s armádou do Londýna a trval na zvolení nového parlamentu.<sup>4</sup> Nový parlament zahájil jednání o podmínkách návratu krále. Karel II. si sympatie získal slibem náboženské tolerance a respektováním majetkových přesunů, které proběhly během jeho exilu. Dne 29. května 1660 tak mohl Karel II. vstoupit se vši slávou do Londýna.<sup>5</sup>

Po obnovení monarchie měl zpočátku Karel II. podporu parlamentu, který se obával nových rebelií poddaných. Na druhou stranu nastala situace, ve které by král mohl tuto poddajnost zneužít a vnutit lidem „*papežství a svévolnou vládu*“. <sup>6</sup> Karel II. měl ale jiné potíže, než aby se mohl snažit o nastolení absolutní vlády. Hlavní z nich byla jeho nedůvěra v parlament. A právě vzájemná nedůvěra mezi těmito dvěma silami anglické politiky vedla ke vzrůstajícímu napětí v zemi. Karel II. nesl velice nelibě finanční závislost na parlamentu, který mu odmítal poskytnout dostatečné finanční prostředky právě kvůli obavě z králova možného pokusu o získání absolutní moci. Když se mu pak v roce 1668 naskytla příležitost uzavřít tajnou dohodu s Ludvíkem XIV., využil ji.<sup>7</sup> Doverská smlouva, jak se dohoda nazývala, slibovala Karlu II. finanční subsidie výměnou za prosazování katolicismu v Anglii.

<sup>1</sup> KING, Andy – ETTY, Claire, *England and Scotland, 1286–1603*, Basingstoke 2016, s. 55.

<sup>2</sup> ERICKSON, Carolly, *Panenská královna*, Ostrava 1999, s. 437.

<sup>3</sup> COWARD, Barry – GAUNT, Peter, *The Stuart Age: England, 1603–1714*, London 2017, s. 131.

<sup>4</sup> KOVÁŘ, Martin, *Anglie posledních Stuartovců 1658–1714*, Praha 1998, s. 17.

<sup>5</sup> Tamtéž, s. 21.

<sup>6</sup> MILLER, John, *Public Opinion in Charles II's England*, in: *History*, Vol. 80, No. 260, 1995, s. 371.

<sup>7</sup> KOVÁŘ, s. 56.

Ludvík XIV. si nedělal iluze o úspěšnosti této snahy, avšak oslabil tím Anglickou politickou scénu, protože parlament choval sympatie k Nizozemsku, zatímco Karel II., nyní z finančních, ale i osobních důvodů, spíše preferoval spolupráci s Francií.

Tímto aktem začíná období naplněné diplomatickou dvojakostí Karla II., který před parlamentem tajil jeho smlouvu s Ludvíkem XIV., ale zároveň se musel podřizovat vůli parlamentu a snažit se o zlepšování vztahů s Nizozemím. Problémy v zahraniční politice ustoupily do pozadí až po propuknutí Papeženeckého spiknutí. Spiknutí, namířené proti králi, mělo být údajně zosnováno katolíky v čele s možným následníkem trůnu vévodou z Yorku. Karel II. byl donucen parlamentem celou záležitost nechat vyšetřovat. Ten toho využil a začal jednat o nástupnictví vévody z Yorku. Tyto jednání rázně zarazil Karel II. s tím, že je ochoten jakkoliv podpořit zákony posilující pozici anglikánů, ale pouze pokud nijak nezasáhnou do otázky nástupnictví. Whigové, kteří ve volbách roku 1679 získali převahu, začali v lidech posilovat protikatolický postoj.<sup>8</sup> Dostali se tak do pozice, kdy blokovali jakoukoliv snahu Karla II. o získání kontroly nad parlamentem.

Král se nakonec musel spojit se stranou Toryů a anglikánskou církví a Whigy začal potlačovat.<sup>9</sup> To mu zajistilo relativní klid na vnitropolitické scéně a mohl se opět zaměřit na jednání s Nizozemci a Francouzi. Zahraniční politika ho zaměstnala do konce života. Karel II. Stuart zemřel po náhlé nemoci 6. února 1685. Avšak díky jeho neústupnosti v otázce nástupnictví mohl vévoda z Yorku v poklidu usednout na trůn jako Jakub II.

Jakub II., který se otevřeně hlásil ke katolicismu, převzal vládu v Anglii poměrně klidně. Parlament ho považoval za pracovitého a rozhodného muže na rozdíl od jeho bratra.<sup>10</sup> Díky tomu mu byl ochoten poskytnout větší finanční prostředky a Jakub II. tak mohl vést samostatnější zahraniční politiku, protože nebyl odkázán na francouzské subsidie. Další podpora parlamentu přišla po nezdařeném pokusu o Jakubovo svržení vévodou z Monmouthu, nemanželským synem Karla II. I když byl vévoda protestant, nezískal po svém vylodění žádné spojence z vyšších vrstev. Jeho povstání bylo potlačeno a parlament ho odsoudil k smrti.<sup>11</sup> I přes tyto vstřícné kroky parlamentu nemohl Jakub II. zapomenout na snahu poslanců o zrušení jeho nástupnických práv, což později vedlo k jeho neochotě uzavírat s parlamentem kompromisy.

V roce 1686 se Jakub II. rozhodl zrovnoprávnit katolíky s anglikány, a to i přesto, že do Anglie přicházelo po zrušení ediktu nantského spousty hugenotů. Nepřátelství katolického

---

<sup>8</sup> CHMELÍKOVÁ, Pavla, *Otázka nástupnictví Jakuba, Vévody z Yorku, za vlády Karla II. Stuarta*, Diplomová práce, Praha 2019, s. 41–44.

<sup>9</sup> MILLER, s. 381.

<sup>10</sup> KOVÁŘ, s. 143.

<sup>11</sup> NESVADBOVÁ, Dominika, *Vznik anglo-skotské unie roku 1707*, Diplomová práce, Praha 2021, s. 29.

Ludvíka XIV. vůči hugenotům posílilo nedůvěru Angličanů ve svého katolického krále. Ten se je snažil ujistit, že žádné podobné kroky nechystá, ale na druhou stranu nehodlal opustit své prokatolické plány.<sup>12</sup> Nadále posiloval pozici katolíků navzdory svým slibům o zachování výsadního postavení anglikánů. Jakub II. nadále uklidňoval parlament alespoň tím, že se na zahraniční scéně snažil vymanit z vlivu katolické Francie a do vedoucích pozic anglické armády jmenoval protestanty.<sup>13</sup>

Tato snaha však přišla vniveč, když v roce 1687 král vydal Deklaraci o shovívavosti (*Declaration of Indulgence*), která měla zajistit svobodu vyznání. Druhá deklarace o shovívavosti, vydaná o rok později, musela být povinně předčítána v londýnských kostelích.<sup>14</sup> Sedm biskupů tuto deklaraci odmítlo uznat a v reakci na to je Jakub II. obvinil ze zrady.<sup>15</sup> Nátlak katolického krále se nelíbil jak anglikánům, tak poslancům. Náboženských problémů v Anglii se rozhodl využít protestant Vilém III. Oranžský, který naznačil, že by byl ochoten nahradit stávajícího krále na trůnu. Tento krok mu umožňoval jeho sňatek s dcerou Jakuba II. Marií II. Tato tajná jednání nakonec vedla k odeslání dopisu, který Viléma III. vyzýval k záchraně Anglie před katolickou tyraníí.<sup>16</sup>

Vilém III. viděl, jakou má v Anglii podporu, a proto neváhal na zvací dopis odpovědět svým vyložením v Anglii. Od té chvíle však prohlašoval, že si nechce uzurpovat anglický trůn. I samotní biskupové a jejich spojenci spíše doufali, že vyložení přinutí Jakuba II. odvolat své prokatolické reformy.<sup>17</sup> To se však nestalo a místo toho svolal král armádu svých příznivců. Bohužel většina šlechty spíše vyčkávala, jak se věci vyvinou a nehodlala vyjádřit podporu jedné, či druhé straně. Pro krále nakonec byla osudná dezerce jednoho z hlavních velitelů, lorda Churchilla z Eyemothu, a odmítnutí pomoci od jeho vlastní dcery Anny.<sup>18</sup> Po těchto událostech se pokusil utéct do Francie. Byl však zadržen a donucen vyjednávat s Vilémem III. i s parlamentem.

V tuto chvíli Vilém III. spatřil možnost usednout na anglický trůn. Nehodlal provádět nepřátelské akce vůči Jakobovi II., ale zároveň mu naznačil, že nemůže ručit za jeho bezpečnost. To ho vedlo na konci roku 1689 k novému pokusu o útěk, který vyšel. Vilém III. se v prosinci postavil do čela prozatímní vlády a začal vyjednávat s parlamentem o dalších

---

<sup>12</sup> KOVÁŘ, s. 150.

<sup>13</sup> Tamtéž, s. 153.

<sup>14</sup> BOYER, Richard E., *English Declarations of Indulgence of 1687 and 1688*, in: *The Catholic Historical Review*, Vol. 50, No. 3, 1964, s. 365–367.

<sup>15</sup> NEVIN, Michael, *Reminiscences of Jacobite*, Edinburgh 2020, s. 9–10.

<sup>16</sup> HODGSON, Geoffrey M., *1688 and All That: Property Rights, the Glorious Revolution and the Rise of British Capitalism* in: *Journal of Institutional Economics*, Vol. 13, No. 1, 2017, s. 93.

<sup>17</sup> JUDLOVÁ, Barbora, *Jakobitská povstání z let 1715 a 1745 – dva poslední pokusy o restauraci dynastie Stuartovců na anglickém trůně*, Bakalářská práce, Plzeň 2018, s. 6.

<sup>18</sup> KOVÁŘ, Martin, *Stuartovská Anglie*, Praha 2001, s. 279.

krocích.<sup>19</sup> Vystala otázka, kdo bude v Anglii vládnout poté, co právoplatný vladař opustil zemi. Jedni chtěli jmenovat nástupkyní pouze Marii II. a Vilémovi přisoudit roli regenta. Avšak s tím se Vilém III. nechtěl smířit a začal vyhrožovat svým návratem do Nizozemska, pakliže mu parlament neudělí plnou královskou moc.<sup>20</sup> To nakonec vedlo parlament k nabídce společného panování manželům. 11. dubna 1689 pak došlo k jejich korunovaci.<sup>21</sup> Ve Skotsku, které od vylovení Viléma zachovávalo neutralitu, bylo toto rozhodnutí schváleno a většina skotské státní rady slíbila věrnost Vilémovi III. a Marii II.

## 1.2. První jakobitské povstání

Již v této době se však objevily první známky nespokojenosti se změnou vládařů. Jakub II. se vylodil v březnu roku 1689 v Irsku, kde hodlal využít tamější utlačované katolíky, a začít svoji cestu ke znovuzískání trůnu.<sup>22</sup> Na tuto událost ve Skotsku zareagoval John Graham z Claverhouse, první vikomt z Dundee, který pozvedl standardu Stuartovců a začal objíždět Skotskou vysočinu se snahou naverbovat armádu.<sup>23</sup>

Připojovali se k němu však spíše dobrovolníci z mnoha klanů, než aby se přidávaly klany jako celek. Takto se Johnu Grahamovi povedlo shromáždit přibližně 2000 mužů, s nimiž se chtěl dostat do Irska a pomoci svému právoplatnému pánovi. Do cesty se mu postavil Hugh Mackay, který stál v čele sil skotské vlády. Mackay udělal tu chybu, že následoval Grahama do hor, ve kterých měli převahu skotští horalové, kteří tvořili většinu sil povstaleckého vojska, zatímco vládní vojsko mělo převážně jízdu a vojáky z nížin, kteří byli zvyklí na klasicky vedený boj.<sup>24</sup>

Pronásledování povstalců skončilo 27. července u Killiecrankie, kde Graham využil svého vyvýšeného postavení, a použil klasickou taktiku horalů, která spočívala ve výstřelu z mušket, a poté se rozběhli na své protivníky s mečem v ruce. Zaskočené vládní jednotky, které přišli přibližně o 2000 mužů ze svých 5000, se musely z bojiště nakonec stáhnout, avšak i povstalci měli ztráty. Přišli sice pouze o přibližně 800 mužů, ale i to tvořilo třetinu jejich, již tak malých, sil.<sup>25</sup> Navíc v bitvě přišel o život i vůdce povstání John Graham.<sup>26</sup>

---

<sup>19</sup> BULLOCK, Oliver, *The later Stuarts and the Glorious Revolution, 1660–1702*, London 2020, s. 120.

<sup>20</sup> Tamtéž, s. 120.

<sup>21</sup> MORGAN, Kenneth O., *Dějiny Británie*, Praha 1999, s. 307.

<sup>22</sup> LENMAN, Bruce, *The Jacobite Risings in Britain 1689–1746*, London 1980, s. 26.

<sup>23</sup> Tamtéž, s. 30.

<sup>24</sup> HILL, J. Michael, *Killiecrankie and the Evolution of Highland Warfare*, in: *War in History*, Vol. 1, No. 2, 1994, s. 125–139.

<sup>25</sup> HUDDLESTON, Joe, *Like the Highlanders Who Made It Famous, the Scottish Dirk Had Humble and Violent Beginnings*, in: *Military History*, Vol. 23, No. 9, 2006, s. 23–24.

<sup>26</sup> CRUICKSHANKS, Eveline, *Ideology and Conspiracy: Aspects of Jacobitism 1689–1759*, Edinburgh, 1982, s. 41.

I přes vítězství bylo povstalcům jasné, že nemají šanci na dosažení jejich cíle. Na to, aby se mohli přepravit do Irska, potřebovali přístav, jenže města byla loajální Vilémově vládě. Navíc čím déle by povstalci vyčkávali, tím více by Mackay shromáždil sil k novému útoku. Pod tíhou těchto faktů se povstalci začali pomalu rozcházet zpět do svých domovů.

Na první pohled se může zdát podivné, že jakobitská věc našla ve Skotsku tak málo podporovatelů. Vždyť šlo o podporu starého skotského rodu proti uzurpátorovi z cizí země. Zde však nesmíme zapomínat, že Jakub II. byl především anglickým králem, a od Skotska se začal odcizovat. Navíc po jeho sesazení spousta vůdců klanů složila věrnost Vilémovi III., kterou nechtěli porušit, aby podpořili povstání s nejistým koncem. Jakub II. nebyl ani ve Skotsku, na rozdíl od vládních sil. Šance by se vyrovnaly s vojenskou podporou Francie, jenže ta pod dojmem toho, že Jakub II. sežene silnou armádu v katolickém Irsku, poslala pouze peněžní podporu a několik důstojníků.<sup>27</sup>

Ve Skotsku, i po tomto vítězství vládních sil, některé klany stále váhaly se složením slibu věrnosti novému králi. Toto váhání vedlo v roce 1692 k masakru v Glencoe, ve kterém vyvraždil klan Campbellů klan MacDonaldů.<sup>28</sup> V roce 1690 však francouzské úspěchy na moři v bitvě u Beachy Head a na souši v bitvě u Fleurus v Nizozemsku dávaly Jakobovi II. naději na možnost dalšího vylodění, tentokrát přímo na jihu Anglie.

Avšak anglické námořnictvo se po porážce rychle vzpamatovalo a zaútočilo na francouzskou flotilu, která měla vylodění podporovat. Bitva u La Hogue byla katastrofální nejen pro Jakuba II., a jeho plány, ale i pro Francii, která již nikdy neobnovila svoji nadvládu nad moři.<sup>29</sup> Ale i přes katastrofální situaci, ve které se nyní nacházel Jakub II., ubytovaný v paláci v zámku Saint-Germain-en-Laye,<sup>30</sup> se na ní dalo najít něco dobrého. Svržený král se v pořádku dostal do exilu a mohl i nadále sloužit jako jakýsi symbol odporu, či nelegimity nového anglického panovníka. Kvůli jeho neúspěchu nedosáhl Jakub II. na žádnou reálnou moc a byl odkázán na pomoc Krále Slunce, který mu mohl oficiálně pomáhat jen do roku 1697, kdy uzavřel mír s Anglií a musel uznat Viléma III. jako právoplatného vládce Anglie.<sup>31</sup>

Mezitím Skotsko zasáhla série přírodních pohrom, díky nimž nastal pokles ekonomiky a životní úrovně. I pokračující válka mezi Anglií a Francií neumožňovala poměry ve Skotsku zlepšit, ale naopak je zhoršovala.<sup>32</sup> To vše přispívalo k rostoucímu sentimentu po

---

<sup>27</sup> LEMAN, s. 49.

<sup>28</sup> MACINNES, Alan I., *Clanship, Commerce and the House of Stuart 1603–1788*, East Linton 1996, s. 203.

<sup>29</sup> LEMAN, s. 51.

<sup>30</sup> CORP, Edward, *The Jacobite Chapel Royal at Saint-Germain-En-Laye*, in: *Recusant History*, Vol. 23, No 4, 1997, s. 528–542.

<sup>31</sup> JUDLOVÁ, s. 15.

<sup>32</sup> LEMAN, s. 72.

stuartovském rodu. I přes uzavření míru Viléma III. s Francií a uznáním jeho režimu Ludvíkem XIV., čelil anglický parlament obavám z nepokojů ve Skotsku. Dalším problémem, kterému parlament čelil, bylo, že Vilém III. neměl žádného potomka, který by po jeho smrti mohl dosednout na trůn. To vše přispívalo k nestabilitě Vilémovy vlády.

K jejímu upevnění mu paradoxně pomohl Jakub II. Ten se stále nechtěl vzdát myšlenky na znovuzískání trůnu, a tak začal plánovat spiknutí s cílem Viléma III. zavraždit. To se nakonec nepovedlo i díky jistému Thomasi Pendergasenovi, který celé spiknutí prozradil 14. února 1696, jakmile se dozvěděl o připravované vraždě, což bylo proti jeho zásadám. Po odhalení spiknutí, těm, kdo jen naznačili neochotu stát při králi, hrozila smrt. Akce s cílem destabilizovat Anglickou politickou scénu tedy měla paradoxně opačný účinek.<sup>33</sup> Vilém III. se tak mohl po smrti Marie II. Stuartovny plně věnovat otázce nástupnictví. Sám se nehodlal znovu oženit a vyvstala tak otázka, kdo po jeho smrti nastoupí na trůn. V úvahu připadal i syn Jakuba II., ale bývalý král, pod vlivem své ženy Marie Beatrice, nepřistoupil na podmínky, které požadovaly odeslání syna do Anglie a vzdání se osobních nároků na trůn.<sup>34</sup> Po tomto neúspěchu měla na trůn právo, podle Listiny práv (*Bill of Rights*) z roku 1689, Anna Stuartovna. Dcera Jakuba II, která se ho však zřekla. Ta měla dokonce i syna Viléma, který bohužel v roce 1700 zemřel.<sup>35</sup>

Parlament tedy v roce 1701 opět čelil hrozbě možné snahy Jakuba II. uplatnit své nároky na trůn. Bylo tedy nutné najít řešení, které by natrvalo zbavilo bývalého krále právního nároku na trůn. To vedlo v témže roce k vydání Zákona o nástupnictví (*Act of Settlement*), který určoval, že na trůn nesmí usednout katolík, či někdo, kdo je ve stavu manželském s katolíkem.<sup>36</sup> Tento zákon také jako dalšího nástupce určoval Žofii Hannoverskou, vnučku Jakuba I. Stuarta a dceru Čechům známého Fridricha Falckého.<sup>37</sup> Té sice bylo již 71 let, a její čas strávený na trůně by nebyl dlouhý. Měla však dospělého, a hlavně zdravého syna Jiřího, který měl už v době vydání Zákona o nástupnictví syna. Tímto byla otázka nástupnictví vyřešena.

Vilém III. se vyřešení otázky nástupnictví dožil, ale roku 1702 umřel na zápal plic, který dostal po pádu z koně. Na trůn nastoupila Anna Stuartovna, která dávala naději svým příbuzným, žijícím v exilu, že jmenuje jako svého nástupce některého z nich. Avšak Anna neměla nejmenší zájem na porušení jakékoliv smlouvy. Navíc, i když byla příslušnicí rodu,

---

<sup>33</sup> BRANSCOME, Beth, *Telling a Tale With the Names Changed: Contemporary Comparisons of the Rye House Plot to the 1696 Assassination Plot*, in: *Historical Research*, Vol. 91, No. 252, 2018, s. 255–256.

<sup>34</sup> LEMAN, s. 77.

<sup>35</sup> NIEMOJOWSKA, Maria, *Poslední Stuartovci*, Praha 2002, s. 22.

<sup>36</sup> NEVIN, s. 22.

<sup>37</sup> NIEMOJOWSKA, s. 31–32.

který pocházel ze Skotska, Skoty samotné považovala za cizince a byla proti jejich samostatnému parlamentu. Byla to ona, kdo začal vážněji uvažovat o prosazení unie se Skotskem.<sup>38</sup> Tyto nepřátelské nálady mezi oběma královstvími vedly ve Skotsku roku 1704 k vyhlášení Zákona o bezpečnosti (*Act of Security*), který byl reakcí na zákon o nástupnictví, jelikož ten byl vyhlášen bez konzultace se skotským parlamentem, a tudíž Angličané v podstatě Skotům vnucovali nového panovníka.<sup>39</sup>

Zákon o bezpečnosti tuto svízelnou věc řešil tak, že po smrti Anny si Skotové zvolí nového vládcu sami, bez ohledu na dění v Anglii. Navíc tím nepřímou odmítali jakoukoliv diskusi na téma unie s Anglií. Angličané kontrovali hned následujícího roku vydáním Zákona o odcizení (*Alien Act*), který vyhrožoval tím, že pokud skotský parlament neuzná nástupnictví Hannoverké dynastie, nebo nepřipustí jednání o unii, začne se se všemi Skoty na území Anglie zacházet jako s cizinci.<sup>40</sup> Jejich majetek bude označen za cizí a zavede se zákaz obchodu se skotským dobytkem, látkami a uhlím, což byly artikly, kterých se do Anglie vyváželo nejvíce.<sup>41</sup> Takováto hrozba Skoty donutila upustit od své politiky samostatnosti a začít jednat o unii. Nakonec byla 22. července 1706 podepsána Smlouva o unii (*Treaty of Union*), která vešla v platnost 1. května 1707.<sup>42</sup>

Tímto krokem udělala vláda královny Anny velkou službu jakobitům. Skoti přišli o svůj svobodný parlament, který byl začleněn do nového parlamentu Spojeného království, ve kterém měli méně početní Skotové mnohem menší zastoupení než Angličané. Mimoto tím mnoho šlechticů, kteří zasedali ve skotském parlamentu, přišlo o postavení.<sup>43</sup> Smlouva se snažila tvářit nezaujatě a v mnoha ohledech nabízela i objektivně dobré kompromisy, ale i tak, celkem logicky, zvýhodňovala anglickou stranu. To se samozřejmě mnoha nacionálně smýšlejícím Skotům nelíbilo, a i když spousta šlechticů unii veřejně podporovalo, soukromě souhlasili s její nevýhodností.<sup>44</sup> Všechny tyto nálady byly dobrou zprávou pro Stuartovskou dynastii v exilu, která byla nyní jedinou možností ke zvrácení nového stavu, ve kterém Anglie a Skotsko byly jedním státem. Jakobité si nastalé situace byli vědomi a jejich akce na sebe nenechala dlouho čekat.

---

<sup>38</sup> LEMAN, s. 79.

<sup>39</sup> NESVADBOOVÁ, s. 50–54.

<sup>40</sup> FERGUSON, W., *The Making of the Treaty of Union of 1707*, in: *The Scottish Historical Review*, Vol. 43, No. 136, 1964, s. 101–102.

<sup>41</sup> LEMAN, s. 80.

<sup>42</sup> MATHIESON, Law, *The Union of 1707: Its Story in Outline*, in: *The Scottish Historical Review*, Vol. 4, No. 15, 1907, s. 257.

<sup>43</sup> LEMAN, s. 84.

<sup>44</sup> SZECHI, Daniel, *The Jacobites: Britain and Europe, 1688–1788*, Manchester 2019, s. 229–230.



## 2. Jakobitská povstání

### 2.1. Katastrofa roku 1708

Před tím, než se zaměřím na další vývoj jakobitského hnutí, je nutné si definovat, kdo to jakobité vlastně byli. Jako na většinu historických otázek i na tuto není jednoznačná odpověď. Jádrem tohoto hnutí tvořili podporovatelé nároků Jakuba II. na trůn, a hlavně vůdci některých klanů ve Skotsku, kteří, ať už ze sentimentu či kvůli svému politickému vidění světa, neochvějně věřili v nelegálnost celé Slavné revoluce. Vše se samozřejmě odehrávalo potají, takže příznivci tohoto hnutí se dají poznat hlavně podle vyjadřování či způsobu chování.<sup>45</sup> Nesmíme se však nechat zmást vládní propagandou, která za jakobity označovala všechny opoziční síly. Opozice zahrnovala nejen jakobity, ale i politiky, kteří se stavěli na odpor proti rostoucí moci Whigů, ale na restauraci Stuartovců neměli žádný zájem.

Druhým ukazatelem může být náboženské vyznání. Jakub II. byl katolík, a proto pro svoji věc přirozeně získával převážně katolíky, kteří byli v Británii potlačováni.<sup>46</sup> Tento fakt měl však i své negativní následky. Sesazení Stuartovci si udržovali své katolické vyznání a nebyli ochotní dělat ústupky vůči protestantům, kteří tvořili v Británii většinu věřících. Tím si už z principu zneprátelili některé vysoce postavené úředníky či vyšší klérus.<sup>47</sup> Zajímavou součástí tohoto hnutí byli bandité a pašeráci, kteří napomáháním jakobitům sledovali spíše ekonomický prospěch nežli ten politický. Jakobité je využívali hlavně na převoz peněz, korespondence či agentů přes Lamanšský průliv.<sup>48</sup>

Definovali jsme si tedy skupiny lidí, díky kterým bylo pro Stuartovce možné i nadále usilovat o znovuzískání trůnu. Hlavou tohoto rodu a celého hnutí se v září roku 1701 stal jeho syn Jakub František Eduard Stuart.<sup>49</sup> Po smrti otce Jakuba II. Stuarta se prohlásil za Jakuba III., zatímco v Anglii se mu dostalo od whigů přezdívky „starý pretendent.“ Mladý Jakub Stuart vyrůstal na dvoře Ludvíka XIV., který slíbil jeho otci, že se o pravého krále Anglie postará. Stuartovce tedy nechal bydlet i nadále v zámku Saint-Germain-en-Laye.

Zde byl udržován nákladný dvůr hodný krále, který byl finančně nákladný. Další finanční zátěž tvořily úplatky, agenti, různé výdaje na podvratnou činnost a samozřejmě diplomatická činnost. Stuartovci neustále sháněli jakoukoliv podporu od různých evropských

---

<sup>45</sup> MOND, Paul K, *Jacobitism and the English people, 1688–1788*, Cambridge 1989, s. 7.

<sup>46</sup> MCLYNN, Frank, *Issues and Motives in the Jacobite Rising of 1745*, in: *The Eighteenth Century*, Vol. 23, No. 2, 1982, 100–102.

<sup>47</sup> ALLAN, David, *Scotland in the Eighteenth Century*, London 2013, s. 44.

<sup>48</sup> MACINNES, s. 35.

<sup>49</sup> NIEMOJOWSKA, s. 22.

dvorů. Nejvíce jim pomáhal Ludvík XIV, který se omezoval spíše na dary v naturáliích.<sup>50</sup> V tomto zámku byla také zpracovávána veškerá korespondence, která referovala o náladách ve Skotsku a v Anglii. Jak jsem uvedl výše, byly tyto nálady, nakloněné jakobitům. Skotové se v roce 1707 cítili být ve vleku událostí, které řídil vzdálený Londýn. Strach z nástupu zcela cizí německé dynastie přispěl k vzrůstu ochoty podpořit možnou restauraci Jakuba Stuarta. Tyto nálady sledoval se zájmem Ludvík XIV., kterému se v té době příliš nedařilo na válečném poli právě probíhající války o španělské dědictví. Bitva u Ramillies a bitva u Turína zahнала Krále Slunce do defenzivy. Šance na otevření druhé fronty, navíc přímo na Britských ostrovech, se stala velice lákavou.<sup>51</sup>

Ludvík XIV. i Jakub Stuart však postupovali opatrně, protože slibům o velké podpoře a okamžitému povstání národa při pouhé přítomnosti pravého krále už jednou uvěřili a pro jakobity to dopadlo potupným ústupem zpět do Francie. Tato událost poznamenala vzájemné vztahy jakobitů v exilu a jakobitů ve Skotsku. Vytvořila se přirozená nedůvěra, kdy podporovatelé z pevniny požadovali nějaké důkazy v podobě malých povstání či sabotáží, aby zaslali potřebnou podporu, zatímco jakobité na ostrovech paradoxně tuto podporu potřebovali, aby mohli povstání a sabotáže vůbec začít plánovat. Tak vznikl začarovaný kruh, který mnohdy vedl ke zbytečným napnelismům mezi oběma stranami.<sup>52</sup> Válečná situace však Ludvíka XIV. nakonec donutila k zahájení příprav na dopravení Jakuba Stuarta ke skotským břehům.

Koncem roku 1707 Ludvík XIV. poslal do Skotska svého vyslance Nathaniela Hooka, aby zajistil 25 000–30 000 mužů schopných podpořit povstání. Jakub Stuart však královi opatrnost nesdílel. Hookovi dal s sebou deklaráci skotskému lidu, ve které slíboval obnovení skotského parlamentu a generální pardon všem, kdo se k němu přidají. Jakub Stuart si od této deklaráce slíboval, že Skoti začnou spontánně povstávat a tím mu usnadní vylodění. Hook tyto představy podporoval s tím, že do Francie posílal dopisy, ve kterých popisoval skotské nadšení pro jejich pravého krále.<sup>53</sup>

Ludvík XIV. pod tlakem těchto zpráv zahájil přípravy na vylodění. Vytvořil flotilu, která čítala 20 lodí určených pro přepravu vojáků a materiálu plus pět válečných lodí jako doprovod. Tato flotila měla převést 5000 francouzských vojáků, munici a zbraně pro 13 000 případných povstalců ve Skotsku.<sup>54</sup> Flotila měla vyplout v březnu z Dunkerku, což nebylo poprvé, ale ani naposled, kdy toto město posloužilo Britům k opuštění pevninské Evropy.

---

<sup>50</sup> Tamtéž, s. 41–43.

<sup>51</sup> LEMAN, s. 88.

<sup>52</sup> NIEMOJOWSKA, s. 44.

<sup>53</sup> LORD, Evelyn, *The Stuarts' Secret Army*, London 2004, s. 43.

<sup>54</sup> BARNES, Gregory Fremont, *The Jacobite Rebellion 1745–46*, New York 2011, s. 18.

Uskupení bylo pod přímým velením admirála Claude de Forbin-Gardanna, který měl vlastní rozkazy od Ludvíka XIV. o zajištění bezpečnosti Jakuba Stuarta a francouzských vojáků.<sup>55</sup> Nadále byl k výpravě přiřazen Charles-Auguste de Goÿon de Matignon, hrabě Gacé jakožto armádní velitel. To, že mu musel Ludvík XIV. přislíbit maršálskou hůl, aby generál souhlasil se svojí účastí na výpravě, nám může hodně napovědět, jaké šance na úspěch tato výprava měla z pohledu zkušeného válečníka. Tím však špatná znamení nekončila. Jakub Stuart se nakazil od své sestry pár dní před odjezdem spalničkami a na loď musel být donesen na nosítkách, což mu neubíralo na jeho nadšení pro výpravu.<sup>56</sup> I přes tyto potíže nakonec flotila vyplula přes Severní moře do Skotska.

Díky bouřlivému počasí se vyhnula britské flotile a dosáhla svého cíle, kterým byla zátoka Firth of Forth nedaleko Edinburghu. Na místě setkání však nikdo nečekal a na smluvené signály, které vysílal Forbin, nikdo neodpovídal. Jakobitští lairdové<sup>57</sup> shromažďovali své oddíly a připíjeli si na královo zdraví, což mohlo stát za jejich nepřítomností na domluveném místě vylodění krále. Jakub Stuart i přes svou nemoc apeloval na admirála, aby ho navzdory této komplikaci vysadil na břehu. Rozhovory o výsadbku přerušila druhý den ráno britská flotila admirála Bynga. Tomu se podařilo zajmout loď *Salisbury*, což byla paradoxně britská loď zajatá a používaná Francouzi. Naštěstí zbytek lodí bylo lehkých, a tak se jim podařilo ustoupit. Forbinova flotila byla donucena odplout na sever Skotska a pokusit se vylodit poblíž Inverness.<sup>58</sup> Zhoršující se počasí nakonec donutilo Francouze úplně upustit od pokusů vylodit se alespoň někde. Nakonec tedy zamířili kolem západního pobřeží Irska, kde kvůli nepříznivému počasí přišli o několik lodí, zpět do domovského přístavu.<sup>59</sup>

Pojďme si nyní položit otázku, zda mělo toto povstání reálnou šanci na úspěch. Zaprvé je tu role Ludvíka XIV., který by neschválil takto riskantní podnik, aniž by mu z něj neplynul nějaký prospěch. Objevuje se i teorie, že si Ludvík XIV. vůbec nepřál, aby se Jakub Stuart postavil do čela povstání a admirála Forbina v tomto smyslu instruoval.<sup>60</sup> Osobně si nemyslím, že by byla tato teorie pravdivá. Britové sice stáhli několik pluků u Nizozemska, ale skutečná občanská válka nebo případné usednutí Jakuba Stuarta na trůn by Británii oslabilo mnohem víc, v ideálním případě by to znamenalo její vystoupení z války o španělské dědictví. Řekněme tedy, že Ludvík XIV. Jakuba Stuarta plně podporoval a vylodění by proběhlo úspěšně.

---

<sup>55</sup> SZECHI, s. 204.

<sup>56</sup> LEMAN, s. 88.

<sup>57</sup> Ekvivalentem na našem území je hodnost zemana.

<sup>58</sup> LEMAN, s. 88–89.

<sup>59</sup> BARNES, s. 19.

<sup>60</sup> LORD, s. 44.

Zadruhé ve chvíli, kdy se francouzská flotila blížila ke skotským břehům, byla obrana Skotska žalostná. Většina financí šla na podporu vojska vévody z Malborough bojujícího v Nizozemsku a v případě vylodění by Britové nemohli jakobitům zabránit v postupu. Bohužel, z této chyby se nepoučí a v letech 1715 a 1745 budou čelit stejnému problému.<sup>61</sup> Je překvapivé, že Britská vláda nebyla ochotná uvolnit větší finance na obranu Skotska, když právě zde jim hrozilo největší nebezpečí rebelií.

Zatřetí musíme zvážit materiální a finanční podporu ze strany jakobitů, která nebyla dostačující k vedení dlouhodobé vzpoury. Navíc zkušené pluky stažené z evropského bojiště by jistě neměly problém s mnohem méně vycvičenou armádou, až by došlo k jejich vzájemnému střetnutí.<sup>62</sup>

Zde se však pohybujeme na hraně historické fikce. Faktem zůstává, že celý plán z roku 1708 byl fiasko. A to takové, že se tímto pokusem britská vláda necítila nějak vážněji ohrožena a nikoho, ani zajatce z lodi *Salisbury*, nepopravila.<sup>63</sup> Tato mírnost trestů může být vysvětlena i tím, že si královna Anna nechtěla zcela zneprátnit svého bratra Jakuba Stuarta, protože stále doufala, že by bylo možné, aby mu odkázala trůn ještě před svou smrtí. Ten po svém návratu do Francie sloužil ve francouzské armádě a zúčastnil se bitev u Oudenarde (1708) a u Malplaquet (1709). V obou bitvách vojáky, kteří sloužili pod ním, prohlašoval za své poddané. To však trvalo pouze do roku 1713, kdy byl v červenci podepsán utrechtský mír. Ten zakazoval Francii, aby nadále hostila Stuartovce na svém území a Jakub Stuart se musel uchýlit do Lotrinska.<sup>64</sup>

## 2.2. Nadějný rok 1715

Po neúspěšném pokusu z roku 1708 narazil britský parlament na problém právní definice zrady. Skotské zákony jí definovaly jinak než ty anglické. To vedlo k vydání Zákona o zradě (*the Treason Act*) v roce 1709. Tento zákon definice sjednocoval s tím, že za zradu se považovalo nelojální jednání vůči koruně. Trestem za toto provinění byla pomalá smrt mučením na veřejnosti. Dále se trest dotkl i rodiny obžalovaného, které hrozil odebráním majetku. Tyto právní postihy měly odstrašit jakobity od dalších rebelií, v čemž částečně uspěly. Jakékoliv povstání na Britských ostrovech nyní jakobité podmiňovali příslibem silné zahraniční pomoci, která by zvyšovala šance na úspěch.<sup>65</sup> Zákon byl jedním z posledních,

---

<sup>61</sup> LEMAN, s. 89.

<sup>62</sup> ALLAN, s. 52.

<sup>63</sup> Tamtéž, s. 90.

<sup>64</sup> BARNES, s. 19.

<sup>65</sup> LEMAN, s. 109.

kteří Whigové prosadili, bez větších potíží. Po volbách v roce 1708 a 1710 se totiž do parlamentu opět začínají dostávat Toryové, kteří politické dění od Slavné revoluce příliš neovlivňovali. Podporu získali hlavně díky dlouhé a nákladné válce o španělské dědictví, kterou podporovali Whigové. Toryové tak svým příslibem míru získali podporu lidu, což jim umožnilo zahájit jednání s Francií.<sup>66</sup> Mír byl uzavřen i přes odpor Hannoverké dynastie. Tento fakt vedl budoucí vládnoucí dynastii k podezřením, že Toryové chtějí předejít jejímu nástupu a korunovat Jakuba Stuarta.<sup>67</sup>

Nakonec Jiří I. Hannoverký po smrti královny Anny Stuartovny na trůn usedl, avšak Toryům tuto zradu nezapomněl. Jakmile se o této smutné události dozvídá, Jakub Stuart vydává prohlášení, že ho Anna plánovala prohlásit za svého nástupce, ještě za svého života.<sup>68</sup> Osobně si nemyslím, že by královna měla takové úmysly. Je sice známo, že tuto možnost svému nevlastnímu bratrovi nabízela, ale pouze za podmínky, že přestoupí na anglikánské vyznání víry.<sup>69</sup> I kdyby s touto podmínkou její bratr souhlasil, je otázkou, zda by jeho nástupnictví přijal parlament. Tento rozpor by poté mohl vyústit v občanskou válku. Ať už o tom byl Jakub Stuart opravdu přesvědčený nebo ne, jeho prohlášení nemělo žádný vliv na převzetí moci Jiřím I.

Po nástupu k moci se nový král spojil s Whigy a okamžitě začal Torye vytlačovat z politické scény jako mstu za jejich ukončení války s Francií. Tlak na příslušníky tohoto politického uskupení měl za následek jejich rostoucí odpor k novému králi, a tak začali zvažovat spolupráci s jakobity. V jejich pozici byl tento postup naprosto logický, protože jediná cesta k opětovnému nabytí moci vedla přes úspěšné dosazení Jakuba Stuarta na trůn.<sup>70</sup> I lid samotný si nového vládce příliš neoblíbil a od začátku roku 1715 vypukali po celé zemi nepokoje, jejichž obsahem většinou byla oslava vyhnané Stuartovské dynastie nebo vzpomínání na Annu Stuartovnu, za níž se podle protestujícího lidu žilo líp. A v této atmosféře se začal rodit plán na druhý pokus o dosazení Stuartovské dynastie na trůn. Podle něj měly být tentokrát povstání tři. Na severu a jihozápadně Anglie a ve Skotsku.<sup>71</sup>

V západní Anglii mělo dojít k obsazení Plymouthu a Bristolu, kde by přistál Jakub Stuart a zamířil by do Londýna. Organizací této části plánu byl pověřen James Butler, druhý

---

<sup>66</sup> BRUNDAGE, Jonah Stuart, *The Social Sources of Geopolitical Power: French and British Diplomacy and the Politics of Interstate Recognition*, 1689 to 1789, in: *American Sociological Review*, Vol. 83, No. 6, 2018, s. 1273–1274.

<sup>67</sup> LEMAN, s. 114.

<sup>68</sup> MACINNES, Allan I., *Jacobitism in Scotland: Episodic Cause or National Movement?*, in: *The Scottish Historical Review*, Vol. 86, No. 222, 2007, s. 234.

<sup>69</sup> NIEMOJOWSKA, s. 34.

<sup>70</sup> ALLAN, s. 53.

<sup>71</sup> NIEMOJOWKA, s. 65.

vévoda z Ormonde. Byl to muž odvážný a zkušený, který sloužil již Jakubovi II. při Monmouthově povstání a účastnil se války o španělské dědictví. Ovšem jakmile zjistil, že jeho spolčování s jakobity bylo odhaleno a parlament se ho chystá obvinít ze zrady, zpanikařil, a aniž by o tom někoho informoval, uprchl do Francie.<sup>72</sup> Tím podezření parlamentu nejen potvrdil, ale také mimochodem vyrazil, že se v západní Anglii opravdu chystá povstání. Vláda na místo poslala armádu a pozatýkala další podezřelé osoby. Tím byly veškeré přípravy ztraceny a povstání potlačeno ještě dřív, než začalo.<sup>73</sup>

V severní Anglii byla situace příznivější. Byly zde velké katolické komunity a předpokládalo se, že po přistání Jakuba Stuarta se přidá spousta dalších odpůrců Hannoverské dynastie. Do čela této části povstání byl jmenován Thomas Forster, toryovský politik bez vojenských zkušeností a příbuzný Stuartovce.<sup>74</sup> Dne 6. října 1715 se sešel na kopci Water Falls s ostatními jakobity a vydal se na pochod směrem k Rothbury a poté chtěl dobýt Newcastle. Nedostatek vojenských zkušeností však zapříčinil jejich pasivitu a neschopnost učinit rázné kroky. To dodalo odvalu vojenskému veliteli Newcastlu, který rozkázal zavřít brány. To byla pro jakobity obrovská ztráta, protože počítali se snadným obsazením tohoto města, ve kterém měli obrovskou podporu.<sup>75</sup>

Od tohoto neúspěchu byli odkázáni čekat na příjezd Jakuba Stuarta, který by dovezl posily a zbraně. Mezitím se dalo do pohybu i povstání ve Skotsku a jakobité ze severní Anglie se rozhodli, že se k nim pokusí přidat. Zamířili do Hexhamu, kde na tržišti prohlásili Jakuba Stuarta za krále. Odtud pokračovali do Kelso poblíž anglicko-skotské hranice. Zde se setkali se svými skotskými spolubojovníky, v jejichž čele stál Mackintosh z Borlumu, prohlásili skotské odtržení od unie a začali vybírat daně od měšťanů. Po této slávě však došlo k prvnímu sporu. Skotové se chtěli přidat k povstání hraběte z Maru, zatímco Angličané chtěli jít zpět na jih a postavit se vládním vojskům.<sup>76</sup> Skotové viděli cíl povstání především v osvobození jejich země a znovuzískání samostatnosti a až poté byli ochotni jít do Londýna. Naproti tomu Angličané se tolik nestarali o osud Skotska. Chtěli především dosadit Stuartovce zpět na anglický trůn a poté jednat o osudu jejich severních sousedů.

Angličtí jakobité tedy zamířili opět na jih přes Appleby do Kirby Lonsdale. Doufali, že po cestě se k nim přidají další jakobité, bohužel se tak nestalo. Až v Lancasteru se k nim

---

<sup>72</sup> PETRIE, Charles – SHIPPEN, William, *The Jacobite Activities in South and West England in the Summer of 1715*, in: Transactions of the Royal Historical Society, Vol. 18, 1935, s. 86–94.

<sup>73</sup> LORD, s. 69–70.

<sup>74</sup> Purdue, A. W., *The Last Battle on English Soil, Preston 1715*, Vol. 53, No. 2, 2016, s. 276.

<sup>75</sup> OATES, Jonathan, *Responses in the North of England to the Jacobite Rebellion of 1715*, in: Northern History, Vol. 43, No. 1, 2006, s. 77–83.

<sup>76</sup> LORD, s. 71–78.

přidaly první posily. Z tohoto města mělo jakobitské vojsko v plánu dojít až do Manchesteru, aby mělo v případě neúspěchu možnost ustoupit i po moři. Došlo však jen do Prestonu, kde 12. listopadu 1715 narazilo na vládní vojsko.<sup>77</sup> Jakobité měli ještě ten večer šanci na ústup, ale celou noc o této možnosti diskutovali, a tak o ní přišly. Nad ránem totiž Britům dorazily posily, které Preston obklíčily.<sup>78</sup>

A v tuto chvíli se opět ukázala nejednotnost celého hnutí. Angličtí jakobité, jejichž většina se k povstání přidala jen proto, že nechtěli dopustit úplné převzetí vlády Whigy, byli ochotní se vzdát. Skotové, kteří se z Kelsa vydali do Anglie, chtěli bojovat do posledního muže, protože jejich motivem byl boj za svobodu a nezávislost. Po bezvýsledných diskusích angličtí jakobité své skotské druhy zradili a za jejich zády se vzdali vládním vojskům.<sup>79</sup> Dne 14. listopadu 1715 hannoverská armáda vstoupila do města a povstání v severní Anglii bylo poraženo.<sup>80</sup>

Ještě před vypuknutím povstání v severní Anglii začíná ve Skotsku pro Jakuba Stuarta nejdůležitější část povstání, a to v září 1715. Předně je důležité představit Johna Erskina, hraběte z Maru. Ten se v roce 1714 stal toryovským ministrem zahraničí se zodpovědností za Skotsko. Po nástupu nové dynastie vyjádřil Jiřímu I. svoji loajalitu, avšak Whigové ho ve své kampani proti Toryům obvinili ze sympatií k Jakobitům a Erskin ztratil důvěru panovníka. V sobecké snaze zachovat si nabytý majetek, začal objíždět skotské klany a jednat o jejich podpoře chystaného povstání.<sup>81</sup> Našel ji jak od klanů z výšin hlavně na území Grampian, které se nachází ve středním Skotsku,<sup>82</sup> tak i od vyšších vrstev v nížinách.<sup>83</sup> Naopak v jižních částech Skotska, hlavně v okolí Edinburghu, už lidé nebyli tolik nakloněni povstání podpořit.<sup>84</sup> I přesto je jasné, že Erskin měl velkou podporu, což mu umožnilo svolat všechny příznivce pod záminkou lovu na své statky.<sup>85</sup> Zde 6. září 1715<sup>86</sup> oficiálně zahájil povstání s 6000 muži, kteří byli okamžitě k dispozici a dalšími 6000, kteří se k němu později přidali.<sup>87</sup>

Aby uspěl, potřeboval Erskin hlavně materiální pomoc z Francie. Jenže ta neměla nikdy přijít. 21. srpna 1715 umřel francouzský král Ludvík XIV. Jeho nástupce, Ludvík XV., o podporu povstání nejevnil žádný zájem a rozhodl se respektovat mírové smlouvy s Británií.

---

<sup>77</sup> LEMAN, s. 124–125.

<sup>78</sup> THOMSON, A. T., *Memoirs of the Jacobites of 1715 and 1745. Volume I.*, London 2007, s. 242.

<sup>79</sup> LORD, s. 80–85.

<sup>80</sup> THOMSON, s. 249.

<sup>81</sup> LEMAN, s. 127.

<sup>82</sup> Tamtéž, s. 144.

<sup>83</sup> WHATLEY, Christopher A., *Reformed Religion, Regime Change, Scottish Whigs and the Struggle for the 'Soul' of Scotland, c.1688–c.1788*, in: *The Scottish Historical Review*, Vol. 92, No. 233, 2013, s. 93.

<sup>84</sup> LEMAN, s. 150.

<sup>85</sup> MACINNES, s. 23.

<sup>86</sup> CRUICKSHANKS, s. 182.

<sup>87</sup> BARNES, s. 20.

Dle mého názoru tím bylo celé povstání ztraceno a Jakub Stuart se neměl do Skotska vůbec vypravovat a ušetřil by si tím mnohé útrapy i ponížení.<sup>88</sup>

Povstání ve Skotsku bylo však v plném proudu a zprávy o smrti Krále Slunce sem ještě nedošly, a tak Erskin dále čekal na pomoc z Francie. Stále tvrdil, že nemá dost sil k dosažení úspěchu a musí počkat na příjezd svého krále. Toto přešlapování na místě umožnilo vládě shromáždit vojsko, které poslalo na sever pod velením Johnaa Campbella, druhého vévody z Argyllu. Po naléhání ostatních povstalců se nakonec Erskin rozhodl postoupit a dobýt alespoň Inverness 13. a Perth 14. září.<sup>89</sup> Zde se však zastavil a čekal. Na jih se pohnul až 10. listopadu, avšak mezitím došel do Skotska i Campbell a zahradil jakobitům cestu.<sup>90</sup> Ke střetnutí došlo 13. listopadu u Sheriffmuiru. Bitva skončila nerozhodně s příchodem noci, ale vévodovi se podařilo ubránit své postavení a Erskina zastavil v jeho pochodu na jih.<sup>91</sup> Ten se tak musel vrátit zpět do Perthu. Ústup způsobil pokles morálky povstalců a objevily se první dezerce. Mezitím ve Francii Jakub Stuart konečně sehnal dost financí, aby se k povstání mohl připojit alespoň on. Do Skotska dorazil až koncem prosince a až 9. ledna 1716 vstoupil do Perthu.

Po slavnostním přivítání však přišlo zklamání. Jakobité čekali, že Jakub Stuart s sebou přiveze nějakou materiální pomoc a v nejlepším i další posily. Místo toho se dočkali pouze zachmuřeného muže, který se teprve ve Skotsku dozvěděl o všech neúspěších, které potkaly obě povstání.<sup>92</sup> Tato deziluze z jejich vůdce byla posledním impulsem k hromadným dezercím z již tak malé armády. Jakub Stuart nařídil ústup k Montrose, kam dorazil 3. února 1716. Druhý den opustil vojsko a vrátil se do Francie.<sup>93</sup>

Ještě před potlačením povstání ve Skotsku zahájila vláda procesy se zatčenými jakobity ze severní Anglie. Po zrádné kapitulaci u Prestonu byli nejrychleji odsouzeni armádní důstojníci, kteří se připojili k povstání. Ti podléhali vojenskému právu a byli tudíž okamžitě zastřeleni. Ostatní zajatci by se dali rozdělit do dvou skupin podle stavovské příslušnosti.<sup>94</sup>

Ti z vyšších vrstev byli odesláni k soudu do Londýna. K nim patřil například hrabě z Derwentwateru, Thomas Forster a lord Widdrington. Dne 9. prosince 1715 byli tito vězni dovezeni do Londýna. Až 10. ledna 1716 byli přivedeni do Sněmovny lordů, kde jim byla

---

<sup>88</sup> SZECHI, s. 265.

<sup>89</sup> PITTOCK, Murray G. H., *Jacobitism*, London 1998, s. 41.

<sup>90</sup> Tamtéž, s. 41–43.

<sup>91</sup> BARNES, s. 20.

<sup>92</sup> DONALD, T. F., *Glasgow and the Jacobite Rebellion of 1715*, in: *The Scottish Historical Review*, Vol. 13, No. 50, 1916, s. 128.

<sup>93</sup> NIEMOJOWKA, 72–76.

<sup>94</sup> LORD, s. 86.



přečtena obžaloba.<sup>95</sup> Poté dostali několik dní k přípravě obhajoby, kterou měli 19. ledna přednést. Většina obžalovaných se snažila hájit tím, že byli k účasti donuceni silou, nebo jednali pod vlivem obecného nadšení bez nějakých dalekosáhlých plánů. Všichni byli 9. února odsouzeni k smrti, ale nakonec tento osud potkal pouze hraběte z Derwentwateru a lorda Kenmure.<sup>96</sup> Ostatním byl snížen trest a byli deportováni do kolonií, nebo se jim podařilo utéct z vězení.<sup>97</sup> Mezi těmito vězni na útěku byl například hrabě z Nithsdale. Do vězení za ním přišla jeho manželka, která mu dala šaty služky, a v nich hrabě z vězení odešel.<sup>98</sup>

Vězni pocházející z nižších vrstev byli odvezeni do věznic v Lancasteru a Chesteru. Dne 12. ledna 1716 proběhl v Liverpoolu soud, ke kterému byli připuštěni pouze ti, kteří byli považováni za gentlemany, nebo byli vlastníky půdy, či ti, kteří se během povstání provinili nějakým významným přečinem. Pouze 74 mužů z asi 1500 zajatců splňovalo tuto podmínku. Sedm vězňů bylo zproštěno viny, 64 vězňů bylo odsouzeno k smrti a tři umřeli ve vězení. Král ani vláda nechtěli pořádat hromadné popravy, a tyto procesy se měli stát jakýmsi druhem propagandy, kterou si chtěla vláda získat přízeň lidu, což vedlo k relativní shovívavosti, co se týče rozsudků a dalších osudů odsouzených.<sup>99</sup> Tak bylo vězňům například nabídnuto sepsat petici, ve které by krále požádali o deportaci do kolonií. S touto peticí král souhlasil a po sepsání smlouvy o povinné sedmileté práci v koloniích byli odsouzení deportováni.<sup>100</sup>

Po odsouzení jakobitů byl zabaven jejich majetek, který byl nabídnut ke koupi. Tento krok byl doprovázen whigovskou propagandou, která hlásala, že každý Tory je jakobita a každý papeženeček je radikální jakobita. Tato tvrzení byla velice zjednodušující, ale potvrdilo se zde tvrzení o stokrát opakované lži, která se stane pravdou.<sup>101</sup> Mohutnost této propagandy způsobila klesající podporu jak Toryů, tak katolické církve. Zároveň zabavený majetek skupovali převážně Whigové a jejich podporovatelé, což vedlo k celkovému úpadku podpory jakobitů v severní Anglii.

Ve Skotsku byla situace jiná. Vzhledem k tomu, že zde nedošlo k žádné větší porážce, a skotská armáda se rozprchla zpět do svých domovů, nebylo v podstatě koho soudit. Vláda navíc nemohla sáhnout ani k tvrdším represáliím, jelikož ve Skotsku stále přetrvávala nedůvěra k nové vládě, a pokud si zde chtěla zjednat pořádek, musela ke zdejšímu obyvatelstvu přistupovat mírněji. Nemohla si dovolit, aby pod hrozbou trestů spousta

---

<sup>95</sup> THOMSON, s. 255–256.

<sup>96</sup> SZECHI, s. 262.

<sup>97</sup> LORD, s. 87–91.

<sup>98</sup> NIEMOJOWSKA, s. 75.

<sup>99</sup> LEMAN, s. 156.

<sup>100</sup> OATES, Jonathan, *The Aftermath of the Fifteen in the North of England*, in: *Northern History*, Vol. 45, No. 1, 2008, s. 147–150.

<sup>101</sup> LEMAN, s. 173.

mladých Skotů uprchly do jiných zemí Evropy, kde by nadále představovali riziko. Whigové se snažili usmířit si skotské klany a znovu je začlenit do politického dění v zemi. Co se týče jakobitů, tak i když povstání bylo potlačeno, v jistém smyslu je posílilo. Jeho účastníci byli sice klanoví vůdci, ale do pole s sebou brali i své syny a mladé členy klanů. I když poraženi, vraceli se domů se zkušenostmi, na kterých budou stavět v dalších letech svého života.<sup>102</sup>

Co se týče Jakuba Stuarta, největším trestem pro něj byl potupný návrat do Francie. Jakub II. předpokládal, že služba jeho osobě je výsada, a tudíž není za nikoho zodpovědný. Jeho syn si naopak vážil svých věrných služebníků, a tak ho jejich osud trápil. Mnoha rodinám, které přišly o otce, či syny poslal alespoň nějakou finanční náhradu. Navíc pronajal několik lodí a poslal je do Skotska pro ty, které tam zanechal při svém zbabělém úprku.<sup>103</sup> Tím jeho útrapy neskončily. Nový francouzský král si nechtěl znepřátelit Británii takovou malicherností, jakou bylo poskytnutí útočiště Jakobovi Stuartovi, a tak ho vyhnal ze země. Žádný jiný panovnický dvůr nechtěl riskovat v této době nepřátelství s ostrovní zemí, což ho donutilo uchýlit se do Avignonu, který spadal pod papežskou kúrii. Sem se začali koncertovat všichni jakobité, kteří po povstáních uprchli do různých koutů Evropy. Bohužel i toto město na jihu Francie bylo pro Jiřího I. moc blízko. Británie pohrozila Papežskému státu, aby Stuartovce přemístil do Říma, kam dorazil v roce 1717.<sup>104</sup> Tím začíná období konsolidace a vymýšlení nových plánů. I když prozatím neúspěšný, Jakub Stuart věřil, že usednutí na anglický trůn je jeho osudem.

---

<sup>102</sup> Tamtéž, s. 175–179.

<sup>103</sup> NIEMOJOWSKA, s. 76.

<sup>104</sup> Tamtéž, s. 83.

### 3. Období mezi lety 1716–1740

#### 3.1. Španělská výprava z roku 1719

V době, kdy Jakub Stuart hledal útočiště, se na severu Evropy začalo zvyšovat napětí mezi Británií a Švédskem. V roce 1715 začali švédští korzáři napadat britské obchodní lodě, které mířily většinou do Dánska či Ruska. Tyto akce poškozovaly Británii především finančně, ale vzhledem k tomu, že se severní Evropou obchodovali především skotští obchodníci, mohla tato situace jakobitům získat nové přívržence. V roce 1716 začalo britské námořnictvo spolupracovat s námořnictvem dánským a ruským za účelem omezit námořní moc Švédska.<sup>105</sup> Tato nepřátelská nálada vedla některé švédské politiky k navázání kontaktu s jakobity. Těžko říct, zda měli v plánu pouze nějaké diverzní akce, nebo opravdu chtěli dosáhnout sesazení Jiřího I. Pravda je taková, že tato jednání se odehrávala pouze na nižších stupních švédské politické scény a také ukazují na velký optimismus jakobitů, kteří se chytali každé malé naděje na podporu. Samotný Karel XII. či jeho nejbližší okolí o jakékoliv podpoře jakobitů ani neuvažovali. Ve chvíli, kdy Švédsku šlo o holé přežití, bylo nepřátelství s Británií opravdu nežádoucím diplomatickým tahem. Navíc v roce 1718 Karel XII. umřel a všechna jednání byla ukončena.<sup>106</sup>

V tom samém roce začalo španělské tažení do Itálie za cílem obnovit zde vliv, který ztratilo při válce o španělské dědictví. Británie samozřejmě nemohla nechat narůstající moc Filipa V. ve středomoří bez odezvy a začala napadat španělské námořní trasy. V tu chvíli začal španělský ministr zahraničí, kardinál Giulio Alberoni, jednat o podpoře jakobitů s vévodou z Ormonde.<sup>107</sup>

Bylo dohodnuto, že akce se bude skládat ze dvou vylodění. Jedno ve Skotsku pod velením George Keitha, 10. hraběte z Marischalu a druhé pod velením Ormonda na jihu Anglie.<sup>108</sup> Vylodění v Anglii bylo silnější, jelikož mělo zaútočit přímo na Londýn a dosadit zde na trůn Jakuba Stuarta, zatímco akce ve Skotsku měla být diverzní. Síly byly shromážděny v Cádizu a odtud měly plout do A Coruňy, kde se nalodí Ormonde s Jakubem Stuartem. Flotila se skládala z 29 lodí a 5000 mužů, navíc vezla zbraně a munici pro dalších 30 000 vzbouřenců.<sup>109</sup>

---

<sup>105</sup> LEMAN, s. 184–185.

<sup>106</sup> SZECHI, s. 326.

<sup>107</sup> COROBAN, Costel, *Sweden and the Jacobite Movement (1715-1718)*, in: *Revista Română de Studii Baltice și Nordice*, Vol. 2, No. 2, 2010, s. 148.

<sup>108</sup> NEVIN, s. 26.

<sup>109</sup> LEMANN, s. 190.

Flotila opustila Cádiz koncem března, ale po cestě přišla bouřka, která trvala dva dny. Bouřka postihla celé pobřeží západní Evropy. Silnější vítr, než bylo obvyklé, naměřili jak v Británii, tak i v Paříži. S dnešními vědomostmi a technologiemi by se bouřka takového rozměru dala předpovídat, ale Alberoni při plánování vycházel z tehdejších španělských námořních záznamů, které říkaly, že ideální doba na plavbu do Británie jsou podzimní nebo zimní měsíce. Bohužel, počasí se toho roku zachovalo jinak, než se předpokládalo a způsobilo flotile obří ztráty. Většina lodí byla potopena nebo poškozena, a když se zbytky flotily objevily v A Coruňi bylo jasné, že v této části vylovení nemá cenu pokračovat.<sup>110</sup>

Druhá část povstání vypadala nadějněji. Hraběti z Marischalu se podařilo přistát ve Skotsku společně s asi 300 španělskými vojáky. Přidalo se k nim přibližně 1000 horalů především z klanu MacKenziů. Po vylovení se opevnili v hradu Eilean Donan a čekali na příplutí hlavních sil.<sup>111</sup> Na vylovení jako první zareagovali vládní jednotky z Inverness a v síle 1100 mužů zamířili směrem k povstalcům. Mezitím na Eilean Donan zaútočilo britské námořnictvo a jeho obránce z hradu vyhnalo. Rebelové došli ke Glen Shiel, kde 9. června začali stavět obranné postavení a chystat se na střet s vládními jednotkami. Ty sem došli 10. června ráno a kolem páté hodiny odpoledne zaútočili.<sup>112</sup> Britové začali střílet z děl na pozice rebelů, kteří stáli v strategicky výhodnější pozici za řekou Shiel, ale proti dělům nic nezmohli. Na ostřelování narušené pozice poté zaútočila pěchota. Rebelové, zmatení a rozdělení dělostřeleckou palbou, po krátkém odporu z bojiště uprchli. Španělské jednotky se na bojišti udržely nejdéle a mohli tak krýt úprk rebelů. Celé to byla spíše ozbrojená potyčka nežli opravdová bitva, ale po jejím konci skončilo i celé povstání. Španělé, kteří padli do zajetí, byli považováni za válečné zajatce a byli posláni zpět do Španělska.<sup>113</sup> Bohužel i přes tento neúspěch jakobité stále věřili, že britská vláda je nestabilní. Celé povstání z roku 1719 tedy skončilo další katastrofou pro Jakuba Stuarta, i když vypadalo velice nadějně, kdyby šlo vše podle plánu.<sup>114</sup>

O rok později se jakobitům nečekaně naskytla nová příležitost ke svržení Hannoverké dynastie. Tentokrát šlo o příležitost k akci bez zahraniční pomoci. V roce 1720 totiž praskla tzv. Jihomořská bublina. Celá aféra má kořeny v roce 1711, kdy vznikla South Sea Company, která získala monopol na obchod se španělskými koloniemi v Americe. Tento obchod byl však kvůli probíhajícím válkám až do roku 1720 narušován a akcie společnosti měly malou

---

<sup>110</sup> KLINGER, Patrick J., *Weather and the Jacobite Rebellion of 1719*, in: *Environment and History*, Vol. 23, No. 2, 2017, s. 208–213.

<sup>111</sup> ALLAN, s. 55.

<sup>112</sup> TERRY, C. Sanford, *The Battle of Glenshiel*, in: *The Scottish Historical Review*, Vol. 2, No. 8, 1905, s. 412.

<sup>113</sup> NEVIN, s. 28–32.

<sup>114</sup> PITTOCK, s. 51–52.

hodnotu. V tomto roce nakonec Británie se Španělskem uzavřela mír a později i obchodní dohodu, což způsobilo růst akcií společnosti. Společnost chtěla tento růst udržet, a tak začala šířit fámy o dalším rozšíření obchodní dohody. Začala vznikat bublina, která rychle rostla, avšak v druhé polovině roku 1720 se zjistilo, že se samotné vedení společnosti zbavuje akcií, což vedlo k prasknutí bubliny.<sup>115</sup> Mnoho lidí přišlo o vložené peníze a vše nabralo nový rozměr poté, co se zjistilo, že v pozadí spekulací stojí kancléř státního pokladu Charles Spencer, třetí hrabě ze Sunderlandu, několik politiků, a dokonce i milenky Jiřího I. Tato informace vyvolala krizi a nedůvěru ve vládu Roberta Walpole.<sup>116</sup>

Této příležitosti se chopili jakobité, kteří uvěřili, že nespokojenost je natolik velká, aby jejich povstání dosáhlo vytouženého cíle. Do čela akce byl jmenován biskup Francis Atterbury, který si však převzetí moci představoval spíše za pomoci jednání s politiky. K jakobitům se přidal hlavně kvůli víře, že korunovace Jakuba Stuarta je jediná cesta, jak potlačit whigy a ukončit tak vládu jedné strany v Británii.<sup>117</sup> Jakobité v exilu, kteří však byli odstřiženi od politické reality, chtěli na druhou stranu úspěchu dosáhnout několika současnými povstáními a Atterburymu nezbylo než ustoupit.

Všechny plány bohužel selhaly ve chvíli, kdy k jejich koordinaci byla používána obyčejná poštovní služba, kterou britská vláda pečlivě sledovala. Těžko říct, proč k této chybě, před kterou Atterbury několikrát varoval, došlo. Možná šlo o zjednodušení a zrychlení komunikace, aby nebyla promarněna nastalá situace, nebo jakobité Atterburyho varováním prostě nevěřili. Walpole se tedy o plánech dověděl a chtěl je zarazit biskupovým zatčením. Samotné dopisy však Atterburyho přímo neuvěřily. Ministerský předseda potřeboval důkaz, který by spojoval biskupovu osobu s aktivní přípravou povstání. Nařídil, aby byl vyvinut nátlak na neúspěšného vojevůdce z roku 1715, Johna Erskina, který byl známý pro svou touhu po majetku. Byla mu tedy přislíbena milost a navrácení statků za vyzrazení jakobitských úmyslů a sepsání kompromitujícího dopisu biskupovi.<sup>118</sup> Atterbury tak byl v roce 1721 zatčen a poslán do exilu.<sup>119</sup> V roce 1724 Atterbury procházel všechny Erskinovy písemnosti, aby zjistil, proč jím byl zrazen. Závěr byl jasný a pro Jakuba Stuarta nepříjemný.

---

<sup>115</sup> TEMIN, Peter – VOTH, Hans-Joachim, *Riding the South Sea Bubble*, in: *The American Economic Review*, Vol. 94, No. 5, 2004, s. 1654–1668.

<sup>116</sup> PITTOCK, s. 52.

<sup>117</sup> LEMANN, s. 198.

<sup>118</sup> CRUICKSHANKS, s. 190.

<sup>119</sup> Tamtéž, s. 200.

Hrabě z Maru se stal dvojitým agentem. Byl okamžitě odvolán z pozice státního tajemníka<sup>120</sup> a jeho místo zaujal právě Francis Atterbury.<sup>121</sup>

Walpole toto – až příliš snadné – odhalení plánů využil ve svůj prospěch. Svým rázným postupem při potrestání viníků v aféře okolo South Sea Company a zaražením dalšího pokusu o povstání obnovil důvěru Jiřího I. i lidu v jeho osobu a vládu. Na druhou stranu i přes úspěšné zaražení jejich plánů byli jakobité stále nebezpeční. Walpole se nesnažil rozbít jakobitskou síť přímo. Byl si vědom toho, že jakýkoliv další pokus o povstání bude možný pouze se silnou zahraniční pomocí. Proto jeho vláda rozmístila své agenty na všechny dvory, se kterými by mohli jakobité začít jednat o podpoře.<sup>122</sup>

### 3.2. Jakobitské hnutí do roku 1740

I po těchto neúspěších si Jakub Stuart našel čas na radosti života. Během svých cest a různých intrik neměl prostor najít si vhodnou manželku, i když si byl vědom nebezpečí, které s sebou nesla absence jeho potomka. Sám se v tomto směru – na rozdíl od svých předků – choval jako správný křesťan a nevydržoval si žádné milenky. Jeho prioritou bylo získání anglického trůnu, a tak hledání manželky přenechal svým agentům. Ti nakonec roku 1717 vybrali svému pánovi Marii Klementinu Sobieskou, vnučku polského krále Jana III. Od manželství si Jakub Stuart sliboval nové diplomatické kontakty, ale hlavně nové příjmy z francouzských a polských panství, které jeho budoucí manželka vlastnila.<sup>123</sup> V květnu 1719 byli manželé oddáni v zastoupení a poprvé se osobně setkali až v září téhož roku. Nastěhovali se do paláce Muti v Římě. O rok později se zde manželům narodil syn. Dne 31. prosince 1720 spatřil světlo světa Karel Eduard Louis Jan Kazimír Silvestr Maria Stuart, zkráceně Karel Eduard Stuart.<sup>124</sup>

Od začátku otec přísně dohlížel na synovu výchovu. Považoval svého syna za právoplatného dědice anglického trůnu a podle toho se k němu choval. Karel měl za učitele katolíka i protestanta. S tím však silně nesouhlasila jeho katolická matka. Učil se jízdě, střelbě, hrát na violu, francouzštině, italštině a samozřejmě angličtině. Již od mládí byl hodně energický, netrpělivý a nevydržel dlouho sedět u učení. Tato jeho vlastnost a napětí mezi

---

<sup>120</sup> Stuartovci chtěli v zahraničí vytvořit stínový dvůr, který by byl podobný tomu v Anglii, a tak již Jakub II. vytvořil tuto pozici ve svém exilu po Slavné revoluci.

<sup>121</sup> PITTOCK, s. 54.

<sup>122</sup> LEMANN, s. 202.

<sup>123</sup> NIEMOJOWSKA, s. 95.

<sup>124</sup> FORSTER, Margaret, *The Rash Adventurer. The Rise and Fall of Charles Edward Stuart*, London 1973, s. 15.

rodiči, kteří se tak nemohli věnovat jeho výchově, způsobily, že se nikdy nenaučil pořádně číst a psát.

Nespokojenost Marie Klementiny s protestanským učitelem svého syna stále rostla. Jako zarytá katolička totiž věřila, že protestanským učením propadne duše Karla Eduarda ďáblu.<sup>125</sup> Když se jí pak roku 1725 narodil druhý syn Jindřich Benedikt Stuart, který dostal taktéž pečovatelku protestantského vyznání, propadla šílenství. Uchýlila se do kláštera uršulinek, odkud začala veřejně svého muže obviňovat z nevěry a z ohrožení spásy dětí. Podezření nebyla ničím podložená, ale i tak vrhla na Jakuba Stuarta, a tedy na celé jakobitské hnutí špatné světlo. Všechny evropské dvory se před ním měly na pozoru a odmítaly jakékoliv navázání závažnější komunikace.<sup>126</sup>

Manželská roztržka bohužel přišla v nevhodnou chvíli. V roce 1727 zemřel král Velké Británie Jiří I. Jakub Stuart okamžitě zapomenul na rodinné rozepře a začal se plně věnovat tomu, co pro něj bylo nejdůležitější. Ihned se vydal do Francie, aby byl co nejbližší, pokud by se Britové rozhodli hannoverskou dynastii svrhnout. Bohužel se tak nestalo. V celé Evropě panoval mír a ani Britové neměli náladu na novou občanskou válku. Jiří II. nastoupil na trůn bez větších komplikací a Jakub Stuart byl donucen vrátit se zpět do Říma.<sup>127</sup> Zde musel chtět nechtě svou manželku přemluvit k návratu, aby si alespoň trochu napravil reputaci před evropskými dvory. Marie Klementina se nakonec ke svému muži vrátila až po intervenci papeže, ale napětí a nedůvěra již nikdy z jejich manželství nezmizely. Utrápená Marie Klementina nakonec zemřela 18. ledna 1735 na celkové selhání organismu z podvýživy způsobené častými hladovkami.<sup>128</sup>

V době sporů mezi manželi se také opět rozpoutaly spory mezi Skoty a Angličany. V roce 1707, jak je uvedeno výše, byla podepsána Smlouva o unii. V jednom z jejích článků stálo, že daň ze sladu (*Malt tax*), která platila na území Anglie, bude rozšířena i na Skotsko. První snahy o její zavedení byly kvůli válce odloženy až do roku 1713. V tomto roce se však proti dani vyslovil Argyll společně s Earlem z Maru. Bylo tedy rozhodnuto o dalším odkladu. Britská politika však od té doby musela řešit naléhavější problémy, a tak se o dani začalo opět jednat až v roce 1725, kdy se Rober Walpole rozhodl daň konečně prosadit.<sup>129</sup> Slad, který se

---

<sup>125</sup> NEVIN, s. 36.

<sup>126</sup> FORSTER, s. 23.

<sup>127</sup> NIEMOJOWSKA, s. 121.

<sup>128</sup> NEVIN, s. 38.

<sup>129</sup> PITTOCK, s. 35.

přidává hlavně do piva a whisky, byl ve Skotsku velmi používanou surovinou. Walpole si od ní sliboval velké příjmy.<sup>130</sup>

Daň na tuto surovinu však nečekaně vyvolala vlnu nepokojů, kterým se později začalo přezdívat Shawfieldské nepokoje (*Shawfield riots*), nebo také sladové nepokoje (*Malt tax riots*). Největší a nejagresivnější vlna odporu proběhla v Glasgow. Majetek těch, kteří daň podporovali, byl vyrabován a srovnán se zemí.<sup>131</sup> To bylo varování pro Westminsterský palác. Britská vláda podcenila vytrvalost skotského nacionalismu a mylně předpokládala, že Skotsko již podlehl její autoritě. Ukázalo se, že unáhlená politická usnesení můžou ve Skotsku stále velice rychle vygradovat v násilnosti. K potlačení nepokojů musel být povolán generál George Wade a jeho vojáci. Výtržníci, které se podařilo zadržet, byli odvezeni do vězení. Problém však nastal, když se zjistilo, že někteří ze zatčených jsou vážení občané města.<sup>132</sup> Wade tyto občany a některé členy Glasgowské radnice poslal na Edinburský hrad pod záminkou, že jejich nečinnost vůči protestujícím znamenala jejich podporu. Tato záminka však neobstála u soudu a všichni nakonec museli být propuštěni, jelikož se neprokázalo žádné jiné protiprávní jednání. Naopak radní měli plné právo na protest nereagovat silou, jelikož by to mohlo vyvolat mnohem agresivnější chování u protestujícího davu. I přes tyto drobnosti bylo potlačení nepokojů velkým úspěchem vlády. Všem, hlavně obchodníkům, kteří nesouhlasili s daní, byla předvedena její síla a rozhodnost.<sup>133</sup> I když celá událost neměla jakobitské pozadí, vláda tím mohla zastrašit některé podporovatele a upevnila si svojí pozici ve Skotsku.

Po zavedení daně také vzrostlo množství pašeráků. Tato ilegální činnost slibovala jednak velké zisky, ale také jakousi pomstu či projev odporu novým pořádkům. Tento postoj často vedl ke střetnutím s vládními jednotkami. V roce 1726 se vládním jednotkám povedlo zadržet velké množství brandy. Další zadržení většího počtu brandy se povedlo až v roce 1728. Tentokrát se ale pašeráci svého nákladu nechtěli vzdát. Ozbrojeni přepadli skladiště a vzali si svůj lup zpět. Tento odvážný čin se mohl uskutečnit i díky pasivitě britské vlády. I přes nepokoje v roce 1725 a nárustu počtu pašeráku a zadrženého zboží nehodlala zvýšit počet jednotek ve Skotsku. Tato nečinnost také přispěla k události z roku 1733. Ozbrojený dav s pašeráky přepadl a vyraboval skladiště v Montrose. Snadnost těchto akcí zvyšovala troufalost Skotů. Britští vojáci naopak byli ve svém přístupu ke Skotům stále agresivnější.

---

<sup>130</sup> WATSON, Amy, *Patriotism and Partisanship in Post-Union Scotland, 1724–37*, in: *Scottish Historical Review*, Vol. 97, No. 1, 2018, s. 63.

<sup>131</sup> SMOUT, T. Christopher, *A history of the Scottish People 1560–1830*, Bungay 1972, s. 210.

<sup>132</sup> ALLAN, s. 28.

<sup>133</sup> LEMAN, s. 212–213.



Právě tyto postoje zvyšovaly napětí mezi vládními činiteli a obyčejnými Skoty. Díky tomu mohlo dojít k událostem v Edinburghu.<sup>134</sup>

V roce 1736 tam byli zatčeni dva pašeráci, Andrew Wilson a George Robertson, když se snažili vykrást vládní skladiště v Pittenweem. Byli odsouzeni k smrti oběšením. Robertsonovi se podařilo utéct, ale Wilson skončil na šibenici. Přihlížející dav začal dotírat na kapitána Johna Porteouse, který výkonu trestu velel, a snažil se o přerušování poprav.<sup>135</sup> Ten nařídil svým mužům vypálit do davu. Na místě zůstalo několik mrtvých a zraněných. Kapitán byl zatčen a odsouzen za vraždu ve snaze uklidnit dav. Byl však omilostněn královnou, která si nejspíš nebyla vědoma nálad, jaké tento případ vzbuzuje. Jakmile se o milosti dozvěděli občané města, srotili se a vpadli do vězení.<sup>136</sup> Dav byl překvapivě dobře organizovaný. S vojenskou precizností vylomili mříž a potichu, aby na sebe neupozornili hradní stráž, vězně odvěkli do města. Zde vpadli do obchodu provazníka, kterému dokonce zaplatili za provaz. Dav došel na místo Wilsonovi popravě a zde kapitána na zakoupeném laně oběsili.<sup>137</sup>

V době, kdy se Británie potýkala s pašeráky, vypukla v Evropě válka o polské následnictví. Z této války jakobitě nemohli nic získat, jelikož Británie do ní nebyla zapojená, ale i tak se Jakub Stuart snažil v této válce alespoň nějak angažovat. V tom mu pomohly Španělé, kteří si od této války slibovali navrácení dříve ztraceného území. Španělský velitel, James Francis Fitz-James Stuart, druhý vévoda z Berwicku, druhý vévoda z Lirie a Xérica, nabídl Jakobovi Stuartovi, že vezme Karla Eduarda na chystané italské tažení, kterému velel. V roce 1734 pak vévoda z Lirie navštívil Jakuba Stuarta v Římě, aby se na Karla osobně podíval.

Z počátku se otec obával o synovu bezpečnost, protože energický a neukázněný Karel dlouho neposlal žádný dopis do Říma. Když už konečně začal dopisy posílat, byly velice krátké a strohé, což Jakuba Stuarta, který se vyžíval v dlouhých psaních, popudilo.<sup>138</sup> Mladý princ se objevoval v první linii, byl nebojácný, rozmlouval s obyčejnými vojáky a svojí energičností udivoval své nadřízené. Právě v těchto bojích se ukázal jeho šarm, který nejspíše zdědil po matce. Velice snadno si získával srdce jak vojáků, tak všech vznešených mužů, kteří se tažení účastnili.<sup>139</sup>

Tažení to bylo krátké, ale Karlovi stačilo k proslavení své osoby. Když se v říjnu 1734 vrátil k otci, považoval se za dospělého, což vedlo k rozepřím v jejich vztahu. Odmítal

---

<sup>134</sup> Tamtéž, s. 218.

<sup>135</sup> WATSON, s. 78.

<sup>136</sup> ALLAN, s. 28.

<sup>137</sup> SMOUT, s. 210.

<sup>138</sup> FORSTER, s. 29.

<sup>139</sup> NIEMOJOWSKA, s. 125–126.

poslouchat otce a znovu nečinně vyčkávat v Římě. Nebýt matčiny nemoci, mohlo dojít k naprosté rozluce otce a syna. Nemoc a následná smrt Marie Klementýny rodinu sjednotila. I přesto, že manželství Jakuba Stuarta nebylo šťastné, smrt manželky ho hluboce zasáhla.<sup>140</sup>

Jakub Stuart upadl do hluboké deprese. Celé dva roky nebyl schopen se aktivněji zajímat o synovu výchovu. Vyřizoval korespondenci a modlil se, zatímco Karel viditelně strádal. Až v roce 1737 se jeho otec vzmožil a syna vyslal na cestu po Itálii. Karel navštívil Florencii, Benátky, Janov a další města. V každém byl přívětivě vítán a bály pořádané na jeho počest si užíval podobně jako svůj pobyt na bojišti. Během pobytu u různých šlechticů se také opět naplno projevila jeho galantnost a dříve neposedný mladík okouzloval knížata svým šarmem a inteligencí. Jednal se všemi s respektem a choval se přesně tak, jak se od něj žádalo.<sup>141</sup>

Karel Eduard se po skončení své cesty Itálií vrátil zpět do Říma. Sem také začaly chodit zprávy o rostoucím napětí mezi Británií a Španělskem. Válka mezi těmito mocnostmi vypukla v roce 1739 a obnovila naděje jakobitů v novou zahraniční podporu. V tomto roce se v Římě objevil William MacGregor z Balhaldy se zprávou o velké nespokojenosti Skotů. Jakub Stuart na tyto zprávy reagoval spíše pasivně. Měl již příliš mnoho zkušeností na to, aby si dělal velké naděje. Vše se však změnilo v roce 1740. Pro nás Čechy je tento rok významný nástupem Marie Terezie. Pro jakobity je to rok, kdy, zas a znovu, Británie a Francie stanuly proti sobě. Británie musela bojovat na více frontách, a ve Skotsku rostla ochota jakobity podpořit. Nebylo pochyb. Nastala ta pravá chvíle k novému povstání.<sup>142</sup>

---

<sup>140</sup> FORSTER, s. 30.

<sup>141</sup> NIEMOJOWSKA, s. 128.

<sup>142</sup> FORSTER, s. 31–35.

## 4. Jakobitské povstání 1745

### 4.1. Skotské břehy

I přes tyto změny na diplomatickém poli musel Karel Eduard Stuart čekat ještě tři roky, než se Francouzi začali zabývat podporou jeho plánů. Kardinál André Hercule de Fleury, který měl velký vliv na krále Ludvíka XV., si nechtěl Británii ještě více zneprátnit, a tak zaujal vůči jakobitům odmítavé stanovisko. Vše se změnilo po jeho smrti v roce 1743, kdy lidé v Ludvíkově okolí zaujali vůči ostrovnímu státu mnohem nepřátelštější postoj a byli ochotní využít každé možnosti, která by ho oslabil. <sup>143</sup>

Francouzský král tedy pozval Karla Eduarda do Paříže. Jeho otec však v tu chvíli zaváhal. Nechtěl syna pustit vzhledem k tomu, že sám věděl, jaká nebezpečí ho můžou potkat. Dlouho odolával nátlaku svých skotských podporovatelů, kteří ho ujistňovali, že příjezd Karla Eduarda do Skotska je netrpělivě očekáván. Francie dokonce přislíbila k výpravě připojit maršála Maurice de Saxe. Slavného vojevůdce, který od roku 1709 bojoval pod Evženem Savojským a v roce 1741 dobyl Prahu v rámci válek o rakouské dědictví. I když osobně těmto slibným vyhlídkám příliš nevěřil, rozhodl se synovi nebránit a vyslal ho do Paříže. <sup>144</sup> Dne 9. ledna 1744 se otec a syn rozloučili. „*Odjždím, můj králi, abych dobyl tři koruny, a nepochybuji, že budu mít zakrátko šťastně tu čest položit je u tvých nohou.*“ <sup>145</sup> To byla poslední slova, se kterými Karel Eduard opouštěl svého otce. V té chvíli však ani jeden z nich netušil, že to budou i poslední vzájemná slova v jejich životě. Po tomto rozloučení se již nikdy neviděli. <sup>146</sup>

Karel Eduard cestoval do francouzské metropole s velkými nadějemi. Po příjezdu se však dočkal zklamání. Ludvík XV. ho sice přijal, ale pouze neoficiálně, aby se nevyzradil celý plán. Všem bylo jasné, že se přítomnost Mladého pretendenta neutají před Londýnem, ale účel jeho návštěvy musel být zatajen co nejdéle. Karel Eduard byl donucen zůstat v utajení, čekat a sledovat, jak o jeho výpravě rozhodují jiní. Musel se také naučit pohybovat se v prostředí, kde každý pomlouval každého a nemohl proto nikomu plně důvěřovat.

Konečně v únoru 1744 bylo vše připraveno. Z Dunkerku mělo vyplout dvacet lodí, které měli vézt 10 000 mužů a přistát poblíž Colchesteru. <sup>147</sup> Otázku, zda tato armáda měla reálnou šanci uspět, nechme stranou. Nejenom, že bychom se dostali do říše fantazie, ale je zde také mnoho proměnných, o kterých by se dalo dlouze uvažovat a diskutovat. Faktem

---

<sup>143</sup> SZECHI, s. 338.

<sup>144</sup> FORSTER, s. 37.

<sup>145</sup> NIEMOJOWSKA, s. 131.

<sup>146</sup> Tamtéž, s. 132.

<sup>147</sup> MCLYNN, Frank, *France and the Jacobite Rising of 1745*, Edinburgh 1981, s. 15.

zůstává, že ve chvíli vyplutí se objevil další věčný jakobitský nepřítel – počasí. Bouře vnesla do flotily zmatek a poté co se na obzoru objevili britské lodě, bylo po krátkém střetnutí všemu konec.<sup>148</sup> Flotila se navrátila do přístavu a Karel Eduard tak poprvé ucítil to, co bylo jeho otci tak známé – zklamání a pocit bezmoci.<sup>149</sup> Maršál de Saxe a jeho armáda byli posláni do Nizozemí, kam se přesunulo těžiště bojů. Karel Eduard tak konečně pochopil, že jeho výprava není pro Francouze prioritní. Napříště se musel spolehnout pouze sám na sebe.

Po svém neúspěchu se Karel Eduard snažil o audienci u krále. Chtěl ho osobně přesvědčit o další pomoci jakobitům, avšak setkal se pouze se zdvořilým odmítáním. Nedočkal se podpory ani ze strany otce, kterému si na postoj Francouzů stěžoval v dopisech.<sup>150</sup> Jakub Stuart ho místo podpory vyzýval, aby se vrátil do Říma a vyčkal na další vývoj událostí. Nabádal ho k trpělivosti a odvaze.<sup>151</sup> I to bylo pro Karla Eduarda nepřijatelné. Byl v centru dění, a když se nedočkal pomoci z oficiálních míst, začal si jí shánět sám.

Výprava takových rozměrů a cílů samozřejmě obnáší velké finanční náklady, ale ani před tímto problémem se Mladý pretendent nezastavil. Na rozdíl od svého otce, který vždy spíše pasivně spoléhal na pomoc od politiků, či přímo od králů z různých zemí, začal peníze sám aktivně shánět. Uvažoval u toho logicky. Pakliže nemohl sehnat peníze od francouzské vlády, musel hledat někoho dalšího, kdo je má, a má zároveň zájem na změně režimu v Británii. Ten někdo byli v tomto případě Irové. Lépe řečeno irská emigrace, která ve Francii měla vybudované zázemí, a někteří sem přišli společně s Jakubem II. Bankéři, rybáři a obchodníci se stali součástí Karlových finančních plánů.<sup>152</sup> Právě zde se ukázala jeho schopnost nejen přesvědčit a obměkčit, ale také každého nadchnout pro svoji věc. Irové mu darovali nemalé finanční prostředky, a navíc se někteří k jeho výpravě osobně připojili.<sup>153</sup>

Konzervativní jakobité tento vývoj událostí nejspíše viděli neradi. Karel Eduard do tohoto hnutí zahrnul i Iry, kteří měli na svrhnutí současné vládnoucí dynastie spíše náboženské a nacionální zájmy. Po celé dekády však jakobité spoléhali na zdroje od těch, kteří podporovali pouze je a výměnu vládnoucích dynastií v Británii. Pokud by výprava dopadla úspěšně, hrozilo, že Irové budou chtít na nové vládě za svoji pomoc nějakou odměnu. Bohužel s tímto přístupem nemohl nikdo nic dělat. Mladý pretendent operoval sám za sebe a neposlušal nikoho, kdo ho chtěl od jeho záměrů odradit. V nich ho utvrzovaly zprávy ze

---

<sup>148</sup> KAISER, Thomas E., *The Drama of Charles Edward Stuart, Jacobite Propaganda, and French Political Protest, 1745–1750*, in: *Eighteenth-Century Studies*, Vol. 30, No. 4, 1997, s. 367.

<sup>149</sup> ROYLE, Trevor, *Culloden: Scotland's Last Battle and the Forging of the British Empire*, London 2016, s. 9.

<sup>150</sup> NIEMOJOWSKA, s. 133.

<sup>151</sup> FORSTER, s. 45.

<sup>152</sup> LEMAN, s. 241.

<sup>153</sup> MCLYNN, s. 30.

Skotska, které tamní náladu popisovali jako velmi napjatou. Tyto informace měly pro Mladého pretendenta takové vyznění, že povstání ve Skotsku je otázkou času. Začal se bát, že by Skotové povstali i bez jeho přítomnosti.<sup>154</sup>

Všechny přípravy šly hladce. I když se všichni, kteří byli do plánování zapojeni, snažili nikde nic neprozradit, nepovedlo se jim to úplně. Úplné utajení před Francouzi a Brity bylo samozřejmě nemožné. Karel Eduard také celou akci skrýval před otcem. Byl nadšený myšlenkou, že potají před celým světem konečně plánuje něco sám za sebe bez svého otce.<sup>155</sup>

Je těžké utajit najímání dobrovolníků, časté schůzky a čilou korespondenci před mašinérií agentů obou velmocí. Francouzi však nic nepodnikali. Celá výprava jim přišla vhod. Jednalo se o povstání v nepřátelské zemi za peníze, které nebyly ze státní kasy. Nechali tak Mladého pretendenta žít v jeho vlastním omylu o absolutním utajení jeho výpravy. Britové samozřejmě věděli, co je cílem celého plánu, nedopátrali se ale ničeho konkrétního, a tak museli spoléhat na své námořnictvo, že je opět ochrání.

S touto překážkou počítal i Karel Eduard. Chtěl proto co nejmenší počet lodí. Velkou flotilu mu samozřejmě nedovolovala jak bezpečnost, tak finance. Za peníze od irských bankéřů pronajal loď *L'Elisabeth* a za své pak loď *Du Teillay*. Na první jmenovanou se mělo nalodit přibližně 700 dobrovolníků a na druhou se pak měla umístit Karlem zakoupená výzbroj: 20 malých děl, 15 000 mušket, 11 000 šavlí a potřebné střelivo.<sup>156</sup>

Dne 5. července 1745 opustila naposledy v dějinách jakobitská expedice francouzské břehy a vydala se do Skotska. Ještě před vyplutím poslal Karel Eduard tři dopisy. Jeden s žádostí o pomoc do Španělska. Jeden Ludvíku XV. se snahou zapůsobit na jeho svědomí a přimět ho podpořit povstání. Poslední dopis byl poslán do Říma. Žádal v něm otce o odpuštění ze zatajení plánů a o požehnání. Také jej vyzíval, aby se začal přesouvat blíže k Britským břehům, aby mohl být co nejdříve korunován.<sup>157</sup>

Tentokrát výpravu nezmařil žádný živel přírodní, ale politický. Díky pěknému počasí byly obě lodě spatřeny britskou flotilou. Při úprku byla britskými děly vážně poškozena větší a pomalejší *L'Elisabeth* a musela se vrátit zpět do Francie. Karel Eduard tak hned v počátku přišel o 700 mužů, ale byl už na moři a nechtěl se vracet zpět. Naštěstí pro něj, byla veškerá zakoupená výzbroj na rychlejší *Du Teillay*, která Britům unikla.<sup>158</sup> Mladý претенdent tedy své úmysly nezměnil a plul dál, dokud konečně nespátril břehy skotského ostrova Eriskay.

---

<sup>154</sup> FORSTER, s. 53.

<sup>155</sup> MCLYNN, s. 31.

<sup>156</sup> NIEMOJOWSKA, s. 135.

<sup>157</sup> FORSTER, s. 54.

<sup>158</sup> BARNES, s. 35.

## 4.2. Edinburgh

Dne 23. července 1745 přistál na tomto nevelkém ostrově, 101 km od západního břehu pevninského Skotska a 25. července se pak přeplavil k pobřeží, kde se vylodil nedaleko Loch nan Uamh.<sup>159</sup> Zpráva o jeho vyplutí a následném přistání způsobila u vůdců skotských klanů zmatek. Sami nevěřili, že by se něco takového mohlo povést, a tak Karlu Eduardovi i Jakubu Stuartovi slibovali skrze dopisy svoji oddanost, odhodlanost k pomoci a záměrně zveličovali nespokojenost Skotů se současnou vládou.

První, kdo Karlu Eduardovi přijel sdělit reálnou situaci, byl sir Alexander MacDonald ze Sleatu, na jehož území ostatně přistál.<sup>160</sup> Snažil se ho přesvědčit o jistém neúspěchu celé akce, pokud se jim nedostane zahraniční pomoci. Také argumentoval tím, že i přes veškeré sliby z dopisů není vůbec jisté, jak velkou armádu dokáže shromáždit. Karel Eduard na tyto překážky nehleděl. Jeho tvrdohlavost vůči rozumným argumentům může být vysvětlena mnoha důvody. Jeho mladistvou nerozvážností, velkým nadšením, se kterým do Skotska připlul, či dokonce vírou, že úspěch je to, co je mu předurčeno od Boha. Faktem však zůstává, že se nedal odradit. Byl odhodlán v započaté cestě pokračovat a svoji víru v úspěch přenášel i na ostatní. Aby potvrdil opravdovost svých záměrů, poslal loď *Du Teillay* zpět do Francie. Tím si uzavřel poslední ústupovou cestu.<sup>161</sup>

Již u Loch nan Uamh dokázal svým zápalem přesvědčit MacDonaldy, aby se k němu přidali. Další pokračování ale záviselo na Donaldu Cameronovi z Lochiel. Vůdci velkého klanu Cameronů, který stál Karlu Eduardovi v cestě. Z principu jakobity podporoval, ale jeho otec se účastnil povstání v roce 1715, a tak věděl, jaká jsou rizika.<sup>162</sup> Jeho rozhodnutí o podpoře povstání bylo kruciální, jelikož mohlo ovlivnit váhající vůdce menších klanů.

I Donald Cameron si myslel, že bez zahraniční podpory je povstání předem ztraceno, ale Karel Eduard se nedal odbýt. Apeloval na jeho věrnost a statečnost. Poukazoval také na služby Cameronova otce Jakubu Stuartovi. Tyto argumenty byly mířeny spíše na jeho hrdost, Mladý pretendent ale přidal i argumenty apelující na rozum. Sliboval, že jakmile povstání dokáže obhájit své šance na vítězství i v boji, Francouzi jistě pošlou pomoc.<sup>163</sup> Britové byli plně vytíženi ve Flandrech proti Francouzům, a nejen ve Skotsku, ale v celé Británii nebyla umístěna žádná velká profesionální armáda. Vláda měla k dispozici i dobrovolníky a domobranu, ale ty nepředstavovali vážnější překážku vzhledem k jejich nepřipravenosti. Tato

---

<sup>159</sup> Tamtéž, s. 36.

<sup>160</sup> NEVIN, s. 55.

<sup>161</sup> NIEMOJOWSKA, s. 137.

<sup>162</sup> ROYLE, s. 15.

<sup>163</sup> BARNES, s. 38.

fakta Donalda Camerona přesvědčila, aby se k povstání přidal. Dne 19. srpna u Glendinnanu pozvedl Karel Eduard svůj prapor. Povstání začalo.<sup>164</sup>

V tuto chvíli měla povstalecká armáda přibližně 1000 mužů.<sup>165</sup> Informace o jeho přistání ale nevyvolala v Londýně žádný větší rozruch. Nikdo nevěřil, že vypukne povstání, které přesáhne místní rozměry. Přesto to byla síla, na kterou už musela vláda alespoň nějak reagovat. Proto řešením situace pověřila velitele vládních vojsk ve Skotsku, generálporučíka sira Johna Copa. Rozkázala mu, aby tento dav, za který byli povstalci považováni, potlačil v jeho počátcích a o situaci se dále nezajímala.

Cope pouze věděl, kde Karel Eduard přistál, ale neměl tušení o jeho dalších pohybech. Rozhodl se proto s 2000 muži zamířit k pevnosti Augustusu, ležící přibližně 50 km od Inverness.<sup>166</sup> Sem ale měli zaměřeno i povstalci a bohužel pro Cope byli rychlejší. Toho dosáhli nejen díky lepší znalosti terénu, ale i proto, že vůdci klanů přesvědčili Karla Eduarda, aby za sebou zanechal polovinu svých děl.<sup>167</sup> To zvýšilo rychlost přesunu jeho armády. Povstalci si tak mohli připravit obranné pozice v průsmyku Corrieyairack. Když se Cope dozvěděl o obsazení pevnosti, nacházel se právě ve vesnici Dalwhinnie. Nechtěl bojovat proti nepříteli, který měl výhodnější pozici, a tak se rozhodl vyhnout se bitvě. Vydal tedy rozkaz k pochodu do Inverness, kam dorazil 29. srpna.<sup>168</sup>

Karel Eduard vyčkával v pevnosti Augustusu a doufal, že svede s Brity první bitvu. Když se dozvěděl, že Cope změnil směr pochodu a vyrazil přes průsmyk směrem na Perth.<sup>169</sup> Cope totiž svým ústupovým manévrem zanechal Skotsko bez vojenské ochrany a otevřel tak povstalcům cestu na Edinburgh. Když zjistil, že ho povstalci nepronásledují, ale zamířili ke skotskému hlavnímu městu, opustil 4. září Inverness a vyrazil do Aberdeenu, který leží asi 150 km po moři severně od Edinburghu. Sem dorazil 11. září a 15. září vyplul na moře. Tentokrát se počasí postavilo na stranu jakobitů. Cope měl v plánu přistát co nejbližší Edinburghu, ale silný vítr dovolil lodím zakotvit až u Dunbaru, 40 km východně od původního cíle. 18. září byla celá jeho armáda opět na souši a 19. po dvacetikilometrovém pochodu dorazila do Haddingtonu.<sup>170</sup>

---

<sup>164</sup> FORSTER, s. 67.

<sup>165</sup> BARNES, s. 41.

<sup>166</sup> LEMAN, s. 251.

<sup>167</sup> FORSTER, s. 74.

<sup>168</sup> KINGSFORD, C. L., *The Highland Forts in the 'Forty-Five'*, in: *The English Historical Review*, Vol. 37, No. 147, 1922, s. 364.

<sup>169</sup> ROYLE, s. 21.

<sup>170</sup> BARNES, s. 42–43.

Karel Eduard, díky chybě Britů, obsadil Perth bez jediného výstřelu. V tomto městě se k němu připojil lord George Murray.<sup>171</sup> Bezesporu osudový muž pro toto povstání. Zkušený vojevůdce, který však svou tvrdohlavostí způsobí mnoho problémů. „*Můj život a štěstí..., to všechno jsem dal v sázku, i když vím, že naše šance nejsou ve skutečnosti žádné.*“<sup>172</sup> S těmito slovy vstupoval do služeb Mladého pretendenta. Hodnocení tohoto muže nechávám na závěr své práce, abych mohl polemizovat se všemi událostmi, na které měl během povstání vliv.

S novým velitelem své armády se Karel Eduard dal 11. září opět na pochod. V Edinburghu mezitím vypukla panika. Nebyla zde k dispozici v podstatě žádná větší posádka, kromě pár stovek mužů, kteří střežili hrad. 16. září k hradbám dorazili povstalci a vyzvali obyvatele města, aby se vzdali. Představitelé města začali vyjednávat o podmínkách kapitulace, ale záměrně jednání protahovali, jelikož tušili, že Cope jim spěchá co nejdříve na pomoc. Všechny snahy vyjednávačů o klidné otevření bran přišli vniveč, ve chvíli, kdy byli na moři zahlédnuty lodě. V té době došla povstalcům trpělivost. V noci vnikli potají do města, odzbrojili strážce a 17. září ráno otevřeli brány k vjezdu Karla Eduarda.<sup>173</sup> Druhého dne nechal na náměstí prohlásit svého otce králem Jakubem III. Byla to jistě slavnostní chvíle, kterou ale kazil fakt, že městská citadela zůstala v držení Britů. Během prohlášení se však do města donesla zpráva o vylodění Britů.<sup>174</sup> Všem došlo, že první bitva, která v této chvíli rozhodovala o osudu povstání, se neodvratně blíží.

### **4.3. Útočit, nebo se bránit?**

Během noci z 19. na 20. září 1745 se Karel Eduard radil s ostatními veliteli o dalším postupu. Na této poradě se nejspíše bralo v úvahu, že pokud by došlo k obležení města Copem, většina představitelů a úředníků by se mu pokusila otevřít brány. Proto obrana ve městě nebo v jeho těsné blízkosti nepřípadala v úvahu. Dalším faktorem při rozhodování mohla být touha Mladého pretendenta co nejdříve zvítězit nad Brity, zároveň se pravděpodobně vedla dlouhá debata o tom, zda je jeho armáda na boj v otevřeném poli připravená. Vítězství by dalo jeho povstání nový impuls a byl by to argument nejen pro váhající klany, ale i pro evropské panovníky, aby mu poslali pomoc v jakékoliv podobě. Členové porady se nakonec rozhodli vyrazit 20. září ráno směrem k Prestonu, nedaleko Prestonpansu.<sup>175</sup>

---

<sup>171</sup> THOMSON, A. T., *Memoirs of the Jacobites of 1715 and 1745 Volume III.*, London 2007, s. 31.

<sup>172</sup> NIEMOJOWSKA, s. 140.

<sup>173</sup> BARNES, s. 42–43.

<sup>174</sup> FORSTER, s. 85.

<sup>175</sup> BARNES, s. 44.



Mezitím do této oblasti dorazil i Cope. Věřil, že povstalci přijdou po hlavní silnici k Prestonpansu, a proto se utábořil čelem k městu. Z jihu se opřel o bažiny v okolí města Tranetu a levé křídlo mu chránila vesnice Preston. Bylo to ideální obranné postavení, pakliže by povstalci skutečně přišli z tohoto směru.<sup>176</sup> Avšak ti se objevili na jihu nedaleko Tranetu, tedy v zádech Britů. Náhle se postavení ukázalo jako nevýhodné, jelikož blízkosti několika vesnic, moře a bažiny omezovaly možnost manévrovat. Tento směr zvolil George Murray, protože chtěl obsadit kopec a zaútočit z vyššího postavení.

Když sem však navečer 20. září došel, zjistil, že mu v cestě stojí bažiny. Druhý den ráno se po poradě vydal na východ k Tranetu a za městem zamířil na sever, kde mu místní občané ukázali cestu skrz bažiny. Cope tedy musel hned dvakrát otáčet čelem svých vojsk. Poprvé se otočil čelem vzad k bažinám, o které se prvně opíral zády. Poté když zjistil, že povstalci nadále pochodují na východ a snaží se obejít nyní jeho levé křídlo, opět velel k obratu čelem k vesničce Meadow Mill. Tak stanulo jeho 2100 mužů proti 2300 povstalcům, kteří se chystali zahájit útok.<sup>177</sup>

Ranní mlha, která v těchto částech světa bývá obvyklá, znemožňovala Copovi přesně odhadnout sílu a rozestavení povstalců. Murray tuto mlhu využil k přiblížení se k Britům a zahájil bitvu v 6 hodin ráno klasickým útokem horalů – ztečí – na pravé křídlo Britů.<sup>178</sup> Horalové uběhli v mlze 183 metrů, vběhli do vojáků a zahájili kontaktní boj. Tím vnesli do jejich řad zmatek, a i když se už rozplynula mlha, dělostřelectvo tento útok nebylo schopno odrazit. Vystřelilo několik ran a poté muži děla opustili a uprchli.<sup>179</sup>

Cope byl natolik zaskočen, že nestihl vydat jízdě povel k útoku, a ta raději ustoupila. Když Murray viděl úspěch jeho mužů na pravém křídle Copa, nařídil stejný útok i na jeho levé křídlo, které stálo poblíž bažin. Na tomto křídle britská kavalerie nečekala na přímý rozkaz a chystala se zasáhnout, ale její velitel byl zastřelen a jezdci v nastalém zmatku nedokázali podpořit pěchotu a začali se stahovat. Nakonec byl napaden i střed vojka. V kontaktním boji měli navrch horalové, a tak se začala pevná linie Britů rozpadat. Celé vojsko se ocitlo v chaosu, který vedl k úprku.<sup>180</sup> Velikost ztrát se jako vždy těžko určuje. Počet mrtvých se nejspíše pohybuje kolem 300.<sup>181</sup> Zajatých, včetně zraněných bylo nejspíše 1000 mužů. Povstalci přitom ztratili pouze 35 mužů a 75 jich bylo zraněno.<sup>182</sup>

---

<sup>176</sup> GRANT, Charles, *The Battle of Prestonpans*, in: *Journal of the Society for Army Historical Research*, Vol. 24, No. 100, 1946, s. 152.

<sup>177</sup> FORSTER, s. 88–89.

<sup>178</sup> ROYLE, s. 27.

<sup>179</sup> GRANT, s. 158.

<sup>180</sup> ROYLE, s. 28.

<sup>181</sup> GRANT, s. 160.

<sup>182</sup> BARNES, s. 46.

Po bitvě se naplno ukázal rozdíl mezi válečníky ze severu a mužem, který byl vychován v římském paláci. Rozcházel se jak v otázce mrtvých, tak i zraněných. Když Karel Eduard po svých mužích chtěl, aby mrtvé pohřbili, setkal se pouze s nepochopením. Pohřbívat nepřátele narušovalo jejich chápání hrdosti. Ani lidé z okolních vesnic nebyli tímto požadavkem příliš nadšeni, a tak mrtví zůstali tam, kde položili svůj život za krále.<sup>183</sup> Ke zraněným hodlal Karel Eduard přistupovat jako ke svým poddaným. Nechtěl jim ublížit, aby jeho akci Britové nechápali jako dobývání, ale naopak se jim snažil pomoci a poskytl jim stejnou péči, jako svým mužům, aby dokázal své mírové záměry.<sup>184</sup>

Tento přístup opět vyvolával zmatené výrazy na tvářích horalů a tentokrát s nimi musím souhlasit. Nejenže tento postoj vyznívá spíše jako slabost a nerozhodnost, ale také ještě více zatěžoval povstalecké zásobování, které již tak muselo být na pokraji zhroucení. Dovolil bych si i tvrdit, že mírné chování k zraněným a zajatcům podlamovalo morálku mužstva, které nechápalo, proč vlastně vystavují svůj život smrti, když se s Brity pak jedná jako se spojenci.

Nejenže se Cope musel po této bitvě zcela stáhnout ze Skotska, ale nezbylo tu už žádné jiné vládní vojsko. Na celém území bylo jen pár posádek v citadele Edinburghu, Stirlingu a v pevnostech.<sup>185</sup> Vláda opět doplatila na svoji pasivitu v otázce nedostatečného zabezpečení Skotska. Ani po povstání v roce 1715 a pokusu z roku 1719 vláda trvale nenavyšovala početní stav své armády v této části království. Když se pak v roce 1744 ocitla Británie ve válce, ve které většinu sil musela udržovat ve Flandrech, nezbyli muži ani peníze, které by mohla vláda do Skotska poslat.<sup>186</sup>

Ve chvíli, kdy v Británii nebyla žádná vojenská síla, která by povstalce dokázala odrazit, dopustil se Karel Eduard velké chyby. Místo snahy o udržení si momentu překvapení a využití zmatku v Londýně, který po bitvě nastal, setrvali povstalci v Edinburghu. Z hlediska historika, který události zkoumá s odstupem několika desetiletí či staletí, se tato chyba nachází mnohem snadněji, a je proto nutné pochopit proč k tomuto rozhodnutí došlo. Pojdme si tedy pojmenovat tyto neznámé problémy jako postavy v divadle, abychom se lépe zorientovali v tom, čemu Karel Eduard čelil.

První problém bych nazval globální. Jednalo se o to, že Mladý pretendent chtěl své vítězství využít a přesvědčit evropské dvory, zvláště pak francouzský, aby mu zaslaly pomoc. Většina dvorů na celém povstání neměla nejmenší zájem, a tak nijak nereagovaly. Pouze

---

<sup>183</sup> FORSTER, s. 90.

<sup>184</sup> THOMSON, s. 46.

<sup>185</sup> ROYLE, s. 29.

<sup>186</sup> LEMAN, s. 249.

Ludvík XV. poslal několik lodí se zbraněmi, municí a penězi. K tomu do Skotska poslal několik svých důstojníků. Pouze v otázce zorganizování většího vyloďení na jihu Anglie zůstával nadále nerozhodný.<sup>187</sup> Nejenže samotný král nechtěl nějak významně oslabovat své síly ve Flandrech, ale i politická scéna v Paříži byla plná různých frakcí. Ty si zahraniční a válečnou politiku představovaly každá jinak. Zorganizování pomoci tedy zůstalo pouze ve fázi diskuse.<sup>188</sup>

Druhý problém pojmenujme politický. Celá léta jakobité slibovali, že jakmile usednou na trůn, zruší Smlouvu o unii (*Treaty of Union*) z roku 1707. Jakmile však na tento problém přišla řeč, začal se Karel Eduard zdráhat ho vyřešit. Byl by sice mezi Skoty velice populární a jistě by tím získal podporu dalších klanových vůdců. Na druhou stranu by se tento krok setkal s nevolí ze strany Angličanů. Jak už bylo řečeno, jakobité usilovali hlavně o opětovné dosazení Stuartovců do čela země. Ale země jako celku tří korun. Pro splnění tohoto cíle musel Karel Eduard dojít až do Londýna, a to by se mu bez, alespoň minimální, podpory Angličanů nikdy nepovedlo. Musel tedy své další kroky pečlivě zvážit. Karel se nakonec pouze zavázal chránit práva svobodných lidí a vyhlásil svobodu vyznání, což u něj bylo velkým ústupkem, pokud si vzpomeneme, jak se k otázce náboženství stavěli jeho předchůdci.<sup>189</sup> I když se snažil sebevíc, autorita jeho rozhodnutí však nebyla příliš valná, jelikož edinburský hrad byl stále v držení britských vojáků, což značilo, že není v pozici, kdy může něco nařizovat v tomto městě, natož v celém Skotsku.<sup>190</sup>

Třetí a poslední problém bych pojmenoval jako strategický. Šlo o spor, do kterého se Karel Eduard dostal s radou, kterou v Edinburghu ustanovil. Lépe řečeno se hádal hlavně s Georgem Murrayem, který zastával názor několika dalších klanových vůdců. Skotský velitel jakožto jejich mluvčí prosazoval, aby povstalci zůstali ve Skotsku. Měli obsadit zbylá města, verbovat nové vojáky a pořádně je vytrénovat. Argumentoval, že jakmile by opustili Skotsko, Britové by si vše vzali zpět pomocí námořního výsadku.<sup>191</sup> V podstatě se snažil prosadit myšlenku, aby povstalci pasivně vyčkávali na další krok Britů. Dle mého mu možná šlo i o to, aby v dlouhodobé perspektivě připravil podmínky k obnovení samostatného Skotska. Jeho návrh byl přijat, ale jen do doby, než se do Edinburghu donesly zprávy o shromažďování britských vojsk v Anglii. Karel Eduard chtěl co nejdříve dosáhnout Londýna a o pasivním setrvávání v Edinburghu nechtěl už ani slyšet. Bylo mu jasné, že čím déle bude vyčkávat, tím

---

<sup>187</sup> STEPHEN, Jeffrey, *Scottish Nationalism and Stuart Unionism: The Edinburgh Council, 1745*, in: *Journal of British Studies*, Vol. 49, No. 1, 2000, s. 52.

<sup>188</sup> MCLYNN, s. 39.

<sup>189</sup> BARNES, s. 47.

<sup>190</sup> FORSTER, s. 97.

<sup>191</sup> STEPHEN, s. 54.

více Britové zesílí. Murray se musel nakonec podvolit a začít plánovat výpravu do Anglie.<sup>192</sup> Řešením těchto problémů a verbováním nových sil strávili povstalci šest týdnů.<sup>193</sup>

Hned poté, co se vláda v Londýně dozvěděla o porážce u Prestonpansu, začala jednat. Z Flander povolala několik svých sborů společně se 6000 Nizozemci a Švýcary. Do čela akcí proti jakobitům postavila polního maršála George Wada, který koncem října přesunul své velitelství do Newcastleu, kam také zamířily přímo po moři první posily v síle 11 000 mužů. Nedaleko Chesteru, který leží přibližně 25 km od Liverpoolu, byla shromážděna podobně velká armáda. I když tyto síly vypadají impozantně, nesmíme zapomínat, že byly seskupeny během několika týdnů ve spěchu a zmatku. Nebylo vyřešeno zásobování ani žádná další strategie.<sup>194</sup> Bohužel se k povstalcům dostala pouze informace o papírové síle těchto armád, a tak se snažili střetu s nimi vyhnout.

Dne 19. listopadu převzal velení nad všemi těmito silami Vilém August Hannoverští, vévoda z Cumberlandu, třetí syn Jiřího II., který byl do Británie povolán z Nizozemí.<sup>195</sup> Na toto rozložení britských sil reagoval Murrey návrhem o rozdělení sil na dvě části. První měla jít na Newcastle, aby si Wade myslel, že se povstalci chtějí utkat v bitvě a poté se stočit na západ a setkat se s druhou částí. Ten měl jít přes Cumberlandské hrabství, ve kterém se měli přidat někteří angličtí jakobité a dále pokračovat kolem Walesu, kde se očekával další přísun posil.<sup>196</sup> Tento předpoklad se později ukázal jako milný, jelikož Murray přecenil loajalitu tamní šlechty.<sup>197</sup>

Karel Eduard opustil Edinburgh 1. listopadu a s 5000 muži se vydal na jih. Jeho armáda v čase vyčkávání měla čas pořádně se vyzbrojit a doplnit zásoby na cestu. Spousta Skotů však se vzdalujícím se domovem ztrácela motivaci bojovat a objevovaly se první dezertéry. Pro Mladého pretendenta to však nepředstavovalo žádný varovný signál. Nepoučil se ze zdráhavosti Skotů přidat se k jeho armádě a stále věřil, že do Anglie vstoupí jako osvoboditel od Hannoverké dynastie.<sup>198</sup> Armáda zamířila do Jedburghu, který je asi 65 km jižně od Edinburghu. Bylo to poslední větší město na skotské půdě, které navštívili. Odtud vyrazili povstalci do Carlisle, prvního anglického města, které hodlali obsadit. Po 70 km pochodu k němu 9. listopadu dorazili.<sup>199</sup> Karel Eduard poprvé stanul na anglické půdě.

---

<sup>192</sup> NIEMOJOWSKA, s. 148.

<sup>193</sup> NEVIN, s. 62.

<sup>194</sup> ROYLE, s. 30–31.

<sup>195</sup> BARNES, s. 47.

<sup>196</sup> STEPHEN, s. 62.

<sup>197</sup> FORSTER, s. 99.

<sup>198</sup> Tamtéž, s. 102.

<sup>199</sup> LEVIS, R. Barry, *The Jacobite Uprising of 1745 and the Ecclesiastical Province of York: 'Quenching the Flame of Bold Rebellion'*, in: *Northern History*, Vol. 51, No. 1, 2014, s. 54.

## 5. Snaha o dobytí Anglie

### 5.1. Pochod na Londýn

Když se první povstalecké jednotky objevily před branami Carlisle, rozhodli se obyvatelé nevydat město bez boje. Jeho vedení totiž vědělo, jaká je vojenská situace, a i když neměli k dispozici dostatečně silnou posádku, doufali, že Wade je z obležení vysvobodí. Karel Eduard Stuart s tímto odporem nepočítal. Bylo mu však jasné, že zpráva o jeho příchodu se brzy k Britům dostane, a tak se vydal k Bramptonu, který leží 15 km východně od Carlisle na cestě do Newcastleu. Zde se hodlal utkat s Brity, jenže ti nepřicházeli. Na válečné radě se opět vynořily pochyby o postupu do Anglie. Bylo navrženo vrátit se a bojovat ve Skotsku. To Mladý pretendent odmítl a přijal druhou navrhovanou možnost. Vojsko se mělo rozdělit na dvě části s tím, že jedna měla oblehnout Carlisle a druhá dále čekat, zda se neobjeví Britové.<sup>200</sup>

Takovéto rozdělení sil mělo samozřejmě vliv na podobu obležení. Povstalci sice začali kopat zákopy, ale obyvatelé města se těmito pozemními pracemi nenechali zastrašit. Navíc nedošlo k žádnému dělostřeleckému ostřelování, což je ještě více utvrzovalo v tom, že toto obležení je v podstatě neohrožuje. Když se ukázalo, že měšťané nehodlají změnit svůj názor na uzavření svých bran, rozhodl se 15. listopadu 1745 Murray prolomit obranu města silou. Vyžádal si několik set mužů, ale Karel Eduard odmítal oslabit svoje vojsko. Stále se bál příchodu Wade a nechtěl své muže zbytečně unavovat. Žádost svého velitele zamítl, což vedlo k jejich dalšímu sporu. Skotský velitel nakonec musel pohrozit svojí rezignací, aby svého pána donutil ustoupit. Přípravy na násilné obsazení města tak mohly začít, ale nakonec nebyly vůbec potřeba. Během nich se město totiž vzdalo.<sup>201</sup>

Tato náhlá kapitulace povstalce zaskočila, ale z pohledu obránců, to bylo jediné možné řešení. Wade sice vyrazil směrem k Carlisle, ale silnice, po které měl jít, nebyla schopna pojmout takové množství vojáků a zásob.<sup>202</sup> Jelikož by byl postup pomalý, rozhodl se anglický vojevůdce neriskovat pochod a následný boj s nedostatečným přísunem zásob. Vrátil se tedy do Newcastleu a poté vyrazil do hrabství Lancashire. Město tak nechal na pospas svému osudu v zájmu získání lepších podmínek pro bitvu.<sup>203</sup>

Karel Eduard do města vstoupil 17. listopadu. Poučil se ze své zkušenosti z Edinburghu a tentokrát donutil kapitulovat i posádku bránící hrad. Zde našli další zbraně a

---

<sup>200</sup> FORSTER, s. 104.

<sup>201</sup> Tamtéž, s. 106–107.

<sup>202</sup> BARNES, s. 49.

<sup>203</sup> FORSTER, s. 107.

municipi, které sem byly náhodou uloženy po povstání v roce 1715.<sup>204</sup> Město tak bylo plně pod jeho kontrolou, a jelikož bylo menší než skotské hlavní město, jeho správa byla snazší. Byla ustanovena posádka sta mužů a guvernér. Další pobyt však pro Karla už nebyl tak optimistický. Po tak nečekané kapitulaci totiž uvěřil, že rozkaz k ní byl vydán díky nátlaku členů domobrany, kteří ho tajně podporovali. Byl proto překvapen, že se nikdo z nich nechtěl přidat k jeho vojsku. Nechápal, že členové milice nechtěli vůbec opouštět své farmy a zaměstnání. Vládní povolání do zbraně uposlechl jen kvůli hrozbě trestu.<sup>205</sup>

V tomto ohledu čelil další kruté pravdě. I když sever byl tradičně spíše nakloněn jakobitům v Anglii, uběhlo třicet let míru a prosperity od posledního povstání. Vyrostla zde nová generace a přistěhovali se sem noví lidé, kteří neměli nejmenší důvod k povstání proti whigovské vládě.<sup>206</sup> Bylo tedy jasné, že nemá cenu tu déle zůstat a dávat Britům čas zareagovat na vývoj událostí.

Dne 22. listopadu povstalci opustili město a po třiceti kilometrovém pochodu na jih dorazili do Penrithu. Po cestě se snažili naverbovat další muže, ale nikdo se nepřidal. Nejen z důvodů politických, ale i kvůli tomu, že armáda plná polonahých horalů v kiltech nevypadala příliš vábně.<sup>207</sup> Také angličtí kněží apelovali na své farníky, aby nepříteli nijak nepodporovali.<sup>208</sup> Neznámá krajina a zhoršující se počasí snižovaly morálku těch, kteří bojovali daleko od domova. Z Penrithu vojsko pokračovalo dále na jih přes Kendal do Lancasteru.<sup>209</sup> Po cestě bylo vidět klesající nadšení Mladého pretendenta, který jako kluk, přicházející o své mladistvé ideály, čelil kruté pravdě o neochotě Angličanů ho jakkoliv podpořit.<sup>210</sup>

Vláda naopak podporu měla a mohla tak neustále dostávat informace o pohybech povstalců. Ti došli 27. listopadu do Prestonu, odkud se mohli vydat několika směry.<sup>211</sup> Na Manchester, Liverpool nebo se těmto dvěma městům vyhnout východní cestou a zamířit přímo na Londýn. Na válečné poradě se vůdci klanů dohodli pro první možnost. Oni i Karel Eduard marně doufali, že v Manchesteru se konečně přidá větší počet Angličanů.

U města se objevili 29. listopadu. To se sice vzdalo bez boje, ale většina obyvatel nejevila zájem nové vládce nějak podpořit. Očekávalo se, že se přidá alespoň 1500

---

<sup>204</sup> BARNES, s. 48.

<sup>205</sup> FORSTER, s. 108.

<sup>206</sup> MOND, s. 135.

<sup>207</sup> BARNES, s. 50.

<sup>208</sup> ABBOTT, Susannah, *Clerical Responses to the Jacobite Rebellion in 1715*, in: *Historical Research*, Vol. 76, No. 193, 2003, s. 332.

<sup>209</sup> ROYLE, s. 39.

<sup>210</sup> FORSTER, s. 109.

<sup>211</sup> BARNES, s. 50.

dobrovolníků,<sup>212</sup> ale ve městě se našlo jen asi 300 mužů, kteří byli ochotni vyrazit na Londýn.<sup>213</sup> Po jednodenní přestávce Mladý pretendent vyrazil na další pochod. U Macclesfieldu, který je 30 km jižně od Manchesteru, se k velení povstalecké armády dostaly nové informace o pohybech Britů. Hlavní armáda pod velením vévody z Cumberlandu se nyní nacházela u Lichfieldu, 25 km severně od Birminghamu, tedy 70 km od nich.<sup>214</sup> Tento fakt byl přednesen na další válečné poradě, kde se mělo rozhodnout, kam pochodovat dál. Všichni se shodli, že hlavní britské armádě nemohou čelit. Museli se jí tedy vyhnout a pokračovat dále na jih.

Murray opět uplatnil manévr, který mu vyšel při přechodu anglických hranic. Vojsko rozdělil na dvě části, z čehož jedna mířila vstříc Britům a druhá přímo na Londýn.<sup>215</sup> Cumberland nevěděl, jestli se má povstalcům postavit v nabízené bitvě nebo jim raději zahradit cestu do Walesu. Rozhodl se pro druhou možnost a nevědomky se tak zachoval přesně podle Murrayových předpokladů. Tím otevřel povstalcům cestu na Londýn, který zůstal nechráněn. Jeho nepřítel pak díky své pohyblivosti rychle změnil směr a Cumberland ztratil přehled o jejím dalším pohybu. Obě části se tak mohly bez potíží spojit a 4. prosince dorazily do Derby, 350 km od Edinburghu a 180 km od Londýna.<sup>216</sup>

## 5.2. Rozhodnutí v Derby

Tato informace byla šokující nejen pro britskou vládu, ale i pro Ludvíka XV. a jeho ministry. Jak jsem uvedl výše, Francie měla na úspěchu povstání zájem, a proto ho v rámci možností podporovala. Od chvíle, kdy povstalci obsadili Edinburgh a vyhráli v bitvě u Prestonpansu, se francouzský král začal vážně zabývat otázkou plnohodnotného vylovení na britských ostrovech. S tímto plánem se ale také opět objevilo několik skupin, které na něj měly různé názory. Ty proti sobě začaly intrikovat a snažily se získat konečnou podporu krále.<sup>217</sup>

První skupina měla jasný zájem na přímé pomoci Karlu Eduardovi. Jejím člen byl také Jindřich Benedikt Stuart, který přijel z Říma. Nebyl však tak zdatným vyjednávačem jako jeho starší bratr, a nebyl také připravený na prostředí pařížské politiky.<sup>218</sup> Tato skupina argumentovala hlavně úspěchy povstalců, ale nemohla Ludvíkovi XV. slíbit žádné výhody,

---

<sup>212</sup> OATES, Jonathan, *The Manchester Regiment of 1745*, in: *Journal of the Society for Army Historical Research*, Vol. 88, No. 354, 2010, s. 132.

<sup>213</sup> ROYLE, s. 40.

<sup>214</sup> FORSTER, s. 112.

<sup>215</sup> ROYLE, s. 46.

<sup>216</sup> NIEMOJOWSKA, s. 149.

<sup>217</sup> FORSTER, s. 95.

<sup>218</sup> NIEMOJOWSKA, s. 144.

kteří by pro něj z pomoci plynuly. Nakonec dosáhli jen vyslání již zmíněné materiální pomoci a později i vyslání několika dobrovolníků.<sup>219</sup>

O to, aby z pomoci povstalcům také něco získala Francie, se snažila druhá skupina. Do ní bych zařadil ty, kteří měli zájem spíše na prospěchu své země. Sami její členové se nemohli dohodnout, kde má případné vylodění proběhnout. Bylo totiž jasné, že čím více se o konečné vítězství zaslouží francouzská vojska, tím více jim bude nový král zavázán. Zasláná materiální pomoc však ještě neznamenal, že Jakub Stuart, popřípadě Karel Eduard, budou Francouzům přátelsky nakloněni i nadále. Vedly se tedy spory, jestli bude pro povstání prospěšnější vylodění na jihu Anglie, nebo ve Skotsku. Objevil se i návrh na vylodění v Irsku, které by Brity donutilo oslabit své síly na svém domovském ostrově, a pokud by tak neučinili, zůstalo by Irsko pod Francouzskou nadvládou. A tak hlavně tato skupina způsobovala průtahy v konečném rozhodnutí o akci.<sup>220</sup>

Poslední skupinku tvořili odpůrci celé akce. Ti tvrdili, že oslabení pozemních vojsk může vést k porážce ve Flandrech. Také tvrdili, že finanční náročnost takového projektu je příliš vysoká, nehledě na další výdaje nutné k zajištění logistiky.<sup>221</sup> K těmto nesouhlasným názorům se také připojili ti jakobité, kteří již od začátku nebyli spokojeni se způsobem, jakým bylo povstání vedeno, a i nadále ho nehodlali podporovat.<sup>222</sup>

Názory jednotlivých skupin způsobily, že se zahájení příprav na vylodění neustále odkládalo. Vše se změnilo poté, když se do Francie dostaly zprávy o pádu Carlisle. Byla to ideální situace pro vylodění, kdy v Británii panoval zmatek a vládní jednotky se teprve seskupovaly. Zpoždění, se kterým byly přípravy zahájeny, však způsobilo, že invazní armáda mohla vyplout nejdříve až 9. prosince 1745.<sup>223</sup> V situaci, ve které se povstalci nacházeli po vstupu do Anglie, bylo toto datum příliš vzdálené. Navíc se k nim dopisy dostávaly jen velmi zřídka a obtížně, a tak byla koordinace jejich operací s Francouzi nemožná.<sup>224</sup>

V Londýně mezitím zavládla panika. Whigové sice tvrdili, že povstalci nemají šanci se do hlavního města Británie dostat, ale jejich tvrzení vyvracel sám král. Ten se připravoval k evakuaci do Hannoveru a nakládal lodě cennostmi. Obyčejní občané ho následovali a vybírali z bank své vklady a někteří odjížděli do okolích měst.<sup>225</sup> I přesto, jak vláda vystupovala sebevědomě navenek, věděla, že šance na její pád jsou velké. O plánované

---

<sup>219</sup> ROYLE, s. 51.

<sup>220</sup> MCLYNN, s. 82–83.

<sup>221</sup> Tamtéž, s. 65.

<sup>222</sup> NIEMOJOWSKA, s. 145.

<sup>223</sup> MCLYNN, s. 114–115.

<sup>224</sup> PITTOCK, s. 107.

<sup>225</sup> NEVIN, s. 67.



francouzské invazi nevěděla nic konkrétního, ale stahování jednotek z Flander a jejich přesouvání do různých přístavů bylo vypovídající samo o sobě.<sup>226</sup> A i když mělo vládní vojsko početní převahu nad povstalci, v danou chvíli jim v cestě na Londýn nikdo nestál. Naštěstí pro Whigy a pro krále povstalci z Derby nepokračovali v postupu na Londýn.

Když Mladý pretendent vjel do města, nepochyboval o tom, že po krátkém odpočinku bude jeho vojsko pokračovat v dosavadním směru. On a obyčejní vojáci doufali, že se konečně utkají s Brity v další bitvě, když už došli tak daleko bez většího odporu. Ovšem důstojníci, a hlavně Murray, byli k bojové síle povstalců pesimističtější. Nevěřili, že by z bitvy vyšli jako vítězové, a naopak se obávali naprostého zničení vojska. Za tento masakr nikdo z nich nechtěl být zodpovědný, a tak navečer svolali tajnou poradou, tentokrát bez Karla Eduarda.<sup>227</sup> Na ní jednali o dalším postupu či ústupu na základě přednesených argumentů.

Prvním byla minimální koordinace s Francouzi. Povstalci nevěděli, v jaké fázi příprav je vylovení. Již od začátku skotští vůdci klanů naléhali, aby invaze do Anglie byla odložena do doby, než bude zajištěna podpora Francie. Bylo sice známo, že v Anglii jsou komunity jakobitů, jenže ty se odmítaly přidat, pakliže nebude zajištěna zahraniční pomoc, a tedy i úspěch celé akce. Karel Eduard však věřil, že k jejich přesvědčení bude stačit jeho přítomnost. Také si myslel, že jeho válečné úspěchy přesvědčí Ludvíka XV. k urychlenému vyslání posil. Během cesty k Londýnu se naplno projevila mylnost tohoto přesvědčení. Když pak povstalci dorazili do Derby, bylo jasné, že bez předem zajištěné francouzské podpory je nikdo nepodpořil ani nepodpoří.<sup>228</sup>

Druhým byla vojenská situace. Cumberland se sice nechal zmást Murrayovým manévrem, ale bylo jen otázkou času, než se k němu dostanou zprávy o opravdové poloze povstalců. Wade již také opustil Newcastle a směřoval k Londýnu. Na první pohled všem bylo jasné, že povstalci jsou pomalu obkličováni a možnost ústupu se každým okamžikem stává složitější. Ve Skotsku na druhou stranu měli zázemí a šanci chvíli se bránit, než by připluli Francouzi.<sup>229</sup>

Třetím byla již několikrát zmíněná nedostatečná podpora běžných Angličanů. To mělo důsledky nejen vojenské, ale i politické. Klanovým vůdcům docházelo, že obsazení Londýna by neznamenal okamžité ukončení bojů. Karel Eduard měl v podstatě štěstí, že došel tak daleko bez větších obtíží, ale na štěstí se nedalo spoléhat pořád. I kdyby v Londýně našli další podporovatelé, stále byly v Anglii dvě profesionální armády, které by se bez boje

---

<sup>226</sup> MCLYNN, s. 132.

<sup>227</sup> FORSTER, s. 113.

<sup>228</sup> STEPHEN, s. 53–55.

<sup>229</sup> OATES, Jonathan, *The Crisis of the Hanoverian State?*, in: *Journal of the Society for Army Historical Research*, Vol. 81, No. 328, 2003, s. 309–310.

nevzdaly. Navíc hannoverský režim měl v Británii pevné struktury a nebylo možné čekat, že všichni jeho dosavadní podporovatelé ze dne na den změní svoji politickou orientaci.<sup>230</sup>

K tomu bych přidal i argument čtvrtý. Nechci zpochybňovat statečnost žádného z mužů, kteří ušli ze Skotska dlouhou cestu, ale jistě zde byl i faktor strachu. Jakýsi pud sebezáchovy, který si možná nikdo z nich nechtěl přiznat, ale všichni věděli, že jejich konání se rovná zradě. Ústup do přátelského prostředí se jim zdál bezpečnější než se nadále vystavovat zbytečnému riziku zajetí a následné popravě. Murray také mohl využít tohoto strachu, aby znovu přednesl svůj plán o osvobození Skotska a jeho následnou obranou. Ten se v dané chvíli mohl zdát mnohem snáze proveditelnější nežli snaha o osvobození celé Británie. Ve Skotsku měli jistotu přísunu nových mužů a cítili se tam doma.

Po přednesení těchto argumentů bylo jasné, jaké padne rozhodnutí. Bylo však potřeba to říci Mladému pretendovi. Toho se ujal Murray, který mu usnesení porady přednesl hned druhý den ráno.<sup>231</sup> Mladý pretendent se s rozhodnutím odmítl smířit. Celý den se snažil radu přesvědčit, že povstání má stále naději na úspěch. Vysoká morálka mužstva, další jakobité čekající v Londýně a Francouzská invazní armáda na cestě. Tím vším argumentoval pro další postup, avšak nadšení a energie mladého vůdce nemohly přebýt autoritu několika zkušených klanových vůdců. Celá tato scéna vyvrcholila poplašnou zprávou, kterou rozšířil dvojitý agent v povstaleckém vojsku, v níž tvrdil, že před Londýnem stojí 9000 mužů.<sup>232</sup> Částečně to byla pravda, jelikož vláda v Londýně nechala svolat milici k obraně před očekávanou invazí nejen povstalců, ale i Francouzů.<sup>233</sup> Byla to však jen milice s velice nízkou bojovou hodnotou. Tento fakt samozřejmě agent zamlčel. Po této informaci Karel Eduard rezignoval na další přesvědčování. Zcela zdrcený vydal povel k ústupu. Armáda opustila Derby v pátek 6. prosince 1745.<sup>234</sup>

### 5.3. Ústup do Skotska

Povstalci ustupovali většinou po stejné cestě, kterou přišli. To způsobovalo převážně zásobovací potíže. Vojsko procházelo oblastmi, které již jednou k doplnění zásob použilo, a napodruhé jich zde nebylo tolik k nalezení. Naplno se také projevila nevole Angličanů nepřátelské vojsko živit a ubytovávat. Vojsko na postupu budilo strach a lidé předstírali nadšení při jeho průchodu, aby ochránili svůj majetek. Při ústupu pocít strachu a nejisté

---

<sup>230</sup> STEPHEN, s. 63.

<sup>231</sup> THOMSON, s. 113.

<sup>232</sup> BLACK, Jeremy, *Could the Jacobites Have Won?*, in: *History Today*, Vol. 45, No. 7, 1995, s. 25.

<sup>233</sup> MCLYNN, s. 97.

<sup>234</sup> NEVIN, s. 67.

budoucnosti zmizel, což vedlo k otevřeným projevům nenávisti. Na některých místech po povstalcích stříleli, jinde s nimi zase odmítali obchodovat. Vojáci kvůli tomuto chování museli častěji shánět obživu násilnou cestou.<sup>235</sup> Po 100 km došel 10. prosince 1745 Karel Eduard do Wiganu, který leží 27 km severně od Manchesteru. Odtud opět zamířil k západnímu pobřeží Anglie a 17. prosince se utábořil v Penrithu, 30 km jižně od Carlisle.<sup>236</sup>

Jakmile se Cumberland dozvěděl o ústupu povstalců, nařídil Wadeovi, aby jim zahradil cestu u Manchesteru a odřízl tak cestu do Skotska. Věděl, že jakmile by se tam dostali, rozšířili by své řady o další podporovatele. Wade však stihl dojít pouze do Wakefieldu, ležícího 50 km od jeho cíle, když se dozvěděl o obsazení Wiganu. Po tomto neúspěchu pronásledování vzdal a vydal se do Newcastleu. Jeho úkol převzal Cumberland, který vyrazil přímo za Karlem Eduardem.<sup>237</sup> Do té doby rychlé přesuny povstalecké armády značně stěžovaly její dostižení, ale jakmile Angličanům došlo, že ustupuje po stejné trase, začali před ní ničit cesty a mosty čímž jí zpomalovali. Cumberland na druhou stranu postupoval bez větších potíží, což způsobilo, že do 15. prosince se k povstalcům přiblížil na vzdálenost dvou denních pochodů. Dne 18. prosince se dokonce poprvé střetly jeho předsunuté jednotky se zadním vojem ustupujících.<sup>238</sup>

Britský předvoj tvořila především jízda, a tak docházelo spíše ke krátce trvajícím střetům, které však narušovaly a zpomalovaly pochod do Skotska. U Penrithu se k zadnímu voji povstalců přidaly posily z jádra vojska, aby jízdu s konečnou platností odehaly.<sup>239</sup> Takto sjednocené síly vykopaly zákopy a schovaly se za živými ploty v zahradách. Tím donutily jezdce sesednout a poté na ně zaútočili a zahnali je zpět. Britové tak ztratili přehled o dalším pohybu povstalců. Ti se díky nočnímu pochodu od Cumberlanda odpoutali a 19. prosince ráno došli do Carlisle.<sup>240</sup> Není bez zajímavosti, že tato potyčka je považována za poslední bitvu, která byla na anglickém území svedena.<sup>241</sup>

Zde se měli setkat s posilami ze Skotska, avšak ty sem ještě nestihly dojít a ústup tak musel pokračovat i nadále. Karel Eduard se města nechtěl vzdát tak snadno. Stále doufal, že po naverbování dostatečného počtu mužů se do Anglie opět vrátí.<sup>242</sup> Tuto naději v něm

---

<sup>235</sup> FORSTER, s. 118–119.

<sup>236</sup> BARNES, s. 53.

<sup>237</sup> ROYLE, s. 51.

<sup>238</sup> BARNES, s. 53.

<sup>239</sup> ROYLE, s. 57.

<sup>240</sup> NIEMOJOWSKA, s. 155.

<sup>241</sup> ALLAN, s. 59.

<sup>242</sup> BARNES, s. 54.

nepřímo podporovala i britská armáda. Ta postupovala v podstatě stejně rychle jako povstalci, což znamenalo, že s sebou neměla žádné těžké dělostřelectvo k obléhání měst.<sup>243</sup>

Dle mého názoru mohl tento fakt vést Mladého pretendenta k přesvědčení, že když zanechá dostatečně silnou posádku ve městě, donutí Cumberlanda zahájit obléhání, aby si nenechal v týlu žádného nepřítele. Díky nepřítomnosti obléhacích děl by na ně musel počkat a mezitím by se povstalci vrátili ze Skotska se silnější armádou. Tato strategie však stála na ideálním průběhu verbování ve Skotsku a na pomalém přesunu Britů. Ať už byli jeho myšlenkové pochody jakékoliv, bez porady se svými veliteli rozkázal zanechat v Carlisle 400 mužů a 20. prosince překročil hraniční říčku Esk, která je od města vzdálená asi 10 kilometrů. Vzhledem k tomu, že všechny mosty byly strženy anglickými sabotéry, museli jí povstalci doslova přeplavat.<sup>244</sup>

Na otázku, zda měl Mladý pretendent z Derby pokračovat dál na Londýn, každý historik odpoví jinak. Osobně zastávám názor, že ústup byl rozumné řešení, ale rozhodně nesouhlasím s průběhem porad. Jednat za zády svého pána, ke kterému se všichni přidali dobrovolně, bylo přinejmenším neloajální. Murray se možná chtěl vyhnout další hádce, protože moc dobře věděl, že diskuze o ústupu nebude jednoduchá. Avšak právě ostrá konfrontace různých názorů je většinou smyslem válečných porad. Když se pak druhý den snažil Karel Eduard změnit názor svých velitelů, výsledek byl předem zřejmý. Šlo o správné rozhodnutí, které však bylo provedeno nesprávným způsobem. Celý ústup se pak nesl v atmosféře nedůvěry, což podle mě vedlo k jeho nedůslednému provedení. Kdyby povstalecké vojsko manévrovalo trochu aktivněji, mohlo se dostat do oblastí, kde by ho nikdo nečekal. Nemuselo tak čelit sabotážím cest, jelikož by se nevědělo, kterou z nich využije.

Jakmile se zpráva o překročení hranic roznesla po Anglii, nastala v Londýně velká úleva. Mezitím Cumberland došel k Carlisle. Děla k obléhání s sebou opravdu neměl, ale jelikož pronásledoval malou armádu na ústupu, mohl si dovolit neuposlechnout vojenské příručky. Těžká a pomalá děla byla bez ochrany přivezena z 60 kilometrů vzdáleného Whitehavenu, jelikož nehrozilo, že by jádro armády někdo obešel a napadl její týl.<sup>245</sup> Než byla děla přivezena, povstalci odstřelovali Cumberlandovo vojsko z malých děl umístěných na hradbách. Jakmile děla přijela, bylo jim jasné, že město neubrání. Bez jediného výstřelu z britských děl se 30. prosince posádka vzdala. Cumberland po tomto vítězství předal velení

---

<sup>243</sup> ROYLE, s. 60.

<sup>244</sup> FORSTER, s. 122.

<sup>245</sup> ROYLE, s. 60.

generálporučíkovi Henrymu Hawleyovi s rozkazem, aby pokračoval v pronásledování. Sám se vydal zpět do Londýna, jelikož vláda se stále obávala francouzské invaze.<sup>246</sup>

Po překročení řeky Esk začal Karel Eduard zjišťovat, co vše se změnilo od jeho odchodu do Anglie. Největší ranou pro něj asi bylo obsazení Edinburghu. Město, které ho tak nadšeně vítalo, se několik dní po jeho odchodu vzdalo bez boje Britům. Inverness a skotské pevnosti byli také v držení nepřítele. Na moři dominovala britská flotila, která zadržovala většinu lodí plujících z nebo do Skotska. Ztěžovala tak povstalcům komunikaci a přísun materiálu z Francie.<sup>247</sup> Za těchto podmínek bylo možné postupovat pouze na Glasgow. Povstalci se rozdělili, jako už tolikrát před tím, na dvě samostatné kolony za účelem zmatení nepřítele. První zamířila přímo do Glasgow, zatímco druhá šla podél západního pobřeží Skotska, dokud se po pár dnech nestočila na sever, aby se spojila s první kolonou. Tento manévř byl však zbytečný, jelikož jakmile se Britové dozvěděli, že povstalci vkročili do Skotska, zamířili k Edinburghu, aby jim zahradili v tomto směru cestu, v domnění, že se toto město pokusí opět dobýt. Zde se k vládním jednotkám také přidali loajální Skotové, kteří přišli ze severu. Tento mylný předpoklad byl jako vánoční dárek pro Karla Eduarda, který díky němu mohl nerušeně dojít 24. prosince do Glasgow.<sup>248</sup>

Jeho obyvatelé se však k povstalcům po jejich příchodu chovali nepřátelsky. Už na počátku povstání odmítli Karlu Eduardovi zaslat vybrané daně či vojenskou pomoc. Nyní však nebyl čas pátrat a trestat ty, kteří odmítali poslušnost. Vojsko bylo dva měsíce na pochodu a ušlo stovky kilometrů. Bylo unavené a povstalci nosili opotřebované oblečení, které nebylo vhodné pro zimní boje. Mladý pretendent nařídil, aby Glasgow odčinilo svojí dřívější neposlušnost a poskytlo jeho mužům 12 000 košil, 6000 kabátů a 6000 párů bot.<sup>249</sup> V době, kdy takto sháněl pro své muže nové oblečení, se k němu donesla zpráva o pádu Carlisle.

Nyní bylo jasné, že do Anglie se jen tak nevrátí. Musel si prvně zajistit pevnou pozici ve Skotsku. V tomto směru mu mělo pomoci obsazení Stirlingu. Město ležící 38 km severovýchodně od Glasgow a 51 km severozápadně od Edinburghu představovalo strategický bod, ze kterého mohl snadno kontrolovat tato dvě města a zároveň hlídat cestu do severního Skotska. Všechny tyto úvahy prováděl sám, bez rady se svými veliteli. Od Derby byl vůči nim nedůvěřivý a pomstychtivý. Od té doby také nesvolal žádnou válečnou radu. Jeho samostatná rozhodnutí ještě více zvyšovala napětí mezi ním a Murrayem. U Carlise proti

---

<sup>246</sup> BARNES, s. 54.

<sup>247</sup> FORSTER, s. 124.

<sup>248</sup> BARNES, s. 55.

<sup>249</sup> NIEMOJOWSKA, s. 156.

rozkazu Mladého pretendenta nějak vážněji neprotestoval. Svým způsobem mu vyhovovalo, jelikož se pokračovalo v ústupu do Skotska, o který se snažil od samého počátku. Jakmile však byli v jeho rodné zemi, už nehodlal nadále tolerovat rozkazy, které z jeho pohledu vedly povstalecké vojsko k porážce. V dalších dnech tak už hodlal svého pána konfrontovat se svými názory. Začala závěrečná fáze celého povstání, aniž by to některý z jeho účastníků tušil. Dne 4. ledna 1746 se vojsko dalo na pochod směrem k Stirlingu.<sup>250</sup>

---

<sup>250</sup> FORSTER, s. 127–128.

## 6. Konec povstání

### 6.1. Bitva u Falkirku

Koncem prosince 1745 se připojily k vojsku generálporučíka Henryho Hawleye posily, které do Edinburghu dorazily z Newcastleu, a společně zamířily na sever za povstalci. Těm se mezitím podařilo obsadit Stirling a oblehnout městskou citadelu. Z Perthu také přivezli šest děl různých ráží<sup>251</sup> a přivedli i posily v podobě 4000 dobrovolníků, čímž se jejich vojsko rozrostlo na přibližně 9000 mužů.<sup>252</sup>

Lord George Murray však nehodlal nečinně vyčkávat před branami města a přenechat iniciativu Hawleymu. Vyrazil k Linlithgowu, který úspěšně obsadil a zde se k němu také donesla informace o blížících se vládních jednotkách. Stáhnul se tedy k Falkirku, který leží sedmnáct kilometrů od Stirlingu a informoval Karla Eduarda Stuarta.<sup>253</sup> Tomu došlo, jakou hrozbu Britové představují a 15. ledna 1746 rozkázal, aby jeho předsunuté jednotky ustoupily do vesničky Plean, vzdálené sedm kilometrů jižně od Stirlingu, aby zde vyčkali na příchod Britů.

Dva dny o nich nepřišly žádné nové zprávy a až 17. ledna průzkumníci ohlásili obsazení Falkirku nepřitelem. Tato informace vůdce povstalců překvapila natolik, že brzy ráno svolal první válečnou radu po několika týdnech.<sup>254</sup> Na ní se rozhodlo o přesunu většiny vojska směrem na jih od Bannockburnu a po překročení řeky Carron se měli povstalci vydat na východ k Falkirku okolo vesnice Denny. V Pleanu zůstalo pouze několik mužů jako návnada. Tuto – v celku rozumnou – strategii oslabovala pouze neochota Karla Eduarda zrušit obléhání Stirlingu, kde zanechal 1000 mužů, kteří nemohli být využiti jinde.<sup>255</sup>

Britské vojsko došlo do Falkirku 16. ledna v odpoledních hodinách, aby zde přečkalo noc a druhý den pokračovalo ke Stirlingu.<sup>256</sup> Z počátku Hawley nevěřil, že by povstalci zaútočili, a tak své muže ubytoval ve městě. Toto přesvědčení ho také vedlo k pasivitě co se týče průzkumu. Nevyužil své převahy v jízdě, aby zjistil aktuální polohu povstalců. Chybnost jeho úvah se ukázala v brzkých odpoledních hodinách, kdy obdržel první zprávy o blížícím se nepříteli.<sup>257</sup> To už bylo příliš pozdě, aby zaujal výhodnou pozici pro bitvu a jeho vojáci se stihli přesunout jen asi 2 km na jihozápad pod kopec, ke kterému směřoval také Karel Eduard.

---

<sup>251</sup> Tamtéž, s. 132.

<sup>252</sup> BARNES, s. 55.

<sup>253</sup> THOMSON, s. 149.

<sup>254</sup> NEVIN, s. 72.

<sup>255</sup> FORSTER, s. 133.

<sup>256</sup> SCOBIE, Iain H. M., *The Agryll or Campbell Militia, 1745–6*, in: *Journal of the Society for Army Historical Research*, Vol. 24, No. 97, 1946, s. 16.

<sup>257</sup> ROYLE, s. 65.

Než k němu Britové došli, povstalcům se podařilo ho obsadit.<sup>258</sup> Tak začala teprve druhá bitva celého povstání, která se nakonec stala největší, co se počtu zúčastněných mužů týče. Stálo proti sobě přibližně 7500 dobře vycvičených Britů a asi 6500 unavených povstalců.<sup>259</sup>

Kolem čtvrté hodiny odpolední Hawley rozkázal své jízdě zaútočit na kopec ve snaze z něj nepřítele vytlačit. Když na něj vyjela byla zasažena salvou z mušket nepřítele. Koně, již tak unaveni cvalem do kopce, neměli sílu, aby prorazili sevřenou linii a kavalerie se raději stáhla.<sup>260</sup> Vyprovokováno tímto útokem, zahájilo několik povstalců bez rozkazu protiútok a ztečí napadli loajální skotskou domobranu, která kryla ústup své jízdy. Vzhledem k tomu, že se mezitím hustě rozpršelo a klesla viditelnost, sesednul Murray z koně a postavil se do čela první linie. Jeho cílem bylo zůstat co nejbližší svým mužům, aby mohl vydávat okamžité rozkazy dle aktuální situace a předejít tak dalším samovolným útokům. V danou chvíli mu ale nezbyvalo ni jiného než podpořit nepovolený útok zbylými muži z linie, čímž domobranu, také unavenou pochodem do kopce a silným deštěm, donutil k ústupu.<sup>261</sup>

Postup povstalců zastavili až profesionální vojáci, kteří je několika salvami z mušket obrátili na útek. Došlo tak k zajímavé situaci, kdy v jednu chvíli ustupovaly části obou vojsk. Prchající muži vnesli zmatek i do druhé linie, které velel Karel Eduard, a ten tak nemohl rychle reagovat na dění na bitevním poli. Murray ještě dokázal přinutit několik set mužů k návratu, avšak tím poskytl čas Hawleymu, který zahájil nový útok kavalerie. Pěchota, která měla tento útok podpořit, zůstala ale po celou dobu stát na místě. Kvůli nastávající tmě neviděla, kdy útok začal, a samotná jízda se bez podpory nakonec musela stáhnout. Při svém ústupu vnesla zmatek i mezi ostatní muže, což vedlo k hromadnému ústupu celého vojska.<sup>262</sup> Hawley pochopil, že bitvu již nemůže zvrátit ve svůj prospěch, a v hustém dešti se s vojskem vrátil do Falkirku. Odtud se vydal na noční pochod do jedenáct kilometrů vzdáleného Linlithgowu.<sup>263</sup>

Lordu Georgovi nedlouho po odražení posledního útoku kavalerie došlo, že nepřítel již nepodniká protiútoky a musel se tedy úplně stáhnout. Začal tudíž postupovat vpřed a bez výstřelu obsadil Falkirk okolo šesté hodiny večerní. Bylo to spíše taktické vítězství povstalců, kterého bylo dosaženo spíše díky špatnému počasí nežli schopnostmi velitelů. Strategicky však nebylo získáno nic, jelikož Hawley mohl po reorganizaci svých sil.<sup>264</sup>

---

<sup>258</sup> NEVIN, s. 75–81.

<sup>259</sup> BARNES, s. 57.

<sup>260</sup> EDWARDS, Henry, *The Battle of Falkirk 17 January, 1745–6*, in: *Journal of the Society for Army Historical Research*, Vol. 4, No. 17, 1925, s. 130.

<sup>261</sup> FORSTER, s. 133.

<sup>262</sup> BARNES, s. 57–58.

<sup>263</sup> EDWARDS, s. 130.

<sup>264</sup> NEVIN, s. 90–91.



Karlu Eduardovi bývá vyčítáno, že po obsazení Falkirku nezahájil pronásledování nepřítele a nepodpořil tak první linii, která byla příliš oslabená a unavená. Dle mého názoru nešlo o nedostatek velitelských schopností, ale spíše o protichůdnost informací, které se mu dostávaly. Mladý претенdent v jednu chvíli zahlédl pouze ustupující muže z první linie. V nastávající tmě a v dešti nemohl vidět, jestli se náhodou nejedná o plnohodnotný ústup. Z tohoto pohledu je naopak rozhodnutí k pasivitě na místě, protože muži pod jeho velením mohli případný postup Britů zdržet, nebo úplně zastavit. Samotná bitva se odehrávala před ním na kopci, proto ho nejspíš zpráva o obsazení Falkirku překvapila. Nemohl vědět, zda se nejedná jen o obchvatný manévr. I kdyby okamžitě pochopil, že tato informace znamená úplné stažení Britů z bojiště a zahájil pochod vpřed, byl příliš vzdálený na to, aby mohl nepřítele účinně pronásledovat v dešti a nastávající tmě. Osobně nemám pochyb o tom, že by Karel Eduard okamžitě zaútočil, kdyby měl jistotu, že se bitva odehrává v jeho prospěch.

Po bitvě byla ve Falkirku svolána válečná rada. Jako obvykle se názor Murraye a Karla Eduarda rozcházel. Skotský velitel prosazoval zahájení pronásledování, zatímco Mladý претенdent nehodlal zrušit obléhání Stirlingu. Tentokrát ho podpořili i další velitelé, kteří tvrdili, že se město vzdá do deseti dnů.<sup>265</sup> Murray byl tedy přehlasován a větší část vojska se vydala zpět k obléhanému městu, zatímco několik jednotek zůstalo ve Falkirku. Vše však probíhalo jinak, než si povstalci představovali. Vybuodovali opevněné pozice pro děla a zahájili z nich palbu. Avšak velitel města měl k dispozici obranné dělostřelectvo a 29. ledna vydal rozkaz k jeho použití. Obránci ostřelovali pozice obléhatelů tak přesně, že jim zničili všechna děla. Ti tak přišli o jedinou možnost, jak obranu města prolomit.<sup>266</sup>

Po tomto neúspěchu musel Karel Eduard zrušit obléhání Stirlingu a souhlasit s návrhem lorda George. Ten mu však odpověděl, že je již pozdě na zahájení pronásledování a naopak vznesl návrh, aby se ustoupilo dále na sever, kde by povstalci přešli na partyzánský způsob boje a další ofenzívu měli zahájit až na jaře.<sup>267</sup> Mladého претенdenta tento plán pochopitelně nenadchnul. Odmítal opět ustupovat a poukazoval na to, že ústup pouze pozvedne morálku nepřátel. Navíc vydají bez boje jižní části Skotska, které tak budou vystaveny hněvu londýnské vlády.<sup>268</sup> I přes tyto protesty se musel Mladý претенdent poddat většinovému názoru a 1. února vydal rozkaz k ústupu na sever.<sup>269</sup>

---

<sup>265</sup> FORSTER, s. 135.

<sup>266</sup> OATES, Jonathan, *Battles of the Jacobite Rebellions*, Barnsley 2019, s. 357.

<sup>267</sup> BARNES, s. 61.

<sup>268</sup> FORSTER, s. 139.

<sup>269</sup> PITTOCK, s. 108.

## 6.2. Od Falkirku k Cullodenu

Britové po krátkém odpočinku pokračovali v ústupu z Linlithgowu zpátky do Edinburghu. Odtud napsal Hawley do Londýna zprávu o porážce, v níž obviňoval své muže a důstojníky ze zbabělosti. Tato obhajoba v Londýně uspěla, jelikož velitele sil ve Skotsku nebyl nijak potrestán pouze byl zbaven velení. Dalším operacím už měl velet Vilém August Hannoverský, vévoda z Cumberlandu, který do Skotska dorazil 30. ledna 1746.<sup>270</sup> O dva dny později se vydal osvobodit obléhaný Stirling. U Falkirku se dozvěděl o ústupu povstalců, a tak nařídil pochod až do 50 kilometrů vzdáleného Perthu, kterého dosáhl 6. února. Zde strávil čtrnáct dní, během nichž zkonsolidoval svoji armádu a zahájil rabování okolních vesnic, které od počátku povstání Karla Eduarda podporovaly. Když si takto zajistil týl, pokračoval na severozápad do 120 kilometrů vzdáleného Aberdeenu, kam došel koncem února.<sup>271</sup>

V době, kdy Cumberland opouštěl Edinburgh, povstalci zahájili svůj ústup na sever. Lord Murray využil svoji oblíbenou taktiku a rozdělil vojsko na dvě skupiny.<sup>272</sup> Sám se ujal velení větší z nich a vydal se na pochod podél východního pobřeží. Jeho záměrem bylo udržet si přístup k moři, aby zde mohla přistát případná francouzská pomoc. Nechával v přístavních městech a rybářských vesnicích malé posádky, které však byly spíše symbolické. Samy o sobě nemohly Brity odrazit, navíc jejich situace byla komplikována nepřilíš vstřícným chováním obyvatel, kteří se báli britských represí. Takže když se přiblížily vládní jednotky, raději se jim povstalci vzdávali.<sup>273</sup>

Karel Eduard šel v čele druhé skupiny přímou cestou do Inverness, kam dorazil 18. února. Vzhledem k pomalému postupu Britů měl spoustu času na přípravu a zajištění okolí. Své hlavní síly nechal u pobřeží, kvůli stejnému účelu, jaký sledoval Murray, ale na návrh několika klanových vůdců se rozhodl dobýt pevnosti William, George a Augustus. Tímto krokem si chtěl zajistit své pravé křídlo, ale zároveň zaměstnat své muže, kteří by mohli začít hojně dezertovat, kdyby nečinně vyčkávali ve městě.<sup>274</sup>

Jako první se Mladému pretendentovi podařilo 20. února obsadit pevnost George, která leží 16 km jihovýchodně od Inverness.<sup>275</sup> Dále oblehl pevnost Augustus, která se vzdala 5. března, ve stejný den, kdy povstalci dorazili k pevnosti William, 100 kilometrů jihozápadně od Inverness u zálivu Loch Linnhe. Tato pevnost odolala všem útokům, a tak se 4. dubna

---

<sup>270</sup> SCOBIE, s. 17.

<sup>271</sup> OATES, s. 359.

<sup>272</sup> THOMSON, s. 162.

<sup>273</sup> FORSTER, s. 141.

<sup>274</sup> Tamtéž, s. 142.

<sup>275</sup> OATES, s. 361.

museli stáhnout.<sup>276</sup> Mezitím Murray chtěl dobýt hrad Blair, který leží 50 kilometrů severně od Perthu, ale pro nedostatek těžkého dělostřelectva musel taktéž ustoupit.<sup>277</sup>

Tyto úspěchy sice pozvedly morálku povstalců, avšak materiální situace se stále zhoršovala. Karel Eduard doufal, že se situace zlepší, až přípluje pomoc z Francie. Francouzská invazní armáda ale stále vyčkávala v přístavech. Zahájení invaze se neustále odkládalo nejen kvůli sporům mezi ministry, ale i kvůli tomu, že od chvíle, kdy Karel Eduard opustil Derby, nebylo jasné, kde se jeho vojsko nachází. Když se do Paříže donesla zpráva o ústupu povstalců na skotské území, zájem o zahájení invaze poklesl ještě více. Ludvík XV. dokonce 6. března v soukromí vyjádřil přesvědčení, že pomoc Mladému pretendentovi již není možná.<sup>278</sup>

Navenek se však dál snažil, aby alespoň nějaké posily dosáhly britských břehů. Tyto snahy ale omezovala blokáda francouzských přístavů nepřítelem a nepříznivý vítr. Bylo tedy možné lodě posílat pouze po malých skupinkách v noci, nebo v mlze. I tak ale padla většina plavidel do britského zajetí po cestě do Skotska.<sup>279</sup>

Tyto neúspěšné výpravy nadále podlamovaly ochotu Francouzů obětovat své lodě pro povstalce. Poslední neúspěch, který stál za definitivním opuštěním od plánování invaze a zasiláním materiální pomoci bylo potopení lodi „*Le Prince Charles*“, která vezla 252 000 livrů pro Karla Eduarda.<sup>280</sup> Jakmile se o této obrovské finanční ztrátě dozvěděl Mladý pretendent upadl do deprese a začal se věnovat rybaření a lovu ve chvíli, kdy jeho vojsko potřebovalo aktivního velitele k zorganizování obrany.<sup>281</sup>

Cumberland v průběhu března zůstal v Aberdeenu. Zde trénoval své muže v kontaktním boji, aby povstalcům při další bitvě nepodlehli tak snadno jako tolikrát před tím. Také došlo k několika střetům mezi jeho muži a nepřítelem v otevřeném poli. Tyto potyčky sice končily spíše v neprospěch Britů, ale neměly zásadní vliv na celkovou situaci.<sup>282</sup> Vládní jednotky opustily Aberdeen 8. dubna a o dva dny později se přiblížily k řece Spey na jejím dolním toku. Kdyby povstalci Brity napadli při přechodu řeky, kdy bylo jejich vojsko nejvíce zranitelné, mohli svoji nepříznivou situaci zvrátit. Tato řeka byla totiž poslední velká přirozená překážka na cestě do Inverness. Mladý pretendent však svým předsunutým

---

<sup>276</sup> KINGSFORD, s. 396–371.

<sup>277</sup> THOMSON, s. 172–175.

<sup>278</sup> MCLYNN, s. 195.

<sup>279</sup> Tamtéž, s. 172–173.

<sup>280</sup> Tamtéž, s. 200.

<sup>281</sup> FORSTER, s. 143.

<sup>282</sup> OATES, s. 362.

jednotkám neposlal žádné posily a ty se musely stáhnout. Řeku tedy 12. dubna nerušeně překročilo vojsko v síle 9000 mužů.<sup>283</sup>

Paradoxně až po této zprávě začal vůdce povstalců svolávat své muže a připravovat se na rozhodnou bitvu, která byla v tuto chvíli nevyhnutelná. Jeho vojsko bylo ale roztaženo po celé skotské vysočině, a tak nebylo možné včas shromáždit všechny muže.<sup>284</sup> Tentokrát se také Karel Eduard rozhodl, že Cumberlandovi vnutí bitvu na jím vybraném místě, kterým se stalo vřesoviště Drumossie nedaleko vesničky Culloden.<sup>285</sup>

### 6.3. Bitva u Cullodenu

Budoucí bojiště bylo ploché, bažinaté, otevřené a bez možnosti krytí – kromě dvou ohrad. Když sem 15. dubna 1746 dorazil Murray se svými muži, tak se proti tomuto výběru ohradil. Namítal, že bahnitá půda je naprosto nevhodná pro klasický horalský útok na zteč, který byl tolikrát rozhodující. Navíc otevřenost terénu dávala možnost Britům plně využít své početní převahy.<sup>286</sup> I kdyby tyto námitky jeho velitel výjimečně vzal v potaz, již nebyl čas na další přesun. Silným argumentem pro setrvání na místě byl také strach ze ztráty Inverness. Pokud by se bitva konala jinde, nebylo možné zároveň udržet toto město, které zásobovalo povstalecké vojsko.<sup>287</sup>

Cumberland se ve stejný den utábořil kousek od vesnice Nairn, 18 kilometrů východně od Cullodenu. Jeho vojsko bylo unaveno dlouhým a náročným pochodem a muselo si odpočinout. Stejně jako jejich nepřítel, potřebovali Britové své síly seskupit a bylo proto jasné, že přes noc zůstanou na místě. Pokud tedy chtěli povstalci předejít bitvě s vojskem v plné síle, museli první tah učinit oni. V tom, jaký tah by to měl být, jim pomohla souhra náhod. Ten večer totiž slavil Vilém Hannoverští své dvacáté páté narozeniny. Jeho muži proto dostali zvláštní přiděl alkoholu. Jejich oslavou způsobené nepozornosti chtěl využít Murray a provést noční útok na spící tábor.<sup>288</sup>

Plán to byl odvážný a pokud by vyšel, mohlo se jednat o zvrat v celém povstání. Navíc tábor dobře zásobených Britů obsahoval cennou kořist. Bylo dohodnuto, že se přibližně 1200 mužů rozdělí tentokrát do tří skupinek. První, pod vedením lorda George, měla Nairn obejít z jihu a zaútočit zezadu, zatímco druhé dvě skupinky měly provést přímý útok. První kilometry nočního pochodu však ukázaly, že provedení takovéto operace nebude snadné.

---

<sup>283</sup> ROYLE, s. 76.

<sup>284</sup> BARNES, s. 67.

<sup>285</sup> FORSTER, s. 144.

<sup>286</sup> THOMSON, s. 167.

<sup>287</sup> ROYLE, s. 77–78.

<sup>288</sup> FORSTER, s. 146.

Muži se začali opožďovat, a aby nedělali zbytečný hluk, šli pomaleji, než se původně zamýšlelo. Začínalo být jasné, že se k městu nedostanou včas, případně přijdou o moment překvapení. Proto se vrchní velitel této noční akce rozhodl k jejímu odvolání.<sup>289</sup> Když o tom přinesl posel zprávu zpět do tábora, rozjel se Karel Eduard osobně za Murrayem, aby jeho rozhodnutí zvrátil. Po cestě však už potkal pouze zmatené a unavené muže. Plán ztratil svůj počáteční moment překvapení a všichni se za svítání vrátili zpět do Cullodenu.<sup>290</sup>

V pět hodin ráno se odpočatí a dobře naladění Britové vydali na pochod směrem k povstaleckému táboru. Pochodující Britové byli brzy odhaleni a Mladý pretendent začal rozesílat rozkazy k rozestavení jeho mužů. V tuto chvíli se opět projevila jeho netrpělivost, když místo toho, aby si na poslední chvíli jel prohlédnout bojiště a zjistil v jakém je stavu, povzbuzoval své muže k rychlejší přípravě. Chtěl je vidět co nejdříve nastoupené a seřazené k bitvě. Nakonec se jich ještě před jedenáctou hodinou dopoledne na bitevním poli rozmístilo přibližně 4500. Pravé křídlo se nacházelo kousek od ohrady Culwhiniac a levé křídlo sahalo až k plotu cullodenského parku.<sup>291</sup> Karel Eduard však nevyužil tohoto rychlého obsazení pozic k tomu, aby své muže posunul ještě více dopředu, nebo aby je ukryl za kamenné zdi ohrady, ale pasivně čekal na příchod Cumberlanda.<sup>292</sup>

Dne 16. dubna 1746 v jedenáct hodin dopoledne se začali od vesnice Croy přibližovat první Cumberlandovi muži. Došli na bojiště, které bylo zarostlé vysokou trávou. Půda byla podmáčená a ranní rosa ji ještě více zvlhčovala, vanul studený vítr a mrholilo.<sup>293</sup> Vládní jednotky se rozstavily do tří linií a na jejich pravé křídlo byla umístěna polovina jízdy, zatímco druhá polovina společně s dělostřelectvem byla umístěna na levé křídlo. Na tomto křídle se také nacházela další část ohrady Culwhiniac, která nabízela přirozené krytí pro pěchotu, ale jízdě překážela, proto byl vydán povel k jejímu zboření. Vnitřek ohrady však nebyl nikým chráněn, a tak sem bylo umístěno několik mužů.<sup>294</sup>

Krátce po poledni Cumberland zahájil bitvu vysláním jízdy před svoji pěchotu. Jakmile se koně dostali doprostřed bitevního pole, několikrát po nich vypálilo povstalecké dělostřelectvo, na což Britové odpověděli salvou ze svých děl. Jejich přesné střelbě byli povstalci vystaveni celou půl hodinu, aniž by se sami pohnuli z místa, a přitom přišli o více než 200 mužů.<sup>295</sup> Jejich vrchní velitel mezitím marně čekal, až se nepřítel ještě více přiblíží.

---

<sup>289</sup> ROYLE, s. 79–80.

<sup>290</sup> OATES, s. 371.

<sup>291</sup> BARNES, s. 67.

<sup>292</sup> FORSTER, s. 149.

<sup>293</sup> ROYLE, s. 81.

<sup>294</sup> OATES, s. 389.

<sup>295</sup> BARNES, s. 69.

Zareagoval, až když ho Murray vyzval k zahájení útoku. Posel, který měl rozkaz k útoku na zteč doručit do první linie, byl ale zasažen dělovou kulí, což vedlo k další prodlevě a dalším ztrátám. Nakonec se skotský velitel rozhodl vzít zodpovědnost na sebe a sám tento rozkaz vydal. Avšak nerovnost povstalecké řady a obtížný podmáčený terén způsobily, že se pravé křídlo dostalo k nepříteli rychleji nežli to levé.<sup>296</sup>

Než ale vůbec povstalci doběhli k Britům a mohlo dojít ke kontaktnímu boji, utrpěli těžké ztráty, které jim nadále působilo britské dělostřelectvo. I přesto nebyl útok odražen a několik set mužů vběhlo do první linie vládních jednotek. Ta však tomuto náporu odolala, zahájila boj na bodáky a vydržela až do chvíle, kdy jí na pomoc přišla druhá linie. V tu chvíli se také začaly ozývat výstřely z ohrady. Dělostřeleckou palbou otřesení útočníci byli zaskočení tímto útokem ze zálohy a dali se na ústup.<sup>297</sup>

Na levém křídle z pohledu Karla Eduarda probíhal útok podobně. Vládní jednotky zde sice neměly tak silnou podporu dělostřelectva, ale útočníci k nim museli překonat mnohem větší vzdálenost. Dlouhým během unavení muži sice nepřítel napadli, ale již jim nezbyla síla na další boj. Britové na druhou stranu byli odpočatí, a tak začali povstalce zatlačovat nazpět. Jakmile Cumberland uviděl, že útoky po celé délce jeho linie byly odraženy, nařídil kavalerii na obou křídlech zaútočit na přecházející muže.<sup>298</sup>

Bitva trvala přibližně tři čtvrtě hodiny. Britové za tu dobu přišli o pouhých 259 vojáků, zatímco ztráty nepřítel se pohybují v rozmezí 1000–4000 mužů.<sup>299</sup> Po ústupu jeho mužů musel Karel Eduard také opustit bojiště, pakliže nechtěl být zajat.<sup>300</sup> Vydal se na jih a přebrodil řeku Nairn. Již v tuto chvíli začal prohru svádět na zradu z vlastních řad, zatímco za sebou nechával bitevní pole, které bylo pokryté těly těch, jimž slíbil, že s nimi zemře v boji.

Kousek od brodu se sešel s veliteli, kteří se taktéž vyhnuli zajetí, a zahájil s nimi válečnou poradou, na které se dohodl další postup. Mladý претенdent se měl uchýlit do vesnice Gorthleck, vzdálené 30 km jižně od bojiště, kousek od jezera Loch Ness, zatímco ostatní se schovali do vesnice Ruthven, 25 kilometrů na jihovýchod od Inverness. Když sem dorazili, vyčkávali na další rozkazy. Po třech dnech konečně přišel dopis od jejich velitele, ve kterém stálo, že jsou propuštěni ze služby a každý se má nyní postarat sám o sebe.<sup>301</sup> Dne 20. dubna 1746 oficiálně skončilo poslední jakobitské povstání.

---

<sup>296</sup> FORSTER, s. 150.

<sup>297</sup> POLLARD, Tony – BANKS, Iain, *Now the Wars are Over: The Past, Present and Future of Scottish Battlefields*, in: *International Journal of Historical Archaeology*, Vol. 14, No. 3, 2010, s. 434.

<sup>298</sup> BARNES, s. 71.

<sup>299</sup> OATES, s. 407–409.

<sup>300</sup> SZECHI, s. 349.

<sup>301</sup> BARNES, s. 74.

Z dnešního hlediska je snadné kritizovat Karla Eduarda za výběr místa k bitvě. Já si naopak myslím, že z jeho pohledu šlo v danou chvíli o logickou úvahu. Nechtěl opustit Inverness bez boje, a navíc nejspíše neustále doufal v příjezd francouzských lodí. Kritizoval bych spíše jeho rozhodnutí před bitvou, které vedly v konečném důsledku k porážce. Za prvé bylo chybné snažit se vnutit nepříteli bitvu za každou cenu, a to ve chvíli, kdy se část jeho vojska nacházela na různých místech Skotska, čímž početní převaha Britů ještě více vynikla. Za druhé se rozhodl ignorovat fakt, že v období před bitvou se jasně prokázal jako úspěšnější styl boje přepadávání vládních jednotek ze zálohy v menším počtu mužů nežli střety ve větších bitvách. Možná to odporovalo jeho představě o vedení války, nebo prostě jen nechtěl dát za pravdu lordu Georgovi, který tuto taktiku již několikrát navrhoval. Za třetí nevyužil příležitost k bitvě, když Britové přecházeli řeku Spey, ve které by nebyla početní převaha nepřítele tak zásadní faktor. Tato rozhodnutí vedla ke střetnutí u vřesoviště Drumossie, které nemohlo být pro povstalce vítězné, i kdyby měli schopnějšího velitele. Ať už tedy Mladý pretendent sváděl vinu na kohokoliv, odpovědnost za porážku nesl pouze on.

#### **6.4. Útěk do Francie**

Ze svého útočiště v Gorthlecku vyrazil Karel Eduard do vesnice Invergarry, 10 kilometrů jižně od pevnosti Augustus a poté zamířil k městu Lochailort u západního pobřeží. Po cestě, kterou šel pěšky, se ve všech vesnicích dočkal pouze chladného přijetí. Nikdo mu nechtěl pomáhat, či ho dlouhodobě ubytovat. Ti, kdož mu byli ochotní nezištně pomoci, byli už buďto po smrti, nebo ve vězení. Teď se všichni báli represí a nechtěli londýnskou vládu ještě více popuzovat.<sup>302</sup>

Nakonec se dostal na území klanu MacDonald a doufal, že ho Alexandr MacDonald schová u sebe doma, dokud nenajde způsob, jak se dostat zpět do Francie. Setkal s tedy Donaldem MacLeodem, přes kterého chtěl Alexandra kontaktovat. MacLeod ale odmítl zprávu předat s tím, že Britové jistě prohledají všechny sídla významných skotských mužů.<sup>303</sup> Mladému pretendentovi naopak navrhl, aby raději co nejrychleji opustil pevninu a schoval se na některém ze skotských ostrovů. Sám sehnal malou loď s několika námořníky a druhý den se vydali na moře i přes začínající bouřku. Ta je během plavby naplno zasáhla a jen s obtížemi přistáli 30. dubna 1746 na ostrově Severní Uist, který se nachází přibližně 100 kilometrů od západního pobřeží Skotska.<sup>304</sup>

---

<sup>302</sup> FORSTER, s. 160.

<sup>303</sup> NIEMOJOWSKA, s. 170.

<sup>304</sup> NEVIN, s. 125.

Po krátkém odpočinku opět vypluli směrem na sever k dalších sto kilometrů vzdálenému ostrovu Lewis a Harris, kde je však obyvatelé odmítli ubytovat, což je donutilo vrátit se zpět na Uist. Všem bylo jasné, že odtud Francouze o pomoc nepožádají, a tak Karel Eduard vyslal MacLeoda zpět na pevninu, aby sehnal peníze a sám se vypravil na jih na ostrov Jižní Uist do vesnice Cordale, kam dorazil 14. května.<sup>305</sup>

Zde pobýval přes celý květen až do června a navštívili ho zde i někteří přátelé. Žádný z nich mu nepomohl s útekem do Francie. Ti, kdo zůstali věrní jakobitské věci, se sice snažili sehnat loď, ale vše bylo ztěžováno potřebou utajení. Nemohly se využívat oficiální poštovní služby a bylo jen velmi málo lidí, kterým se mohlo opravdu důvěřovat.<sup>306</sup> Tyto překážky zpomalovaly komunikaci nejen s pevninským Skotskem, ale i s Francií. Ta měla na záchraně Mladého pretendenta také zájem, ale nikdo v Paříži nevěděl, kde se nachází. Postupně byly vyslány celkem čtyři expedice s cílem zachránit hledaného vůdce povstání. Ale většinou kvůli počasí a britskému námořnictvu bylo toto snažení značně ztíženo.<sup>307</sup>

Zatímco Francouzi nemohli utečence najít, Britové se začínali nebezpečně blížit. Po pevnině se jejich pozornost zaměřila i na okolní ostrovy. Vojáci přistáli 6. června i na Jižním Uistu a nebezpečně se přiblížili k Coradale. Karel Eduard musel uprchnout na pár kilometrů jižně vzdálený ostrov Benbeculu.<sup>308</sup> Všem došlo, že se nemůžou skrývat věčně a musí se přesunout na jiný ostrov. K tomu jim měla dopomoci Flora MacDonaldová, která bydlela na Jižním Uistu, ale její matka žila na 50 kilometrů vzdáleném ostrově Skye. Tato skutečnost jí sloužila jakožto alibi k cestování mezi těmito ostrovy.<sup>309</sup> Uprchlíci jí proto požádali, aby je vzala s sebou v přestrojení na její další návštěvu matky. Dívka se jim rozhodla vyhovět i když je mohla vyzradit místním úřadům, které nabízely sumu 30 000 liber za vydání Mladého pretendenta.<sup>310</sup> Flora požádala velitele ostrova o vystavení povolení pro ni, jednu služku a jednoho sluhu k cestě na Skye. Následně se Mladý претенdent převléknul do ženských šatů a společně s Florou se vydal na cestu.<sup>311</sup> I přes hlídkující britské lodě bez potíží 29. června dopluli k jejich cíli, kde ho lady Margaret MacDonaldová ukryla do domku poblíž její rezidence.<sup>312</sup>

---

<sup>305</sup> FORSTER, s. 162.

<sup>306</sup> NEVIN, s. 128.

<sup>307</sup> MCLYNN, s. 221–225.

<sup>308</sup> FORSTER, s. 167–168.

<sup>309</sup> QUINN, Dorothy Mackay, *Flora MacDonald in Hisotry*, in: *The North Carolina Historical Review*, Vol. 18, No. 3, 1941, s.238–239.

<sup>310</sup> LEVIS, s. 40.

<sup>311</sup> THOMSON, s. 300.

<sup>312</sup> BARNES, s. 76.



Zde musel Karel Eduard i nadále zůstat převlečen za služku. Bylo to pro něj jistě ponižující, ale měl střechu nad hlavou a teplé jídlo. Odtud se druhý den přesunul na ostrov Raasay, který leží východně od Skye a patnáct kilometrů od pevniny.<sup>313</sup> Tady se schovával až do 7. července, kdy ho klan MacKinnons převezl do pevninského Skotska k vesnici Mallaig. Zde však nenašel žádné důstojné ubytování a musel se vydat na jih k asi dvanáct kilometrů vzdálené Borradalské pláži, kde se schoval do jeskyně. Tady pobýval až do 24. července, kdy se uprchlíka ujali Glenmoristonští muži, což byli v podstatě lupiči, kteří již tak byli mimo zákon, a tak jim tolik nevadilo pomoci hledanému muži.<sup>314</sup>

S nimi se schovával v horách do té doby, dokud se nedozvěděl, že u vesnice Poolewe byli 17. června vysazeni dva francouzští důstojníci, kteří mířili na území klanu Lochiel. Zde ho měli kontaktovat, doprovodit k lodi a vrátit se s ním do Francie. Pro Mladého pretendenta to znamenalo ujít dalších 50 kilometrů obtížným terénem, ale byla to jediná naděje, jak se mohl z ostrovního království dostat do bezpečí.<sup>315</sup> Po několika dnech konečně dorazili k vesničce Achnacarry, kde se 21. srpna poprvé setkal s Francouzi. Odtud se vydali na cestu zpět k západnímu pobřeží, kde na ně měla čekat jejich loď. Ta však byla mezitím zajata, a tak museli uprchlíci čekat na jinou.<sup>316</sup>

Než však přijela musel Mladý претенdent opět utéct před domobranou, tentokrát až k hoře Ben Alder, vzdálené 40 kilometrů od pevnosti William. Zde se ukrýval až do 13. září, kdy se k němu donesla zpráva, že se v zátoce Loch nan Uamh před devíti dny objevila loď.<sup>317</sup> Jelikož ta se nedá schovat tak snadno jako člověk, tak její přítomnost byla za chvíli známa i místním vládním jednotkám a šlo o to, kdo se k ní dostane dřív. Tento závod vyhráli uprchlíci, kteří se k zátoce dostali nočními pochody 19. září. Druhý den ráno dal kapitán povel k zvednutí kotev a vyplul na širé moře.

Po dnech plných napětí a strachu, zda se na obzoru neobjeví britská loď, 29. září úspěšně přistáli v Roscoffu, 50 kilometrů severně od Brestu.<sup>318</sup> Karel Eduard vstoupil na molo a nejspíše se zahleděl do dále přes moře. Možná přemýšlel o chybách, které se staly, možná přemítal o mužích, kteří kvůli němu umřeli a možná uvažoval, jak se co nejrychleji zase dostat do Skotska. Těžko říct na co po návratu do Francie myslel, ale rozhodně se nechtěl vzdát své snahy získat britský trůn pro svůj rod. Tomuto cíli také zasvětil zbytek svého života, aniž by někdy přemítal o tom, zda je vůbec reálný

---

<sup>313</sup> NEVIN, s. 130.

<sup>314</sup> FORSTER, s. 171.

<sup>315</sup> MCLYNN, s. 226.

<sup>316</sup> FORSTER, s. 174.

<sup>317</sup> Tamtéž, s. 177.

<sup>318</sup> MCLYNN, s. 230–231.

## Závěr

Rok 1688 je v britských dějinách jistě přelomový. Jednak dochází k sesazení prokatolického krále a tím pádem ke konečné odluce Británie od Říma, ale také se mění zahraniční politika ostrovního království. Končí období přátelských, nebo minimálně korektních, vztahů s Francií a je nastolen nepřátelský postoj, který vydrží až do druhé poloviny 19. století. Zdá se, že z pohledu takto velkých dějinných událostí není důvod se zabývat dynastií, která na ně neměla vliv. Cílem mé práce bylo dokázat opak a pokusit se poukázat na to, že Stuartovci přímo či nepřímo ovlivňovali rozhodnutí králů a vysoce postavených politiků.

První jakobité se sice objevují už v roce 1689, ale až po podpisu Smlouvy o unii (*Treaty of Union*) v roce 1707 začnou představovat vážnější hrozbu pro novou dynastii. Tato smlouva významně omezuje skotskou autonomii, což obyvatele tohoto státu donutilo podporovat hnutí, které slibovalo návrat starých pořádků. Tento slib byl však již od počátku v podstatě nesplnitelný a s přibývajícimi lety se stával čím dál tím víc nereálným. Hrůzy občanských válek v Británii z dřívějších let odpuzovaly obyvatelstvo od další destabilizace fungujícího systému. Lidé byli rádi, že je v zemi řád a pořádek, a i když nového panovníka Jiřího I. Hannoverského neměli z počátku příliš v oblibě, časem jejich odpor odpadl.

Podporovatelé Stuartovců si odmítali přiznat, že by se lid tak snadno smířil s novým vládcem a až do roku 1745 nepřestávali věřit, že jde pouze o pasivní souhlas, který se obrátí v aktivní odpor, jakmile se v zemi objeví právoplatný panovník. Jakoukoliv zmínku o nepokojích v Anglii nebo ve Skotsku si vykládali jako projev slabosti londýnské vlády. Dávali takovémuto událostem příliš velkou váhu, což pak vedlo k velkému zklamání, jakmile došlo k povstání.

Co se týče francouzské podpory jakobitů, vyskytuje se otázka, do jaké míry se jednalo o vypočítavost a do jaké se jednalo o reálnou snahu jim pomoci. Z mnoha monografií jsou znát pochybnosti, které sdílím i já, zda Ludvík XIV., nepodporoval Jakuba Stuarta pouze za účelem oslabení Británie. Tento panovník byl zcela jistě mnohem realističtější, co se týče svržení Hannoverské dynastie, a tak Stuartovce využíval pouze ve chvíli, kdy potřeboval, aby se jeho nepřítel soustředil na více problému najednou. Nikdy ale nechtěl dosáhnout změny na britském trůně. Tuto hypotézu podporuje fakt, že Král slunce Starému pretendentsovi poskytoval spíše materiální a finanční pomoc, lidské zdroje měli zajistit převážně skotští a angličtí jakobité.

Když se však podíváme na další vývoj tohoto hnutí, musíme Ludvíkovi XIV. přiznat, že byl jeho nejaktivnější podporovatel. To mohlo být způsobeno jeho přátelským vztahem k Jakubu Stuartovi. Tento faktor mizí za Ludvíka XV., který s jakobity počítal pouze jako

s pátou kolonou. Za jeho vlády se také komplikuje vnitropolitická situace a zvyšuje se význam různých ministrů, kteří měli samozřejmě rozdílné pohledy na Stuartovce. Tyto pohledy si často protirečily, což pouze zpomalovalo a oddalovalo konečné rozhodnutí o jejich podpoře. Tento faktor se nejvíce projevil v roce 1745, kdy jednotlivé skupiny na francouzském dvoře proti sobě intrikovaly a tím zabránily včasnému vyslání posil právě probíhajícímu povstání.

Španělská podpora útoku na britské ostrovy byla minimální a motivována převážně strategickými a možná i náboženskými důvody. Jakobité v této zemi nenašli větší podporu a jedině, co mohli španělskému panovníkovi nabídnout, bylo oslabení přítomnosti britské flotily ve Středozezemním moři a v Atlantickém oceánu. Španělská říše měla však mnoho vnitřních i zahraničních problémů, a tak nemohla vyčlenit na plánování invaze takové prostředky jako Francie. Vzmohlo se pouze na jednu velkou invazi, která byla zastavena bouří. Další pomoc byla už čistě finanční a v malém množství také materiální.

Co se týče počasí, tak to také hrálo velkou roli ve všech snahách o dobytí Londýna. Mnohokrát povstaleckou invazi zkomplikovalo, někdy ji zcela zastavilo. Překvapivé je, že jakobité považovali Stuartovce za rod vyvolený Bohem k vládě nad Británií, ale nikdy nehledali žádná znamení v těchto meteorologických jevech. Přesto bouře, mlhy a vítr často pomáhal spíše jejich nepříteli. Nepříznivý vítr a časté mlhy byly, podle mého názoru, hlavní příčinou porážky povstání v roce 1746, jelikož neumožňovaly francouzským lodím vyplout k tolik očekávané invazi.

Další činitel, který mohl způsobit porážky, byla rozdílnost přístupu skotských a anglických jakobitů. Tuto rozdílnost můžeme také pojmenovat jakožto spor mezi skotským nacionalismem a anglickou unií. Obyvatelé Skotska chtěli dosáhnout především navrácení svých svobod z doby před unií, zatímco Angličanům šlo především o náboženské důvody a o oslabení moci whigů. To mohlo vést k neshodám při koordinaci jednotlivých operací, což zapříčinilo jejich neúspěch. Vrcholu tento spor dosáhl opět v roce 1745, kdy, jak je uvedeno výše, Karel Eduard Stuart slibuje zrušení unie, protože potřebuje skotské klany na své straně, ale jakmile postoupí do Anglie, tak tento slib hraje roli v neochotě jeho anglických podporovatelů přidat se k povstání.

Jedním z představitelů skupiny skotských nacionalistů byl i lord George Murray, osobnost, která měla velký vliv na průběh povstání. Byl to mnohem zkušenější a nadanější vojevůdce než Mladý pretendent, ale byl tvrdohlavý a snadno se urazil. Tyto jeho negativní povahové rysy způsobovaly, že se často dostával do sporu s ostatními veliteli, hlavně se svým nadřízeným. Tím se mezi těmito dvěma muži prohlubovala vzájemná nevěřivost, která jim

následně komplikovala rozhodování. Nepochybuji o tom, že mnoho nápadů a plánů, které navrhoval, byly opodstatněné a mohly napomoci minimálně k oddálení neodvratného konce. Možná by se díky němu povstalci dokázali bránit dostatečně dlouho na to, aby jim Francouzi připruli na pomoc. To je však diskuse, která spadá do kategorie alternativní historie. Pravdou zůstává, že Murrayova povaha, jeho způsob prosazování plánů a jednání za zády Mladého Pretendenta se střetávali s mstivou povahou jeho pána. Vůdce povstalců tak mnohdy schválně, nehledě na zájmy vojska, přijímal rozhodnutí, která byla v rozporu s návrhy jeho skotského velitele.

Shrnutí těchto faktorů nás přivádí k poslední otázce – mělo povstání šanci na úspěch? Možná jste si na tuto otázku již odpověděli při čtení závěrečných kapitol mé práce, přesto vám nastíním svůj pohled na věc. Dle mého názoru povstání mohlo uspět. Samozřejmě, že by se daly vést dlouhé polemiky, jaké podmínky by musely být splněny, ale naděje tu byla. Dokonce se domnívám, že i po ústupu od Derby a návratu do Skotska by bylo možné zvrátit nepříznivý vývoj povstání, ale to by vyžadovalo velkou, a hlavně rychlou pomoc od Francie. Povstalecká armáda sama o sobě nemohla uspět nikdy, i kdyby jeho vůdce naslouchal radám George Murraye

Jakobitská povstání jsou zajímavé a u nás nepříliš probádané téma, které nabízí možnost jejich dalšího výzkumu ve vztahu k zásadnějším dějinným událostem daného období. Osobně si myslím, že jejich vliv na francouzskou zahraniční politiku může mít nepřímé implikace vzhledem k našemu středoevropskému prostoru. Válka o španělské dědictví a válka o rakouské dědictví se týkají habsburské monarchie, a tedy jejich vztahů s Francií i Velkou Británií. A právě toto propojení nabízí možnou perspektivu dalšího studia tohoto fenoménu, který započal Slavnou revolucí a skončil smrtí Karla Eduarda Stuarta.

## Seznam použité literatury

### Vydané prameny

- LENMAN, Bruce, *The Jacobite Risings in Britain 1689–1746*, London 1980.
- SZECHI, Daniel, *The Jacobites: Britain and Europe, 1688–1788*, Manchester 2019.
- THOMSON, A. T., *Memoirs of the Jacobites of 1715 and 1745. Volume I.*, London 2007.
- THOMSON, A. T., *Memoirs of the Jacobites of 1715 and 1745 Volume III.*, London 2007.

### Monografie

- ALLAN, David, *Scotland in the Eighteenth Century*, London 2013.
- BARNES, Gregory Fremont, *The Jacobite Rebellion 1745–46*, New York 2011.
- BULLOCK, Oliver, *The later Stuarts and the Glorious Revolution, 1660–1702*, London 2020.
- COWARD, Barry – GAUNT, Peter, *The Stuart Age: England, 1603–1714*, London 2017.
- CRUICKSHANKS, Eveline, *Ideology and Conspiracy: Aspects of Jacobitism 1689–1759*, Edinburgh, 1982.
- ERICKSON, Carolly, *Panenská královna*, Ostrava 1999.
- FORSTER, Margaret, *The Rash Adventurer. The Rise and Fall of Charles Edward Stuart*, London 1973.
- KING, Andy – ETTY, Claire, *England and Scotland, 1286–1603*, Basingstoke 2016.
- KOVÁŘ, Martin, *Anglie posledních Stuartovců 1658–1714*, Praha 1998.
- KOVÁŘ, Martin, *Stuartovská Anglie*, Praha 2001.
- LORD, Evelyn, *The Stuarts' Secret Army*, London 2004.
- MACINNES, Alan I., *Clanship, Commerce and the House of Stuart 1603–1788*, East Linton 1996.
- MCLYNN, Frank, *France and the Jacobite Rising of 1745*, Edinburgh 1981.
- MOND, Paul K., *Jacobitism and the English people, 1688–1788*, Cambridge 1989.
- MORGAN, Kenneth O., *Dějiny Británie*, Praha 1999.
- NEVIN, Michael, *Reminiscences of Jacobite*, Edinburgh 2020.
- NIEMOJOWSKA, Maria, *Poslední Stuartovci*, Praha 2002.
- OATES, Jonathan, *Battles of the Jacobite Rebellions*, Barnsley 2019.
- PITTOCK, Murray G. H., *Jacobitism*, London 1998.
- ROYLE, Trevor, *Culloden: Scotland's Last Battle and the Forging of the British Empire*, London 2016.
- SMOUT, T. Christopher, *A history of the Scottish People 1560–1830*, Bungay 1972.

## Články

- ABBOTT, Susannah, *Clerical responses to the Jacobite Rebellion in 1715*, in: *Historical Research*, Vol. 76, No. 193, 2003.
- BLACK, Jeremy, *Could the Jacobites Have Won?*, in: *History Today*, Vol. 45, No. 7, 1995.
- BOYER, Richard E., *English Declarations of Indulgence of 1687 and 1688*, in: *The Catholic Historical Review*, Vol. 50, No. 3, 1964.
- BRANSCOME, Beth, *Telling a Tale With the Names Changed: Contemporary Comparisons of the Rye House Plot to the 1696 Assassination Plot*, in: *Historical Research*, Vol. 91, No. 252, 2018.
- BRUNDAGE, Jonah Stuart, *The Social Sources of Geopolitical Power: French and British Diplomacy and the Politics of Interstate Recognition, 1689 to 1789*, in: *American Sociological Review*, Vol. 83, No. 6, 2018.
- COROBAN, Costel, *Sweden and the Jacobite Movement (1715–1718)*, in: *Revista Română de Studii Baltice și Nordice*, Vol. 2, No. 2, 2010.
- CORP, Edward, *The Jacobite Chapel Royal at Saint-Germain-En-Laye*, in: *Recusant History*, Vol. 23, No 4, 1997.
- DONALD, T. F., *Glasgow and the Jacobite Rebellion of 1715*, in: *The Scottish Historical Review*, Vol. 13, No. 50, 1916.
- EDWARDS, Henry, *The Battle of Falkirk 17 January, 1745–6*, in: *Journal of the Society for Army Historical Research*, Vol. 4, No. 17, 1925.
- FERGUSON, W., *The Making of the Treaty of Union of 1707*, in: *The Scottish Historical Review*, Vol. 43, No. 136, 1964.
- GRANT, Charles, *The Battle of Prestonpans*, in: *Journal of the Society for Army Historical Research*, Vol. 24, No. 100, 1946.
- HILL, J. Michael, *Killiecrankie and the Evolution of Highland Warfare*, in: *War in History*, Vol. 1, No. 2, 1994.
- HODGSON, Geoffrey M., *1688 and All That: Property Rights, the Glorious Revolution and the Rise of British Capitalism* in: *Journal of Institutional Economics*, Vol. 13, No. 1, 2017.
- HUDDLESTON, Joe, *Like the Highlanders Who Made it Famous, the Scottish Dirk had Humble and Violent Beginnings*, in: *Military History*, Vol. 23, No. 9, 2006.
- KAISER, Thomas E., *The Drama of Charles Edward Stuart, Jacobite Propaganda, and French Political Protest, 1745–1750*, in: *Eighteenth-Century Studies*, Vol. 30, No. 4, 1997.
- KINGSFORD, C. L., *The Highland Forts in the 'Forty-Five'*, in: *The English Historical Review*, Vol. 37, No. 147, 1922.

- KLINGER, Patrick J., *Weather and the Jacobite Rebellion of 1719*, in: *Environment and History*, Vol. 23, No. 2, 2017.
- LEVIS, R. Barry, *The Jacobite Uprising of 1745 and the Ecclesiastical Province of York: 'Quenching the Flame of Bold Rebellion'*, in: *Northern History*, Vol. 51, No. 1, 2014.
- MACINNES, Allan I., *Jacobitism in Scotland: Episodic Cause or National Movement?*, in: *The Scottish Historical Review*, Vol. 86, No. 222, 2007.
- MATHIESON, Law, *The Union of 1707: Its Story in Outline*, in: *The Scottish Historical Review*, Vol. 4, No. 15, 1907.
- MCLYNN, Frank, *Issues and Motives in the Jacobite Rising of 1745*, in: *The Eighteenth Century*, Vol. 23, No. 2, 1982.
- MILLER, John, *Public Opinion in Charles II's England*, in: *History*, Vol. 80, No. 260, 1995.
- OATES, Jonathan, *Responses in the North of England to the Jacobite Rebellion of 1715*, in: *Northern History*, Vol. 43, No. 1, 2006.
- OATES, Jonathan, *The Aftermath of the Fifteen in the North of England*, in: *Northern History*, Vol. 45, No. 1, 2008.
- OATES, Jonathan, *The Crisis of the Hanoverian State?*, in: *Journal of the Society for Army Historical Research*, Vol. 81, No. 328, 2003.
- OATES, Jonathan, *The Manchester Regiment of 1745*, in: *Journal of the Society for Army Historical Research*, Vol. 88, No. 354, 2010.
- PETRIE, Charles – SHIPPEN, William, *The Jacobite Activities in South and West England in the Summer of 1715*, in: *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 18, 1935.
- POLLARD, Tony – BANKS, Iain, *Now the Wars are Over: The Past, Present and Future of Scottish Battlefields*, in: *International Journal of Historical Archaeology*, Vol. 14, No. 3, 2010.
- Purdue, A. W., *The Last Battle on English Soil, Preston 1715*, Vol. 53, No. 2, 2016
- QUYNN, Dorothy Mackay, *Flora MacDonald in Hisotry*, in: *The North Carolina Historical Review*, Vol. 18, No. 3, 1941.
- SCOBIE, Iain H. M., *The Agryll or Campbell Militia, 1745–6*, in: *Journal of the Society for Army Historical Research*, Vol. 24, No. 97, 1946.
- STEPHEN, Jeffrey, *Scottish Nationalism and Stuart Unionism: The Edinburgh Council, 1745*, in: *Journal of British Studies*, Vol. 49, No. 1, 2000.
- TEMIN, Peter – VOTH, Hans-Joachim, *Riding the South Sea Bubble*, in: *The American Economic Review*, Vol. 94, No. 5, 2004.
- TERRY, C. Sanford, *The Battle of Glenshiel*, in: *The Scottish Historical Review*, Vol. 2, No. 8, 1905.

WATSON, Amy, *Patriotism and Partisanship in Post-Union Scotland, 1724–37*, in: *Scottish Historical Review*, Vol. 97, No. 1, 2018.

WHATLEY, Christopher A., *Reformed Religion, Regime Change, Scottish Whigs and the Struggle for the 'Soul' of Scotland, c.1688–c.1788*, in: *The Scottish Historical Review*, Vol. 92, No. 233, 2013.

### **Vysokoškolské studie**

CHMELÍKOVÁ, Pavla, *Otázka nástupnictví Jakuba, Vévody z Yorku, za vlády Karla II. Stuarta*, Diplomová práce, Praha 2019.

NESVADBOVÁ, Dominika, *Vznik anglo-skotské unie roku 1707*, Diplomová práce, Praha 2021.

JUDLOVÁ, Barbora, *Jakobitská povstání z let 1715 a 1745 – dva poslední pokusy o restauraci dynastie Stuartovců na anglickém trůně*, Bakalářská práce, Plzeň 2018.